

श्रीमन्महानाटकः ॥

अर्थात्

रामलीलोदयः ।

—०००००००—

विश्वेशोवः सपायात्तुगुणसचिवतां योवलम्यानुवारं विश्वश्रीचीन हृष्टि
स्थितिविलयमजः स्वेक्या निर्मिमीते । यस्येयत्तामतीत्य प्रभवति महिमा को-
पिलोक स्थितस्त्यक्ते । यश्चक्षुराद्यैरपि निपुणतमो वीक्षणदि क्रियासु ॥ १ ॥

विघ्नेशोवः सपायाञ्जलनिधिमखिलं पुष्करायेणपीत्वा यस्मिन्नुद्धृत्यतोयं
विष्टजतिसकलं दृश्यते योऽग्निदेवैः । काप्यम्भःकापिविष्णुः क्वच कमलभूः काप्य-
नन्तः क्वचश्रीः काप्यैर्वः कापिशैलाः क्वचनमणिगणाः कापिनक्रादिचक्रां ॥ २ ॥

जयति रघुवंशतिलकः कौशल्यानन्दवर्द्धनोऽरामः दशवदननिधनका-
री दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः ॥ ३ ॥

नमामिदेवं सुरकल्पवृक्षं धनुर्धरं नीरद नीलगात्रं । अनाभिरामं कमला-
ननतं यदास्पदं लक्षणमुज्जति श्रीः ॥ ४ ॥

रामं लक्षणं पूर्वजं रघुवरं सीतापतिं सुन्दरं काकुत्स्थं कल्याणं गुण-
निधिं विप्रप्रियं धार्मिकं । राजेन्द्रं सत्यसन्धं दशरथतनयं श्यामलं शान्तमूर्तिं
वन्दे लोकाभिरामं रघुकुलतिलकं राघवं रावणारिं ॥ ५ ॥

भूनाभिरामं नयनाभिरामं वज्रोभिरामं अवगाभिरामं सदाभिरामं
सतताभिरामं वन्दे सदा दाशरथिचरामं ॥ ६ ॥

श्रीरामचन्द्र भुवि विस्तृतकीर्त्तिचन्द्र स्मेरामस्य चन्द्र रजनीचर पद्मचन्द्र
आनन्दचन्द्र रघुवंशसमुद्रचन्द्र सीतामनःकूमुदचन्द्र नमो नमस्ते ॥ ७ ॥

कल्याणानां निदानं कलिमलमथनं जीवनं सज्जनानां पाथेयं वन्धुमुक्तोः
सपदि परपदप्राप्तये प्रस्थितस्य विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां पावनं पाव-
नानां बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम ॥ ८ ॥

रौतौ दौ दशकण्ठकण्ठकदली कान्तारकान्तिच्छिदै वैदेहीकुचकुम्भकुङ्कुम
रजः सान्द्रारुणाङ्गाङ्गितौ लोकजागविधान साधुसवन प्रारम्भयूषौ भुजौ देया
स्तामुरु विक्रमौ रघुपतेः श्रेयांसि भूयांसिवः ॥ ९ ॥

वाल्मीकीडितमिन्दुशेखर धनुर्भङ्गावधि प्रभूता तालेकानन सेवनावधि
क्षमा सुग्रीवसख्यावधि आज्ञावारिधिवन्धनावधि यशोवज्रे शनाशावधि
श्रीरामस्य पुनातु लोकमहिमा जानक्यपेक्षावधि ॥ १० ॥

नान्द्यन्ते सूत्रधारः ।

सूत्र । वाल्मीकीर्वदनामलेन्दुगलितं हृद्यं परं पावनं श्रोतं वागमृतं पिव-
न्त्यनुदिनं ये श्रोत्रपात्रैर्जनाः । विष्णोः सच्चरितं चराचरगुरो रामायणं सादरा-
त्तेषां श्रीविमला भवत्यनुदिनं नश्यन्ति चास्वतथः ॥ ११ ॥

अभिष । वाल्मीकीरूपदेशतः स्वयमहोः वक्ता हनुमान्कविः श्रीरामस्य
रघूद्विष्टस्य चरितं सौभगावयं नर्त्तकाः । गोष्ठीतावदियं समस्तसुमनः संघेन संवे-
ष्टिता तद्दीराः कुरुत प्रमोदमधुना वक्तास्मिरामायणं ॥ १२ ॥

अथप्रथमोऽङ्कः ।

अयोध्याराजसदनं कल्पनम् ।

राम लक्ष्मण भरत शत्रुघ्न सहित दशरथगमनम् ।

सूत्र । राजासीत्समहारयोदशरथश्चण्डाश्रुवंशायणीस्तस्या सन् कामनीय
केलिनिलयास्त्रिखो महिष्यःशुभाः वीरांस्तं श्वतुरः सुतान् सप्तविरे रामं
तथा लक्ष्मणं शत्रुघ्नं भरतञ्च कैटभरिपोरंशवताराद्यमी ॥ १३ ॥

शत्रुघ्नोराजपुत्र स्तदनु समभवच्छत्रुनिघ्नैकवीरः सोऽयं स्नेहानु वृत्त्या
भरतमनुगतः केकयी सूनुमेव सौमित्रो राममेवानुगम दथसदा धर्मकर्म
प्रवीरः श्रीमहाशरथाः स्वये मुररिपोरंशवताराद्यमी ॥ १४ ॥

विश्वामित्रागमनम् ।

सूत्र । तेषां रामः कुशिकतनय प्रार्थितो यज्ञसिद्धौ तातस्याक्षां शिरसि
विदधत्तक्ष्णोऽननुयातः । पोरस्त्रीभिर्नयन कमलैः सादरं वीक्ष्यमाणः
कथ्यादाली निधनकुतुकी यज्ञभूमिं प्रतस्थे ॥ १५ ॥ निष्क्रान्ताः ।

तपोवनं कल्पनम् ।

ततःलक्ष्मणसहितःश्रीरामचन्द्रे तपोवनं प्रविशति वैतालिकवाक्यम् ।

वैता । विद्यां विशिष्टां विजयां जयाञ्च सम्प्राप्य सम्पद्गुणाधिपुत्रात् ।
रक्षांसिहृद् क्रतुबन्धुबन्धुः समागतःसम्प्रति रामचन्द्रः ॥ १६ ॥

पुनर्वैता । मारीचं निजघान राक्षसचमूनाथं स्वयंराघवः सर्वैरन्ये-

किञ्च कृष्णस्य विश्लेषिताः कृतवान्तात्पर्यं । तोषे प्राप्नुयामहर्घि सहितः
सर्वपुत्रावाप्तान्ताभ्यां संयुजुः शुभाश्विमतस्कीताः समाप्ताः क्रियाः ॥ १७ ॥

सूत्र । हतेरक्षः कुलेतत्र रामेण विधिवत्कृतौ । निर्घृत्ते कौशिकः प्रायात्ता-
भ्यां जनकपत्तनं ॥ १८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

मिथिलाराजभवन कल्पनं ।

अथ मिथिलां प्रविशति रामे वैतालिकैः पठितं ।

वैता । योदत्तः कुशिकात्मजायमुनये तातेन यज्ञोत्सव प्रत्यूह प्रश-
माय वर्मविधिने हत्वाहितां ताडकां । लब्ध्वास्त्राणि मुनेरवेक्ष्यघमखं तस्या-
नुगः कैतुकात् सोयं सम्प्रति राघवो निमिषतेः प्राप्तः पुरीं सानुजः ॥ १९ ॥

जनक । असुरसुर भुजङ्ग वानराणामथ नरकिन्नर सिद्धचारणानां ।
नमयति यदि कोपि चापमेतं मम दुहितुः सपरियहं करोतु ॥ २० ॥

तत्पुत्रा रावणदूतः सौष्कलः सकोपः ।

सौष्कल । सार्द्धं हरेण हरवल्लभया गिरीशं हेरम्बघममुख वृष प्रमथाव-
कीर्णं । कैलासमुद्धृतवतो दशकान्तरस्य केयस्यतेधनुषि दुर्मददोः परिहृता ॥ २१ ॥

तथोत्ति प्रत्युत्ती ।

माहेश्वरंधनुः कुर्यादधिज्यघेददाम्यहं । गुरोः शम्भोर्धनुर्नो ज्ञे चूर्ण-
तां नयति क्षणात् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वा दूतगते ।

सूत्र । सभायां नृपयुक्तायां जनकस्य पुरोहितः । शतानन्दोवकोप्राह
प्रदग्धतां सर्वभूभृतां ॥ २३ ॥

शता । प्रदग्धत जनकशुक्लं क्षत्रियाःसर्व्वण्ये दशवदबभुजानां कुगिड-
ता यन्नशक्तिः । नमयति धनुरैशं यःशरारोपणेन । जिभुवन जयलक्ष्मी मैथि-
ली तस्यदाराः ॥ २४ ॥

नृपतिभिरव गृहीतेधनुषि जनकवाक्यं ॥

जनक । आदीपान्तरतोऽप्यमी नृपतयःसर्व्वं समभ्यागताः कन्येयं कच
धैत कोमलरुचिः कीर्त्तिस्तुगातःपरा । नाद्यलं नच टङ्कितं गनमितं नोल्था-
पितंस्थानतः केनापीदमहो मह द्रनुरतो निर्व्वरिस्मर्व्वीतलं ॥ २५ ॥

ससखीगणसीतागमनं ।

सखी । रामोदूर्वादलश्यामो जानकीकानकीलता । अग्नयोर्वाग्यउदाहो
धनुरैशःपणोमहान् ॥ २६ ॥

कमठपृष्ठकठोरमिदं धनु र्मधुरमूर्त्तिरसौरघ्ननन्दनः । कथमधिज्यमनेन
विधीयतामहहतात पणस्तवदाख्याः ॥ २७ ॥

श्रीरामे लज्जां कुर्व्वति सीताया उत्साहं वर्द्धयन्लक्ष्मणः ।

लक्ष्मण । देवश्रीरघुनाथ किं वज्रतया दासोऽस्मि ते लक्ष्मणोमेव्वादीन-
पि भूधराङ्गणये जीर्णः पिनाकःकियान् ॥ २८ ॥

तन्मादिषा वीर्यस्य भवतोवाक्यादहं कौतुकी । प्रोद्धतुं प्रचलायितुं नम-
यितुं भङ्क्तुं सदैर्नन्दमः ॥ २९ ॥

*सूत्र । गृहीते हरकोदण्डे रामे परिणयान्मुखे । पश्यन्दे नयनं वामं जानकी
जामदग्न्ययोः ॥ ३० ॥

गृहीतेधनुषि रामेणलक्ष्मणः ।

पृथ्विस्थिराभव भुजङ्गमधारथैनां त्वंकूर्मराजतदिदं हितयं दधीथाः ।
दिक्कुञ्जराः कुरुत तत्रितये दिधीर्धामार्थ्यः करोति हरकार्मु कमाततज्यं ॥ ३१ ॥

पृथ्वी यातिरसातलं पाणिपतिर्नम्रं पाणामण्डलं विभ्रत क्षुब्धति कूर्मराज
सहितो दिक्कुञ्जराः कातराः । आतन्वन्ति च दंष्ट्रितं दिशिभटैः सार्द्धं धराधा-
रिणाः कम्पन्ते रघुपुङ्गवे पुरजितः सज्यं धनुः कुर्वति ॥ ३२ ॥

तत्र नृपतीनां चेष्टा ।

सूत्र । रामेरुद्रशरासनं तुलयति स्मित्वास्थितं पार्थिवैः सिञ्चासिञ्जनतय-
रे व हसितंदलाभिमथस्तालिकां । आरोप्यप्रचलाङ्गुली क्लिलस्यैर्मुनिं गुणा-
स्फालने सर्वार्कषणभङ्गं पर्व्वानपुणः सिंहासने मूर्च्छितं ॥ ३३ ॥

उत्त्वितं सहकौशिकस्य पुलकैः सार्द्धं मुखैर्नामितं भूपानां जनकस्य संशय
धिया सायंसमास्थालितं । वैदेशीमनसा समञ्चसहसाद्यतं ततो भार्गवप्रीडाहं
कृतिकुन्दनेन महता तद्गुणैर्गणैः ॥ ३४ ॥

रुच्यन्नष्टविधेः श्रुतीर्मुखयन्नष्टौदिशः क्रोडयन्मूर्त्तिरष्टमहेन्द्रस्य दलय-
न्नष्टौकुलक्षमाभुतः । अत्युच्चैर्बधिराणि पन्नगकुलान्यष्टौ च सम्पादयन्नुन्नील
त्ययमार्थं देवैर्बल दल्लोदसह कोलाहलः ॥ ३५ ॥

लोकान्सप्तनिनादयन् हरिहयानुद्गमयन्सप्त च ध्यानां सप्तनिवा-

रथभुनिवरान्सप्तार्णवान् द्योभयन् । उन्मूलानिरसातलानि जनयन्स-
प्तापि संभूतवान् श्रीमद्राघववाज्रदण्डविदलकोदण्डचण्डधूमनिः ॥ ३६ ॥

बुधद्वीमघनुः कठोरनिनदस्तचाकरो हिरण्यं चस्यहाजिरवेर्विमार्गगम-
नं शम्भोःशिरःकम्पनं । दिग्दन्तिस्खलनं कुलाद्रिचलनं सप्तार्णवान्दोलनं वै-
देहीमदनं मदान्धदमनं त्रैलोक्यसम्भोहनं ॥ ३७ ॥

कोदण्डभङ्गान्मुखरीकृताशं वरं वरेण्यं जनकात्मजायाः । अगन्यसामान्य
धनुर्विलासं नमामितं लोकविसर्पिकीर्तिं ॥ ३८ ॥

अथ शतानन्देनानीतेदशरथे मिथिलां वैतालिकैः पठितं ।

वैता । जनकनुपतिवाक्यं पुत्रसखन्धकृत्यं सरभसमुपगृह्य श्रीशतानन्द
वक्त्रात् । अपरमपितनूजद्वन्द्वमादायहृष्टः श्रुतरघुपतिशौर्यः कोशलेन्द्रेय-
मेति ॥ ३९ ॥

सूत्र । आतिथ्यमानमहितं मिथिलाधिनाथः कृत्वातिथिं दशरथं परमा-
तिथेयः । स्त्रीयुतेप्यथ कुशध्वजकन्यकेच प्रत्याददौ विधिवदेव तदात्मजेभ्यः ॥ ४० ॥

निःशालमर्दल रसालगभीर भेरीऽक्कारतालवर काहलनादजालैः ।
पूर्णेवभूवधरणी गगनान्तरालं पाणिग्य ह्येरघुपतेर्जनकात्मजायाः ॥ ४१ ॥

रघुजनकमह्येन्द्रयोस्तदानीमभवदपत्य विवाहमङ्गलश्रीः । त्रिभुवन
जनतानन्द यत्र प्रसदमवाप मनोरथव्यतीतं ॥ ४२ ॥

सीतां श्रीरघुनन्दनोद्य भरतःकौशध्वजीमाण्डवीं सौमित्रिः शतपञ्चशु-
वदनां सीतानुजामूर्मिलां । शत्रुघ्नश्रुतकीर्त्तिमुत्तमगुणां कौशध्वजीमूढवां
स्तानादाय ह्यतेस्तस्यै दशरथः स्त्रीयांपुरीं प्रवृत्त्यतः ॥ ४३ ॥ निष्क्रान्ताः ।

॥ इतिप्रथमोऽङ्कः ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

चित्रपथ कल्पनं ।

अथ पथिपरशुरामेण संसर्गः ।

सूत्र । यद्भभञ्ज जनकात्मजाकृते राघवःपशुपतेर्महद्भनुः । तद्भुनिश्रवण
रोषितरत्नवरद्वाजगाम जमदग्नि जोमुनिः ॥ ४४ ॥

लक्ष्मणः श्रीरामस्मृति परशुरामं स्मारयति ।

कुर्वन् कोपादुदञ्च द्रविकिरण सटापाटलैर्दृष्टिपातैरद्यापि क्षत्रकण्ठच्युत
शधिरसरित्स्निग्धधारकुठारं । तीव्रैर्निश्वासपातैः पुनरपि भुवनोत्पातसा सूचय-
नद्राक्षार्ज्जुनैर्व्वीकलापं त्रिभुवनविजयी जामदग्न्येयमेति ॥ ४५ ॥

अपिच । चूडाचुम्बितकङ्कपञ्चमभितस्तूणीदयं पृष्ठतो भस्मस्निग्ध पवित्र
लाञ्छनमुरो घत्तेलघैरौरवीं । मौञ्जामेखलया नियन्त्रित मधोवासखमाङ्गि-
ष्ठिकां पाणौकामुं क मल्लसूत्रवलयं दण्डपरंप्रैष्यसं ॥ ४६ ॥

सोयंसप्तसमुद्रमुद्रितमही येनार्जुनादुद्धृता कृत्वा भैरवसङ्करेति कठिनं
कण्ठं कुठाराक्षलेः । रेवानीरनिरोधहेतुगहनं बाह्योःसहस्रंजघात् खण्डं
खण्डमखण्डयत् पितृवधामर्षेण वर्षीयसा ॥ ४७ ॥

यत्राक्रामति सङ्गराङ्गणभुवं दुर्व्वार धाराखलकुप्यत् क्षत्रकिशोर
कण्ठशधिरैर्नोरिणुकाभूरभूत् । तादृशवीरवर ख्यस्वर परस्त्रीककन्याकर
ब्रीडापुष्करदामरेणुभिरभूद्वारेव रेणूत्कटा ॥ ४८ ॥ क्रोधं नाटयित्वा ।

जाम । केनेदं कालदण्डान्तरमिच्छता भग्नसजगवं धनुरिति साशङ्कं
वारजयं ॥ ४९ ॥

पार्वत्यानिजभर्तुं रायुधमिति प्रेम्णा यदभ्यर्चितं निर्भोकेन च वासुके निर्जु-
लितं यत्सादरं नन्दिना । भयं यत्त्रिपुरेन्धनं धनुर्दिदं तन्मन्मथोन्माथिनः
सत्येवं भुवि रामनामनिमयि वैधीकृतं दृश्यते ॥ ५० ॥

इत्युक्त्वा सतर्कसासूयम् ।

सहस्रवाजस्त्वमहं दिवाजस्त्वं चक्रवर्त्ती मुनिनन्दनोऽहं । त्वं सैन्ययुक्तोऽ-
स्य हमेक वीरस्तथापिनौ प्रश्यतु तर्कमर्कः ॥ ५१ ॥ इति सूर्ये दृष्टवान् ।

उक्तृत्योक्तृत्यगर्भानपि प्रकलयतुं क्षत्रसन्तान रोषादुद्दामानेक विंशत्य-
वधि विंशसतः सर्वतो राजवंशान् । पैत्रतद्रक्तपूर्णहृदमवनि महानन्दमन्दा-
यमान क्रोधाग्नेः कुर्वन्तो मेनखलुविदितः सर्व्वभूतैः प्रभावः ॥ ५२ ॥

कुप्यत्क्षत्रकिशोरकराटविगलद्रक्तौ घघारासरिन्निर्वृत्ताभिषवस्य क्षत्रशि-
रसः केशान्कृशान् कुर्वन्तः । तावद्रक्तजलाङ्गलिः पितृगणैर्पस्य क्षणं स्त्री-
कृतः सन्तेषिणः गुप्सया करुणया ह्रासेन शोकेन वा ॥ ५३ ॥

अपि च । आश्चर्य्यकार्तवीर्य्यार्जुनभुजविपिन ह्रदे स्त्रीलासभिन्नाः केयूर-
प्रस्थिरत्नात्करकषण रणात्कारघोरः कुठारः । तेजोभिः क्षत्रगोत्रप्रलयसमुदित
द्वादशार्कानुकारः किंनप्राप्तः श्रुतिं ते पुरमथन धनुर्भङ्गपर्य्युत्सुकस्य ॥ ५४ ॥

स्वकुठारं प्रदर्शयति ।

अभ्यग्निं जमदग्निराश्रम परैर्यैः श्रूयते आचर्यैः श्रूयेच्छाहमहं युभिर्नृण-
तिभिस्तत्रोभये साक्षिणः । इद्वकोरथवाभृगोर्भगवतो भाविस्वधाविप्लवः
स्वाध्यायेन शपे शपे परशुनापत्यापशूनां शपे ॥ ५५ ॥

श्रीरामः सानुनयं ।

वाह्मे नृसिंहविदितं न च कामुकस्य जैयम्बकस्य सुतरामयमेव देवः । तच्चा-
पलं परशुरामममक्षमस्य हि भस्य देवि च्लासितानि मुदे गुरुणां ॥ ५६ ॥

रामवचनमनाकर्ण्य परशुरामः ।

परशु । कसदाशरथी रामो मद्यशस्त्रध्वारितः । पुरारेःकार्मुकं येन
भग्नं तिष्ठतिभागे ॥ ५७ ॥

एवमाकर्ण्य श्रीरामः सविनयं ।

राम । स्पृष्टं वापिनवास्पृष्टं कार्मुकं पुरवैरिणः । भगवन्नात्मनैवेदं सभ-
ज्यत करोमि किं ॥ ५८ ॥

द्वारः कण्ठे प्रभवतु त राम भक्तिन्वाकुठारः स्त्रीणां नेत्राण्यधिवसतु नः कञ्ज-
खंवाजलं वा । संप्रश्यामो निरूपममुखं प्रेतभर्तुर्मुखं वा यद्वातद्वाभवतु नवबं
ब्राह्मणेषु प्रवीराः ॥ ५९ ॥

अपिच । निहन्तं हन्तगोविप्रान्नशूरा राघवा वयं । अयं कण्ठे कुठारस्ते
कुतराम यथोचितं ॥ ६० ॥

अथ युद्धोद्यते परशुरामे दासरथिः सुने क्षमस्व ।

भो ब्रह्मभवतासमं न घटते संग्राम वार्त्तापिनः सर्व्वहीनबलावयं बलवतां
यूयं स्थितामूर्धनि । यस्मादेकगुणं शरासनमिदं राजन्य कानाम्बलं युष्माकं द्विज
जन्मनां नवगुणं यद्धोऽपवीतं बलं ॥ ६१ ॥

अथ परशुरामं प्रति क्षण्णः ।

पुरोजन्मानाद्य प्रभृति ममरामः स्वयमहो नपुजः पैत्रौ वा रघुकुलभुवा-
क्षितिभजां । अधीरं धीरं वाकलयतु जनो मामयमयं मया वज्रो दुष्टद्विजद-
मनदीक्षा परिकारः ॥ ६२ ॥

क्षण्णं सान्वयन् श्रीरामः ।

श्रीराम । जातः सोऽहं दिनकरकुले क्षत्रिय श्रेष्ठियेभ्यो विश्वामित्रादपि

भगवतो दृष्टदिष्टास्त्रपारः । अस्मिन्व श्रेष्ठस्तुजनेदुर्यशो वायशोवा विप्रेष्ट
द्रष्टुस्तुतयः साहसिक्याद्विभेमि ॥ ६३ ॥

तथापिरामं प्रति परशुरामः ।

तथापमीशभुजपीडनपीतसारं प्रागप्यभज्यत भवांस्तुनिमित्तमात्रं ।
राजन्यकप्रधनसाधनमस्मदीयमाकर्षकान् कर्मिदं गच्छध्वजस्य ॥ ६४ ॥

सूत्र । रामस्तदादायधनुःसङ्केतं वाग्यसंयुज्य तदाचकर्ष । भातिस्मसा-
श्चास्मकरध्वजोयं गतिं प्रविच्छेदय भार्गवस्य ॥ ६५ ॥

तथापमाकर्षति ताडकारावाकार गुप्तापिविप्राणनेना । सासूयमैच्छिष्ट-
विदेहकन्याकन्या किमन्यापरिग्रेयतीति ॥ ६६ ॥

भार्गवः स्नानयं ।

यः कर्त्तव्यीर्यस्य भुजान्सहस्रं विच्छेदवीरो युधिजानदरन्यः । ससयको
रामकराधिरुद्रेव ह्रमण्ययव प्रणयीवभूव ॥ ६७ ॥

यावद्भूर्जं टिधर्मं पश्यत्तु क्षुब्धखिलश्चाजियन्नेषीशोयितपिच्छिणायक-
तोकोस्यामधरस्थत्पदं । नैसोक्ताभयदानदक्षिणभुजावष्टम्भद्विद्योदयो देवायं
दिनस्तुले कतिपयो न प्राभविष्यद्यदि ॥ ६८ ॥

आमदग्न्य चरखपतिवोरामः ।

• ॐ तत्सिजमदग्नितः सभगवान् देवः पिनाकीगुरुर्वीर्यं यत्तु नतद्विरा पचि-
ननुव्यक्तहितत्वम्भिः । त्यागः सप्तसमुद्रमुद्रितमही निर्व्याघ्रदानावधिः सख्यं
प्रभूमतपोनिधेर्भगवतः किं किं नलोकोत्तरं ॥ ६६ ॥

सूत्र । आत्माप्रभावं रघुनन्दस्य तदङ्कुमाक्षिंश ततोविगाढं । विन्यस्यत-
क्षिजमदग्नौ सगुस्तेजो महत्त्वञ्च वधानिवृत्तः ॥ ७० ॥

यौरामं परित्यज्यभारतः स्वीयमाश्रमं । राजापि सहारामाद्यः पुनैरुत्तर
कोशलां ॥ ७१ ॥

सङ्गातिपरशुराममुनेः सलोकानां नम्य सर्वसुजनान् पितृमातृवृक्षान् ।
सम्पन्नान्यमान्यतमविप्र गुहखजातीन्पिशासमं निजपुरीं प्रजगाम रामः ॥ ७२ ॥

अजान्तरे जगज्जा रघुनन्दनौच दृष्ट्वा चिरात्मदनवायनिपीडिताङ्गे ।
अत्वास्तप्रेषश्चिखरं खररश्मिमाक्षी हर्षात्पपातसन्धिषे चरमस्यसिन्धो ॥ ७३ ॥

कल्पितशयनामारस्पति सीतामन्दगमनं ।

अरुः याते सपदिगलिनी बान्धवे सितपुत्रे प्राचीभागे सरसमुदिते एवमा-
रुक्कलये । रामः कामंगुरुजन गिरामन्दिरे सङ्कतोभूत् वामोरुक्तं जगत्तन-
या मन्दयन्ती जगाम ॥ ७४ ॥

सूत्र । मनन्दस्वजनैराजा गृहेकामिः संपूजितः । कैशल्याल सुमित्राच
कैकेयीच समध्यमा ॥ ७५ ॥

बधूपतिप्रज्ञेयता यास्यान्धाराजयोधितः । ततःसीतां महाभागामूर्मिलव
क्षयप्रसिनीं ॥ ७६ ॥

कुम्भजसुतेषामे जगुर्जुनं प्रयोधितः । मङ्गलाक्षापनेर्हामे शोभिता
सोमवाससः ॥ ७७ ॥

हेवतायतनान्याशु सर्वास्ताः प्रत्यपूजयन् । अभिवाद्याभि वाचांश्च सर्वा
राजसुतास्तदा ॥ ७८ ॥

शुश्रूवमाकाः पितरं वर्तयन्तिनरघंभा । कस्यचित्पथकाकस्य राजादश-
रथःसुतं ॥ ७९ ॥

भरतंकेवायोपुत्र मन्त्रवीरघुनन्दनः । अथं केवायराजस्य पुत्रोवसति
पुत्रक ॥ ८० ॥

त्वां नेतुमागतेवीरोयुधाजिन्मातुलस्तव । श्रुत्वा दशरथस्येतद्भरतः
कामसीसुतः ॥ ८१ ॥

गमनावाभिषक्राम शत्रुघ्न सहितस्तदा । आपृच्छपितरं शूरोरामश्चा
क्षिप्रकारिणं ॥ ८२ ॥

मातृस्वापिनरश्रेष्ठः शत्रुघ्न सहितोययौ । युधाजित्प्राप्यभरतं सशत्रुघ्नं
प्रवर्षितः ॥ ८३ ॥

स्वपुत्रं प्राविशदीरः पितातस्य तुतोयह । गतेच भरतेरामो कथयन्
महावचः ॥ ८४ ॥

पितरं देवशङ्कां प्रययामासतुस्तदा । पिपुराञ्चामुरक्षु त्य पौरकायांति
सर्वशः ॥ ८५ ॥

• • चकाररामः सर्वाणिप्रियाणि चित्तानिच । मातृभ्यामातृकार्याणि कृत्वा
परमयत्नितः ॥ ८६ ॥

गुरूणांगुरुकार्याणि कालेकालेन्यवैकृत । खन्दप्ररथः प्रीतोवाहमयानै
गमास्तथा ॥ ८७ ॥

रामस्य प्रीतवृत्तेन सर्वे विषयवासिनः । तेषामति यथाशोको रामःसत्य
पराश्रमः ॥ ८८ ॥

स्वयम्भूरिवभूतामां बभूवगुणवत्तरः । रामश्चसीतयासार्धे बिजहार वज्रं
जबूम् ॥ ८९ ॥

इति सर्वनिष्क्रान्ताः ॥

इति द्वितीयोऽङ्कः ।

अष्टादशे वृत्तान्तः । सङ्घःसह पुनर्विवेचनायामस्मिन्नङ्के पञ्चसप्ततितम
श्लोकादारभ्यैकोननवतितमश्लोक पर्यन्तं यद्यपि पञ्चदशश्लोकाः आदिरस
घटिताः सुश्राव्यास्तथापि महावीरायेसरकेसरि श्रीरामचन्द्रपत्न्याः श्रीजान-
क्याः अन्तःपुरक्रीडावर्गानं पाठकवर्गाणां सङ्गोच्चावहमतस्तान्परित्यज्य सप्तस्य
गार्हस्थ्यसुवृत्तान्तघटित श्लोकान् श्रीमदाल्मीकि रामायणादुद्धृत्यास्मिन्नङ्के
सूत्रधारोक्ति रूपेणनिवेशाञ्च पञ्चाङ्गपरिपूर्तिः कृतेतिविदाङ्गुर्वैष्णुविदांसः ॥

तृतीयोऽङ्कः ॥

पुनर्योध्या ।

प्रथमसूत्रधारः ततः सप्तभाजनदशरथं सुमन्त्रागमनं ।

भुक्तभोगानसुरम्यान् कतिपयदिवसं राघवो धर्मपत्न्या सार्जं वर्जिष्णुकामः
श्रवणमुनिपितुः प्रापच्छापापकाशं । धत्ते कस्मादिवस्त्रान्मलिनं किरणतां ह्यम-
होत्पात हेतोरुल्लादखड्गः प्रचखडः प्रपतति नभसः कम्पते भूतधात्री ॥ ६० ॥

दिदृगो धूसरो भूदहनिवज्जतराः स्फारताराः स्फुरन्ति स्वर्भानोर्भानवीथं
ग्रहणमसमये रौधिरी शक्रवृष्टिः । मध्याह्ने ध्वांक्षघोषः श्वगणरुतमति स्पीत
केरुप्रचारे वारंवारं गभीरप्रलयहवमहाकोलचीत्कारघोषः ॥ ६१ ॥

अत्रान्तरे दशरथस्य चेष्टा ।

सूत्र । रामेन ययं दृष्ट्वा लोकधर्मांसहृद्यत् । शैवराज्याभिषेकाय नि-
श्चिकायं दिदेश च ॥ ६२ ॥

अथ रामाभिषेकप्रसङ्गे सुमन्त्रो वह्निर्निःसृत्य नागरान्प्रत्याह ।

सुमन्त्र । स्त्रीयांज रामपगतामवलोक्य राजा रामश्च राज्यवहनक्षमा-
कलय । राज्याभिषेक परमोत्सवमस्य कर्तुं व्यादिष्टवान्पुत्रजनाः कुरुत प्रमो-
दं ॥ ६३ ॥

सूत्र । रामाभिषेके मदविम्बलायाः कक्षाक्षुतो हेमघटस्तखण्डाः । सोपा-
नमार्गेण चकार शब्दं ठठं ठठं ठं ठठं ठठं ठः ॥ ६४ ॥

केकयीप्रविशति ।

अथ केकयीस्वगतं पतितमनर्थान्तरं राजानमुपसृत्यप्रकाशं जयति
जयति महाराजोदशरथः ।

सूत्र । व्याकोशेन्दीवरामं वरनयनयुगं विभ्रतीस्वर्गकान्तिं गत्वा राजानं
मुच्येदं शरथमवदत् केकयीसाधुमध्ये । राजनरामाभिधे को विरभतुजडधीर्नि-
ष्कलः कुलोन्मिन् भूपुत्री यस्यपत्नीसहिभवतिकथं भूपतीरामचन्द्रः ॥ ६५ ॥

राजाञ्चाह ।

केकयिहृष्टास्यतांउपविश्य केकयीस्वमेवं कथयतिराजानं किंतत्त्वमङ्ग-
सौयंवधूः यतोऽस्यस्याव्यागमनानुपदमेव महेत्याताः दृश्यन्ते तदेनांदूरतो निः-
सारय मत्तच्छप्राक्स्वीकृतं वरद्वयं प्रदीयतां तदेवसीतालक्ष्मण सहितस्य रामस्य
वनप्रयाणं भरतस्य च कर्त्तव्ये अभिधेकः ॥

ततोदशरथः ।

ह्यारामभद्रप्राणाधिकभूपुत्री तवपत्नी तथापितस्यभुवःपरिग्रहणं अनुचितं
इदमिति मत्वाकेकयीत्वां निवारयामास ॥

ततःसुमन्त्रःस्वगतं राज्ञरथेऽभ्यभिप्रायस्तत्स्वयमेव गत्वारामचन्द्रायनिवे-
दयामीति निष्क्रान्तः । जयतिजयतिश्रीरामचन्द्रः भृत्यस्ते सुमन्त्रोऽस्मि निवेदया-
म्यात्मानमिदमन्यच्च ॥

श्रुत्वैवकेकयसुतानगरीजनानां माङ्गल्यमुन्मदकुलाकुलवारयोधि । तुभ्यं
अग्र्यंन्यसति शक्रसखेनरेन्द्रे प्राक्स्वीकृतंवरयुगं समयाचतैनं ॥ ६६ ॥

तदेव वर्युगमं ।

रामोयातुवनंचतुर्दशसमामूर्ध्ना जटांधारयन् वन्यावृत्तिमुपागतो विरचि-
तांसीतासखःसानुजः । राज्यंसानुचरं समुन्नतमिदं संन्यस्यतांमत्सुते श्रुत्वैवं
सतुनिष्ठुरं वचश्चदंभूमिंगतोविह्वलः ॥ ६७ ॥

केकयीप्राप्य श्रीरामः ।

वैखानसैःपरिवृतेषु वनेषु वासस्ताताज्ञया जननितत्रतवानुरोधः ।
प्राणाधिकस्य भरतस्यचराज्यलाभो रामेण देविकिमतःपरमर्जितं ॥ ६८ ॥

युष्मच्चरणाःप्रणाममित्यन्तःपुराङ्गिष्कान्तः ।

राम । श्रीरामोत्पन्नगं प्रति वत्सलपद्मप्रजावतीमादायाग्नेभव अहंतातं
नत्वा यावदागच्छामि ॥

सूत्र । तातंदशरथंनत्वा मातरौजननीं ततः । मैथिल्यासहितोरामोत्प-
न्मणेनवनंययौ ॥ ६९ ॥

गुर्वान्नापरिपालनात्प्रतिवनं संप्रस्थितंराघवं दृष्टासौत्वरिता विदेहतनया
स्वस्वंजनंपृच्छती । नत्वाकोशलकन्यकांघ्रियुगलं पश्चात्सुमित्रांपुनः पृष्ट्वासौशुक
सारिकापिककुलं रामानुगाप्रस्थिता ॥ १०० ॥

अथ सुमित्रागमनं ।

लक्ष्मणंप्रति सुमित्रावचनं ।

रामंदशरथंविद्विमांविद्वि जनकात्मजां । अयोध्यामटवींविद्विगच्छपुत्रयथा
सुखं ॥ १०१ ॥

रामंप्रति-सुमित्रावचनं ।

• वासाविदेहतनयाललितौ भवन्तौ दिग्दक्षिणाच्च रजनीचरचक्रजुष्टा ।
तद्वत्सवत्सलतथेदमुदाहरामो मारामगच्छनयदक्षिणादक्षिणाशां ॥ १०२ ॥

अत्रावसरेपौराः प्राज्ज्ञः ।

सूत्र । अम्भिनवगुणाग्रामेरासेविमुद्धतिपत्तनं तरुणक्षरुणापारावारे निम-
ज्जतिसज्जने । अचक्षदक्षलैरूर्वागुर्वीपरं ननुकेकयीकुलिः वडिश्च प्रायंप्रायोम-
नोबतयोमितां ॥ १०३ ॥ ततः सर्वं निष्क्रान्ताः ।

अथ वनकल्पनं ।

सीतागमनं ।

अथ वनप्रस्थाने पथि सीतावचसारामखेदः ।

सद्यःपुत्रीपरिसरेषु शिरीषमृदो सीताजवात्त्रिचतुराणि पदानिगत्वा ।
गन्तव्यमस्ति किपयदित्यसक्तदन्तीरामाश्रुणः कृतवतीप्रथमावतारं ॥ १०४ ॥

सहैवकर्णाभरणप्रसूनै र्हैववालातपतापितासि । दिनान्तरम्यानिवनान्य
मूनिर्लकेन वैदेहिविसङ्गयेथाः ॥ १०५ ॥

इत्युक्त्वा वनं दर्शयति ।

मुनिगणः प्रविशति ।

नायंभिर्दुर्धरैर्युवतिमान् नातितिक्षुर्धनुष्मान् राज्ञः पुत्रो न हिनहिजटाजू-

दभारंदधानः । नायंघाघोनवगुणधरः पश्यकस्मादकस्मात्पुण्यैरग्रे नवनवधन-
श्यामलः कोयमेति ॥ १०६ ॥ इति परस्परमवलोकयन्तस्तस्युः ।

धरणींप्रति श्रीरामः ।

अरुणदलतनिम्नास्त्रिगुणादार विन्दाकठिनतरधरण्यां यात्यकस्मात्सखल-
न्ती । अवनितवसुतेयं पादविन्यास देशेत्यजनिजकठिनत्वंजानकीयात्यरण्यां ॥ १०७ ॥

पथिकवधूनामागमनं ।

पथिपथिकवधूभिःसादरं पृच्छमाना कुवलयदलनीलःकोयमार्थतवेति ।
स्मितविकसितगण्डं व्रीडविभ्रान्तनेत्रं मुखमवनमयन्ती स्थष्टमाचष्टसीता ॥ १०८ ॥

मष्टवरणपातंगम्यतां भूःसदर्भाविरचय सितयान्तं मूर्द्ध्नि चर्मकठोरः ।
तदितिजनकपुत्रीलोचनै रश्रुपूर्णाः पथिपथिकवधूभिः शिक्षितावीक्षि-
ताश्च ॥ १०९ ॥

इति पथिकवधूनां प्रस्थानं ।

सूत्र । प्रथमपथिकमस्मिन् काननेरामभद्रं तदनुचरणा चारिण्येवमेकाकि-
नीसा । त्वरितमगणयन्तीपर्यटन्ती दिगन्तान् कृशश्चिमचिरेन्दुं रोहिणी
वन्निनाय ॥ ११० ॥ निष्क्रान्ताः ।

पुनरयोध्याकल्पनं ।

सुमन्त्रदशरथयोरागमनं ।

अथ श्रीराममनुव्रज्यागतः सुमंत्रो दशरथं प्रति ।

सुमन्त्रः । भवद्भिराराज्यमपास्यतूष्णवनं जगामैव रघुप्रवीरः । निघञ्जपृष्ठं
शरचापहस्तं तं क्षण्य गोमा दनुसीतया च ॥ १११ ॥

तदा कलस्य दशरथः ।

आहूतस्याभिषेकाय प्रस्थितस्य वनाय च । नमयाक्षद्वि तस्तस्य खल्वोप्या-
कारविभ्रमः ॥ ११२ ॥ इत्युक्त्वा ।

दशरथः स्वगतमाक्षिपति ।

हृदयं नोपयातोसि दिदुसर्वा सुवीक्षसे । वत्स रामगतोसीति सन्तापादनु-
गीयसे ॥ ११३ ॥

सूत्र । श्रुत्वा सुमन्त्रवचनेन वनप्रयाणं प्रापस्य तस्य च विचिन्त्य विपाकवेलां ।
हाराघवेति स्रगदुर्बलिते नृपेण निश्चस्य दीर्घतरं मुञ्चु सितं नभूयः ॥ ११४ ॥

अथ पौरजनागमनं तदुक्तींश्च ।

पौरजनाः । जातः सूर्यकुले पिता दशरथः क्षोणीभुजामग्रणीः सीतासत्य-
रायणाप्रणयिनीयस्यानुजो लक्ष्मणः । देहं खडेन समेन वास्ति भुवने प्रत्यक्षविश्रुः
स्वयं रामेयेन विद्वन्मितापि विधिना चान्यजनेकाकथा ॥ ११५ ॥

जामातापुत्रघोत्तमो भगवतीं स्लक्ष्मीः स्वयंकन्यका दूतो यस्य बभूव कौशिक
मुनिर्यज्वा वप्राष्टः स्वयं । यो दाता जनकः प्रदानसमये चेकादशस्त्राग्रहाः किं व्रमो
भवितव्यतां हतविधे रामोपि यतो वनं ॥ ११६ ॥

प्रविश्य केकयीं भरतः ।

अथ मन्त्रिभिरानीतो भरतो मातरमुक्तिप्रत्युक्तितया पृच्छति ।

मातृस्नातः कथातः सुरपतिभवनं ह्यकुतः पुत्रं शोकात्कोसोपुनश्चतुर्णां त्वम-

वरजतया यस्यजातः किमस्य । प्राप्तोसौ काननान्तं किमिति नृपगिरा किंतदान-
सौवभाषे मदाम्बुदः फलंते किमिहवधराधीशता ह्राह्मतास्मि ॥ ११७ ॥

रामंप्रति तत्प्रयाणं ।

रामोमूर्द्धनिधायकाननमगान्मालामिवाक्षां गुरोस्तद्वक्ष्यापिच लक्ष्मणेन
सकलमात्रासहैवोष्णितं । श्रीश्रीराममयात्वया सहवनेस्थेयं यतस्तेगुजः सौ-
मित्रिःसशिशुनृपोपि भवतस्तापादितः स्वःपथं ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वा ।

पुनःस्वगतंकेकयींभरतः ।

भरत । नैघानिकृष्टमतिरात्मकुलोचितेषु वंशेषु सत्स्वपिखलापिशिताशनीव ।
माकन्दशालिनिवने विधवस्त्रिकेवहाहन्त केकयसुताकथमाविरासीत् ॥ ११९ ॥

आनम्रमौलिमतिवाहितराजवेशमानन्दयन्तमखिलानवलोकनेन ।
हाहन्तकेकयसुता नयनाभिरासं रामंकर्यच मुनिवेशधरं चकार ॥ १२० ॥
इति सर्वं निष्क्रान्ताः ।

अथ पुनर्वनरचनं पञ्चकूटाश्रम कल्पनञ्च ।

ततो भरतवनेसमायातंप्रति श्रीरामः ।

राम । परस्त्रीमतेवकाचिदपिनलोभः परधनेननमर्यादाभङ्गः क्षुण्णमपि
ननीचेष्वभिरुचिः । रिपौशैथ्यं धैर्यंविपदि विनयःसम्पदि सतामिदंवर्त्मभ्रात
भरतनियतोयास्यसिसदा ॥ १२१ ॥

वाञ्छस्तज्जनसङ्गनेपरगुणे प्रीतिगुरौनम्रता निद्यायांअसनंखयोधित-
रतिर्लोकापवादाद्भयं । भक्तिःशूलिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिःखलेष्वेते
येषु वसन्तिनिर्मल गुणास्तेभ्येनरेभ्यो नमः ॥ १२२ ॥

अन्योपदेशेन भरते शिष्ययति ।

सामान्योयं धर्मसेतुर्नराणां कालेकालेपास्तनीयो भवद्भिः । नत्वानत्वाभा-
विनः पार्थिवेन्द्रान्भूयोभूयो याचते रासभङ्गः ॥ १२३ ॥

भरतः स्वगतः ।

भरत । हाहन्तमातरहृद्वलितानलोमां कामंदहत्यग्निशैलकृपाणवाशाः ।
मथ्यन्तुतान् विघ्नहे भरतः सखीचं श्रीरामचन्द्र पदयोः स्तुनविप्रयोगं ॥ १२४ ॥

श्रीराम । सांवाधतेन हृतया विपिनेषु वासो राज्येऽरुचिर्जनकवान्धव
वत्सलस्य । रामानुजस्य भरतस्य यथाप्रियायाः पादारविन्दयुगलेक्षति रत्न-
साक्षाः ॥ १२५ ॥

ततः सीतांप्रणमति भरतः ।

सूच । मूर्द्धावद्धजटेन वल्कलभृतादेहेन पादानतिं कुर्व्यामो भरतेतया
प्रहृदितं तारुस्वरैः सीतया । येनोद्दिग्गं विहङ्गसंकुलतरु निर्गमदः श्वापदः
शैलेन्द्रेऽपि किञ्चिद्भूरिति रभूत्साखः पयःप्रखवैः ॥ १२६ ॥

ततः श्रीरामपादानतो भरतः ।

व्यार्थो राज्यमलं करोतु विपिने वासोमया स्वीकृतस्ताताज्ञा परिपालनं बत
फलंगृह्णातु न तो भवान् । इत्युक्तोऽभ्युपगम्य चाहृतमनाराज्येयदाराघवः संप्राप्तो-
भरतस्तदानीजपुरी मादाय तत्पादुके ॥ १२७ ॥

राज्येते ह्यभिविक्ताथ नन्दिग्रामगतः स्वयं । राघवागमनापेक्षी भरतोपा-
लयन्महो ॥ १२८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

अथ सगोदावरी पञ्चवटीवन कल्पनं ।

तत्र सीतासहित रामलक्ष्मणयोरागमनं ।

सूत्र । दृष्ट्वाश्चमानथ चिरायविहाय चित्रकूटस्थलीमिह विराधवधं वि-
धाय । कुम्भोद्भवेनमुनिना सहमन्त्रयित्वा रामोनिवासमकरोदथपञ्चवत्यां ॥ १२६ ॥

तंपयोदमिववीक्ष्यसशम्भं कम्पमानं कमनीयकलापाः । ताडयानिविदधुस्त-
रुवण्डे दण्डकाननशिखशिडयुवानः ॥ १३० ॥

राघवेनलघुनारधुनाथ प्रेरितेनविपिनादुपनीतं । स्वर्णवर्णमकरोदधिकं
कर्णिकारकुसुमंकरभोरः ॥ १३१ ॥

तत्र गमनसमये रामचन्द्रं प्रति सीता ।

सीता । पदकमलरजोभिर्मुक्त पाषाणदेहामलभत यदहल्यां गोतमो-
धर्मपत्नी । त्वयि विचरतिशीर्षग्राव विंध्याद्रिपादे कतिकतिभवितारस्तापसा-
दारवन्तः ॥ १३२ ॥

अथ लक्ष्मणोनदीं दृष्ट्वा नाविकमाह्वयति नाविकः प्रविश्य रामचन्द्रं प्रति ।

नाविक । मानुषीकरणरेणुरस्ति पादयोरितिकथा प्रतीयसी । क्षालया-
मि तवपादपङ्कजे नाथदारुदृषदोः किमन्तरं ॥ १३३ ॥

उपलतनुरहल्या गोतमस्येहशापादियमपि मुनिपत्नी प्रापिताक्लपिवा-
स्यात् । चरणमलिनसङ्कानुग्रहन्ते लभन्तीभनतुचिरमियनः श्रीमतो प्रात-
पात्री ॥ १३४ ॥

अथ पर्यग्राहाकल्पनं तेषां तत्रनिवासश्च ।

सूत्र । दृष्ट्वातिदैर्न्यं जनकात्मजायां कृतैव रामः सहलक्ष्मणेन । गोदावरी
तीरसमाश्रितेषु देशेषु चक्रौ निजपर्यग्राहा ॥ १३५ ॥

ततः शूर्पणखाप्रविशति ।

ह्रीमाययाहरतिशूर्पणखेति बुद्ध्या सौमित्रिणा . सपदिखड्गनिवृत्तनासा ।
सारावणस्यभगिनी कुपिताथगत्वा प्रत्यानिनाय खरदूषण सैन्यमुख्य ॥ १३६ ॥

चतुर्दशसहस्रकं परमचरद्वरक्षोगणं निहत्ययुधिसत्वरं सकलमेकवाणेन
सः । खरं त्रिशिरसान्वितं तदनुदूषणंदुर्द्धरं जघानघनघोषास्फुरितक्रास्मि को
राघवः ॥ १३७ ॥

सीताशपं सुधाहृद्यं श्रुत्वा शूर्पणखामुखात् । राममोहाय मारीचं प्रेषयामा-
सरावणः ॥ १३८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

ततः कियदंशेषेष्ववस्थाः मारीचः प्रविश्य ।

मारीचः स्वगतं ।

मारीच । छतान्तदण्डप्रकाण्डोर्ध्वदण्डः सकिलचण्डांशुवंश्याखण्डलो राम-
चन्द्रः । अथसपि महेन्द्रावस्थान्धस्थानं लङ्के श्वरस्तदवश्यं प्रमनभवनातिथिनाभ-
वितथं जीवितेनाथ ॥ १३९ ॥

राघवादिपि मर्त्यं मर्त्यं रावणादिपि । उभाभ्यामपि मर्त्यं वरं रामाद्ग्रा-
वणात् ॥ १४० ॥ इत्युक्त्वा मारीचो निष्क्रान्तः ।

ततः पशालान्तिकं हेममृगारूपी मारीचागमनं ।

सूत्र । सुललितफलमूलैस्तत्रकालं कियन्तं दशरथकुलदीपे सीतया लक्षणेन
गमयति दशकण्ठोत्कण्ठया प्रेरितं ब्राह्म कनकमयकुरङ्गं जानकीसंददर्श ॥ १४१ ॥

ततः सीता श्रीरामंप्रति ।

प्रियतम मृगमद्भुताङ्गमेनं मृगपतिविक्रम देहि मे प्रसीद । इति जनक-
सुतावचोऽनुरोधेन कनकमृगं सशरोऽन्ध्यायरामः ॥ १४२ ॥

ततोऽगच्छन् श्रीरामोऽन्ध्यायंप्रति ।

श्रीराम । वत्सलक्ष्मण त्वमस्याः प्रजावत्याः सहायोभव । यादवहं कनक
कुरङ्गं निहृत्य समागच्छामीति निष्क्रान्तः ॥ १४३ ॥

रामान्वेधयं ।

सूत्र । आलोकायन् विशिखमेककरेणमन्दं कोदण्डकाण्डमपरेण दधार
सज्यं । संनद्धपुष्पलतया पटलंजटानां रामोऽमृगं मृगयते वनवीथिकासु ॥ १४४ ॥

मृगचरितुं ।

हस्तप्राप्यमुपैति खेत्तितृणं नस्पृश्यतां गाहते गुल्मान् प्राप्य निवर्त्तते
किसलयाम्प्रायचाप्रायच । भूयः पश्यति गच्छति प्रतिदिशं काण्डयतेस्त्रांतनुं
दूरं धावति तिष्ठति प्रचरति प्रान्तेषु मायामृगः ॥ १४५ ॥

तत्र सीतालक्ष्मणंप्रति ।

चिरयति मृगान्वेधीनाथः कथं रघुनन्दनो वनपरिसराच्छेति क्रूरक्षपाधर
भैरवाः । मुञ्जरपिभवानुक्तोऽन्ध्यायसः परिमार्गो वृजतितद्वेष्टेति किं किं न
लक्ष्मणशब्दे ॥ १४६ ॥

• चिरात्तदृष्टे रामेकरण कटुभिर्मेथिलसुता वचोभिः कोदशङ्काटनिजनि-
रेखान्तरगतां । निधायैनांरामः स्फुरितपदपद्माङ्गितभुवं तदध्वानं पश्यन् कथ-
मपि सौमित्रिरगमत् ॥ १४७ ॥

सूत्र । नीतोदूरं कनकहरिणवद्वाना रामभद्रः पश्चादेनं हुतमनुसरत्येव
वत्सः कनिष्ठः । विभ्यद्विभ्यत्प्रविशति ततः पर्यगतां सभिद्युर्ध्विग्विक्लव्यं प्रथयति
निजामाकृतिं रावणाय ॥ १४८ ॥

रामान्मुक्तैकवाणप्रतिहतहृदयः काञ्चनाङ्गः कुरङ्गः सद्योमारीचनामाऽजनि
रजनिचरः सान्द्रस्तास्तवदाः । भिद्युः कोपिच्छयाङ्गांमनिखणित चसत्कुण्डल
श्रेणिशोभावीचीलेखत्कपोलस्फुरित दशगिराः कुम्भकर्णायजोभूत् ॥ १४९ ॥

अपिच । बाणेन दिव्येन रघुप्रवीरो मृगस्यवक्षःस्थल वज्रस्तल्पः । विव्याध
यावत्तरसा तपस्वी दशाननस्तावदिहाजगाम ॥ १५० ॥

भिद्युः । भिद्युःप्रयच्छ ननु सूर्यकुलावतंसे कन्ये विदेहनुपतेः प्रथितासिसाध्वि ।
एतद्रुहाण हरिपादरजोविमिश्रं निर्मात्यदामसकलेप्सित सिद्धिहेतु ॥ १५१ ॥

इति तुलसीं दर्शयति ।

सीता । दग्धमङ्गिमङ्गिमशतैरसतीरहस्यमन्त्रे षयन् कपटभिद्युः कलक्षितोसि ।
आसं प्रभुः सुभगनाहमिति क्षमस्वभैक्षायमाकुरु मृघालयमञ्जलिस्ते ॥ १५२ ॥

सूत्र । सद्याहरद्विर्भिणि देहिभिद्युःमलंघयत्तप्यगदन्त रेखां । ज-
राहतां णाणितले क्षिपन्तीं समाह्वयन्तीं रघुराज पुत्रौ ॥ १५३ ॥

मार्गमार्गमृगयति मृगाराति रामेविरामेशोक्शोकं गतवति गते लक्ष्मणे
लक्ष्मणेन । सीता सीतातपसतनया राज्यलङ्घामलङ्घां नीतानीता सुरसुरवधूरा-
वणोरावणेन ॥ १५४ ॥

रावणेन हृता सीता कृष्णपक्षेऽसिताष्टमी । अर्द्धरात्रौ दिनस्यार्द्धे अर्द्धमन्त्रा-
र्द्धभास्करे ॥ १५५ ॥

सीता दशमुखनीता भीतावदतिस्म काञ्चनदोता । रघुनन्दन रघुनन्दन
रघुनन्दन रामचन्द्रेति ॥ १५६ ॥

ह्याराम ह्यारमण ह्य जगदेक वीर ह्यानाथ ह्य रघुपते किमुपेक्षसेमा ।
इत्येविदेहतनया वज्रधालपन्तीमादाय राक्षसपतिर्गभसा जगाम ॥ १५७ ॥

रावणस्य रथसङ्क्रातासती नूपुरं परिससर्ज सत्तरा । उत्तरीयमपि कञ्चने
क्वचिच्छरह्यारमपि चस्थलेस्थले ॥ १५८ ॥

अथ तत्रवनस्थ जटायुवृत्तान्तः ।

सूत्र । इतोबाणरामः क्षिपति हरिणे मुक्तकरुणः सचापः सौमित्रिः स्वजन-
मनुयातिद्रुतमिह । इतः सीताभिद्रामुपनयति भिक्षोः करतले त्रयं व्योम्नि
प्रेक्षन् युगपदहमालोकयमिदं ॥ १५९ ॥

रावणरथस्थां सीतां दृष्ट्वा जटायुः स्वगतं ।

सारीचमृगयाव्यग्रे रामभन्दे च लक्ष्मणे । कथमेषा कुरङ्गाक्षी रावणस्य
रथेपरि ॥ १६० ॥ यवमालोचयन् ।

अस्वरादवतरन्तं जटायुं दृष्ट्वा रावणः स्वगतं ।

मैनाकः किमयं शृण्वद्भि गगने मन्मार्गमव्याहृतं शक्तिस्तस्य कुतः स वज्रपतना-
द्वीतेमहेन्द्रादपि । तार्क्ष्यः सोपिसमं निजेन विभुना जानाति मां रावणं व्यञ्जातः
स जटायुरे खजरसारसोऽध्वान्कति ॥ १६१ ॥

..

रावणंप्रति जटायुः ।

जटा । जन्मब्रह्मकुलोद्धारार्थं न विधा कृत्वा शिरःकर्तुं न भक्तिर्वज्रिणि बाहु-
दण्डदशनव्यापारशक्तिः परा । हे सोऽसौ सित केलिकन्दुकनिभः कैलासउत्पा-
दितस्तत्किं रावण सज्जसे न हरे से चैर्येण पलीरघोः ॥ १६२ ॥

अपिच । जन्म ब्रह्मकुले तपस्वनुपमं वीर्यं च लोकोत्तरं किञ्चैश्वर्यमहो-
लोक जयिनः स्वर्गाङ्गनास्त्राग्निनः । इत्यस्मादपि बाष्कितं किमधिकं सीता समा-
कृत्यते तस्मान्नवं सद्यः ब्रह्मैवैः पशुमते यातासि निःशेषतां ॥ १६३ ॥

अविदुषस्तवदोषमहं सहे विष्टजवीरवधूंप्रतिदेवतां । शरणमस्मि जटायु-
रहं सखा दशरथस्य रथस्तव तिष्ठतु । १६४ ॥

तथापि तमवधीर्यगते रावणे ।

जटा । रेरे भोः परदारचौर किमिदं धीरं त्वया गम्यते तिष्ठाधिष्ठितगन्ध-
मादनतटप्रान्ते जटायु स्वयं । मुञ्चैनांप्रतिदेवतां नखलुचेन्मत्तु खण्डाङ्गुश क्री-
डाकर्षणनिर्गता ह्यगुरसः पास्यन्ति गृध्रास्तव ॥ १६५ ॥

सीतामाश्वसयन् रावणंप्रतिबोधं नाटयति ।

माभैषोः पुत्रिस्तीते व्रजतिममपुरो नैघदूरंदुरात्मा रेरे रक्षः कदारान् रघु-
कुलतिलकस्यापहृत्य प्रयासि । चक्षुषोऽप्यप्रहरेः स्फुटितधमनं निर्दिक्षुर्विद्विष्य
मगौराशयालोपहारं दशभिरपिभृशं तच्छिरोभिः करोमि ॥ १६६ ॥

आपापिन् प्रहृष्टो मे रघुतिलकवधूँ चोरयित्वा प्रयातुं सीतां शीतांशुलेखामिव
गिरिशिखरशायिनीमुच्यतेसि । रभिस्त्रित्वाशिरांसि प्रखरनखमुखैर्दोषवूडा-
मशीनि त्वा मद्याहं गतमानुरगनिव सुधाहारिणं रांहरामि ॥ १६७ ॥

अथ जटायुरावणयोर्युद्धं ।

सूत्र । अर्धं विद्धिपतिं ध्वजं विभजते मूढातिनजं युगं चक्रां चूर्णयति क्षिणो-
ति तुरगान् रक्षःप्रतेः पक्षिराट् । रक्षं गर्जति तर्जयत्यभिभवत्याक्षक्षते ताडय-
त्याकर्षत्यपकर्षति प्रचक्षयत्यश्चत्युदञ्चत्यपि ॥ १६८ ॥

मूढस्ततो धृतचपेटे शिखातलेन रक्षः पिपेव गगने द्रुतपक्षिराजं । ईषत्-
स्थितासुरपतद्भुवि राम राम रामेति मन्त्रमनिशं निगदन् जटायुः ॥ १६९ ॥

अथ ह्यतरथ भङ्गं पक्षिराजं निहत्य क्षितिगतमवलोक्य आसमाज्जवशेन ।
जनकनृपतिपुत्रीं क्षिप्रमादाय लङ्कां सरभसमुपदधे दशोकोत्तीवनान्ते ॥ १७० ॥

अथ पतितजटायुर्खेदः ।

नमैर्जीतिव्युं न दशरथनृपेकार्थविषया न वैदेही जाता न च रणक्षतो राज्ञ-
सपतिः । न रामस्य स्थितुर्नयनविषये भूदक्षतिनो जटायोर्जन्मेदं वितथमभय-
ङ्गाग्ररहितं ॥ १७१ ॥

अथ पथिरामलक्ष्मणयोरुक्तिं प्रत्युक्ती ।

रक्षाकिनी मुटजसीम्नि विष्टाय सीतां किंवत्स मत्सविध माकुल मागतो-
सि । अत्रागते चिरयति त्वयिवीर देव्या नैव स्थितः कटुकदुस्ति कदर्थितो ह्यहं ॥ १७२ ॥

सूत्र । वागेनैर्कोनाद्भुतं तं निहत्य मारीचाख्यं शत्रुधानं जवेन । सीता-
शून्यां पर्याशां विलोक्य किं किं वृत्तं न तदा राघवस्य ॥ १७३ ॥

रामः । मायाकुरङ्गं विनिहत्य वागे भ्रात्रा सह गत्वा च पर्याशां । कोण-
जयं तत्र समीक्ष्य तूष्णं द्रष्टुं चतुर्थं न प्रशाकरामः ॥ १७४ ॥ इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

इति तृतीयोऽङ्कः ।

अथ चतुर्थोऽङ्कः ॥

रामःप्रविशति ।

अथ रामविलापः ।

बहिरपिणपदानां पंक्तिरन्तर्नकाचित् किमिदमिह न सीता पर्णशाला
किमन्या । अहमपि किल नाहं सर्व्वया राघवस्येऽङ्गमपिन हि सोढा हन्त
सीता वियोगं ॥ १७५ ॥

हापर्णशालाङ्कुशवासयष्टे ह्यभूतलाविष्कृतं चन्द्रलेखे । मञ्जीवना नामव-
लम्बशाले वैदेहि वैदेहि कुतो गतासि ॥ १७६ ॥

सूत्र । सभूरजोरञ्जित सर्व्वकायेषु बभौ विभुर्मन्यु विदीर्णचेताः । योधि-
द्वियोगानेन दृष्टमानः स्वकान्तं मालिङ्क्यतीवभूमिः ॥ १७७ ॥

अथावसरे मुनिजनागमनं ।

मुनि । एकदैवतुरामेण सख्यमर्थं चतुष्टयं । राक्यनाशे वनेवासोद्धता-
सीता मृतःपिता ॥ १७८ ॥

असम्भवं हेममृगस्यजन्म तथापिरामो लुलुभे मृगाय । प्रायःसमासन्न-
विपत्तिशाले धियोऽहिपुंसां मलिनीभवन्ति ॥ १७९ ॥

कर्मणावाध्यते बुद्धिं बुं त्थ्याकर्म न बाध्यते । सुबुद्धिरपियत्रामो हैमं हरि-
णसन्वगात् ॥ १८० ॥

राक्याङ्गं शयता वनगमयता घोरैस्त्रियामाघरैर्जैरं कारयतां मतिं क्ल-

यथा मायामृगद्वयना । दारान्कारयता वनेभ्रमयता नानावनासीतलं रामस्या-
पि कृतं शठेनविधिना दुःखातिदुःखंमहत् ॥ १८१ ॥

उत्थायरामः ।

राम । ह्यवस्तमे जनकवंशज वैजयन्ति ह्यामद्विलोचन चकोर नवेन्दुलेखे ।
इत्थंस्फुटं बज्रविलप्य विलप्य रामस्तामेव पर्णवसतिं परितस्त्रिचार ॥ १८२ ॥

पुनःपर्णशालां विलोक्यरामः ।

आलिङ्गितान् सरसीरुहकोरकाक्षीपीतोभरेण मधुरो विधुमण्डलोस्य ।
रङ्गावतार मकरन्द विमर्दितानि पुष्पाण्यमूनि दयिते क्लृप्तासि सुभ्र ॥ १८३ ॥

अथ गोदावरीतीरे सीतान्वेषणे रामचरितं ।

राम । हेगोदावरि रम्यवारि सुभगे दृष्टात्वया जानकी साहर्तुं कमला-
नि किं गतती याता विनोदायवा । इत्थेवं प्रतिपादयं प्रतिपद्यं प्रत्यापयं प्रत्यगं
प्रत्येकं प्रतिवर्धनं तत इतस्तायाचते मैथिली ॥ १८४ ॥

भो भो वृक्षाः पर्वतस्था बज्रकुसुमयुता वायुना घूर्णमाना रामोहं व्याकु-
लात्मा दशरथ तनयः पृच्छते शोकदग्धः । विमोहो चारुनेत्रा गजपतिगमना
दीर्घकेशीसुमध्या ह्यासीता केननीता ममहृदयगता केनवाकुचदृष्टा ॥ १८५ ॥

सारेवातटिनी तदेवविपिनं सैषानिकुल्लस्त्रली शोयं भूमिधरः सख्यमल-
यः प्रोद्भूत मन्दानिलः । तन्येतानि सरांसि सन्ति विमलान्युत्तुङ्ग वदोत्तुङ्ग
हृन्दापीडनभार मन्दगमना नासोक्थतेजानकी ॥ १८६ ॥

सूत्र १ गार्ह गार्ह गच्छरे काननेतां दर्शदर्शं दर्शवल्लीं मतल्लीं । स्मारं स्मारं
भूयं तां कान्तां रामकान्तामद्रिचारी मरौत्सीम् ॥ १८७ ॥

अथ सीतायाः मलब्धायां रामः ।

मध्यं केशरिभिः स्मितञ्च कुसुमैर्नैत्रं कुरङ्गीगणैः कान्तिस्त्वम्पककुट्टनैः
कलरुतं ह्याह्लाहतं कोकिलैः । वल्लीभिर्ललितंगतं करिवरैरित्थं विभव्याञ्जसा
कान्तारैः सकलैर्विश्वासपटुभिर्नैतासि किं मैथिलि ॥ १८८ ॥

सीताया नूपुरं प्राप्य रामः ।

‘चक्षुर्मप्रीणयत्येतत्सीताया इव नूपुरं’ । व्यवधारय सौमित्रे भूषणान्तर-
मन्यतः ॥ १८९ ॥

लक्ष्मणाः । नाहं जानामि केयुरे नाहं जानामिवङ्गणे । नूपुरावैव जा-
नामिनित्यं पादाभिवन्दनात् ॥ १९० ॥

ततः कियद्दूरं गत्वा पतित सीतोत्तरीयं प्राप्तोरामः ।

यूते पणप्रणयकेलिषु कण्ठपाशः क्रीडापरिभ्रमहरं व्यजनं रतान्ते । प्र-
स्थानिशीथ कलशे हरिगेक्षणायाः प्राप्तं मया विधिवशादिदमुत्तरीयं ॥ १९१ ॥

ततश्चन्द्रं दृष्ट्वा ।

रामलक्ष्मणयोरुक्तिं प्रत्युक्ती ।

सौमित्रे ननु सेव्यतां तरुतलं चण्डांशुरज्जृम्भते चण्डांशोर्निशिकाक्रथा रघु-
पते चन्द्राय मुन्मीलति । वत्सैर्तदिदितं कथं नु भवता धत्ते कुरङ्ग यतः क्वाप्ति प्रे-
यसि हाकुरङ्गनयने चन्द्रागने जानकि ॥ १९२ ॥

ततश्चन्द्रप्रतिरामः ।

शीतरश्मिरसि चन्द्रमांशयं तापयस्यनलग्नममयूखैः । त्वां शरेण शतधा
विभजेयं जानकी मुखसमो यदि न स्यात् ॥ १८३ ॥

अथ स्मृति विभूमे राम लक्ष्मणयोश्चिन्ति प्रत्युक्ती ।

यथा । केयूयं रघुनाथ नाथ किमिदं भृत्योऽस्मि ते लक्ष्मणः कोहं वत्सवदास्त
देवभगवानार्थी भवान्नाघवः । किंकुर्मी विजनेवने ततश्चो देवीसमन्विते
कादेवी जनकाधिराज तनया हाहाप्रिये जानकि ॥ १८४ ॥

अथ रामानुस्मरणं ।

हिरोनारोपितः कण्ठे मया विस्लेषभीषणा । इदानीं मावयोर्मध्ये सरि
त्सागर भूधराः ॥ १८५ ॥

सोऽस्तुत विद्योऽयं सोऽतोऽयं विद्योऽयं । सोऽतोऽयं चोचवासः सोऽतुं नभ-
वाभि जानकी विरहं ॥ १८६ ॥

इयं गेहे लक्ष्मीरियममृत वर्त्तिर्नयनयो रसावस्थाः स्पर्शावपुषि वज्र-
ल-
चन्द्रनरसः । इमौ बाह्वकण्ठे स्त्रसमन्वितौ भौतिक सरः किमस्थान प्रेयोवद
परमसच्छक्तु विरहः ॥ १८७ ॥

वासिवात यतः कान्तां तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृष्ट्वा । रक्षेत्को मां त्वया नान्यः
प्रश्नमेतेन जीवितु ॥ १८८ ॥

तद्विद्योऽयं समुत्थेन तच्चिन्ता विपुला चिन्ता । रात्रन्दिवंशरीरं मे दृश्यते
मदनाग्निनां ॥ १८९ ॥

व्यासुर्दक्षिणतो वगानि पुरतो भृङ्गध्वनिर्वाततः पश्चाद् दुःसह चक्रवाकर-
दितं चोर्द्धं सुधादीधितिः । इत्थं दुःसह पञ्चताप सहिते मध्येमया ध्यायताने-
व्यन्ते कतिवा प्रजागर भवैरत्यन्त दीर्घाः क्षणाः ॥ २०० ॥

चन्द्रश्चण्ड करायते मृदुगति र्वतोपि वज्रायते मालासूचि कुलायते म-
लयजालेषु स्फुलिङ्गायते । ध्यालोकास्तिमिरायते विधिवशात्प्रणोपि भारायते
हाहन्त प्रमदा वियोग समयःसंहार काञ्चायते ॥ २०१ ॥

ये निर्दय दुर्निवारमदन प्रोत्पलपङ्के रञ्जान् बाणान् संवृणु संवृणु त्यज
धनुः किं पौरुषं मां प्रति । कान्तायास्तु वियोग जातज्जतभुग्ज्वालाप्रदग्धं वपुः
शूराणां मृतमारणे नहि परोधर्म्मः प्रयुक्तो बुधैः ॥ २०२ ॥

आपुङ्गाग्रमसीशरामनसि मेमग्रासमं पश्यते निर्दग्धं विरहाग्निना वपु-
र्दं तैरेव सार्द्धं मम । तत्त्वन्दर्प निरायुधोऽसि भवता जेतुं न शक्नोः परो दुःखी
स्थमह मेकएव सकलो लोकः सुखी जीवतु ॥ २०३ ॥

एवं देवादस्ते गते मार्त्तगड मगडले प्रचरगडनार्त्तगड मिबोदयन्त मच-
गडरश्मिमन्तखम्भमगडलमवलोक्ष्य तच्छायां प्रतिरामः ।

राम । सौमित्रेदाववह्नि स्तरश्शिखरगतो दार्यतां निर्भरेदौः कावात्तादाव
वह्नेरयमुदयगिरे रज्जिहीतेहिमांशुः । धत्तेधूमं पुरस्तात्किमिति कथमयं
नेधधूमोधरग्याच्छायेयं सङ्कता भूदयिधरणिस्ते कुत्रसीतेस्थितासि ॥ २०४ ॥

यत्तयत्त न जगामराधव स्तत्रतत्त बुबुधेस मैथिलीं । यद्यदाश्रममगान्न
भिच्छुक स्तत्तदर्थं परिपूर्णं मीक्षते ॥ २०५ ॥

सूच । विचिन्वता तेन विदेह पुत्रीं दृष्टेजटायुः श्रुतितावशेषः । सीता
हृताते दशकन्धरेणे त्यावेद्य सद्यः सतनुं मुमोच ॥ २०६ ॥

श्रीरामः । ज्ञात्वादशरथस्थेन मित्रं शत्रुं निघूदनं । हाहातातं किमिदं
नाम रामः पक्षीन्द्रमव्रवीत् ॥ २०७ ॥

पारलौकिकं कृत्वा कृताञ्जलिः ।

राम । तातत्वं निजतेजसैव गमितः स्वर्गं वृजस्वस्ति ते ब्रूमस्ते किमिमां तद्धू-
हृतिक्थां तातान्तिके माकृथाः । रामोहं यदितद्दिनैः कतिपयैर्वीडानमत्कन्धरः
सार्धबन्धुजनैः सुरेन्द्र विजयी वक्तास्वयं रावणः ॥ २०८ ॥

राज्यनाशो वनेवासो हृतासीता मृतः पिता । एकैकमपि यद्दुःखं समुद्र-
मपिशोषयेत् ॥ २०९ ॥

एकस्य दुःखस्य नयावदन्तं गच्छाम्यहं पारमिवार्णवस्य । तावद्वितीयं समु-
पस्थितं मे हिद्रेष्वनर्था वज्रलीभवन्ति ॥ २१० ॥

युक्तमेव हि केकय्या भरतस्याभिषेचनं । भार्यामपि योरक्षेत्सकथं पा-
लयेन्नही ॥ २११ ॥

भद्रं कृतं हि तानेन येनाहं वनवासितः । एषापि हिनमेबुद्धिः क्लमृगः क्वहि-
रण्मयः ॥ २१२ ॥

सगरात्सागरः कीर्त्तिं गङ्गाकीर्त्तिं भङ्गीरथात् । अस्माकं मीढशीकीर्त्तिं
रेकाभार्या न रक्षिता ॥ २१३ ॥

लब्धव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं वारविवं न शक्नोति । अतो न शोचा-
मि न विज्ञयेमे ललाटलेखा न पुनः प्रयाति ॥ २१४ ॥

विलपति च ।

यापाणिग्रहणांश्चित्तसुतरुणी तन्वीसुवंशोद्भवगौरी स्पर्शसुखान्हा

गुणवन्ति नित्यं मनोहारिणी । साकेनापि हृतातया विरहिणो गन्तुं न शक्तावप्ये
हे भिक्षो तव कामिनी नहि नहि प्राणप्रियायष्टिका ॥ २१५ ॥

अर्द्धचेतसि जानकी परिपतत्यर्द्धं च लङ्घ्यस्व रक्तार्द्धं मदनागलः कवल
त्यर्द्धं च रोधानलः । इत्थं दुर्विधि सङ्क्रम व्यतिकरस्तुल्यद्वयोरंशयो रेकवेष्टि
तुष्ठाग्निदग्ध मपरं दग्धं करीषाग्निना ॥ २१६ ॥

नमोदुःखं प्रियादूरे नमोदुःखं हृतेतिसा । एतदेव हि प्रोक्षामि चापो यद-
भिवर्त्तते ॥ २१७ ॥

श्रीरामोत्तच्छां प्रति ।

कोवेद हेमहरिण ग्रहणाय वत्स दूरं गते मयि हृता जनकात्मजेति । व्री-
डेव पीडयति मां श्वसतोपि कुत्र क्षणस्मिन् श्रुतिचरो वनिताप्रहारः ॥ २१८ ॥

व्यसनं किमितोप्यास्ते ज्ञातश्चाभ्युदयो मम । शरणां मरणारण्यं मापुनर्म्म-
रणानुतत् ॥ २१९ ॥

ततो भुजङ्गमवलोक्य द्रुतगमनं नाटयति श्रीरामः ।

सूत्र । ततो रामस्तिरस्कृत्य पुरस्कृत्य च लक्ष्मणं । धन्यो धन्य शरण्यस्त म-
रण्यानीच गाहृत ॥ २२० ॥

तत्र च कवन्धं दृष्ट्वा ।

लक्ष्मणः । आयेजनप्रकृतं दैर्यं गलेन मार्गं माक्रम्य कण्ठकुहरे कुतस्तेन-
कोयं । सौमित्रियेति गदितः सकवन्ध कण्ठं चिच्छेद गर्भकदली मिव रामभद्रः ॥
॥ २२१ ॥

सूत्र । पूतो रामशरेण दिव्यं मगमद्देहं कवन्धस्ततस्तदा कथा च मगमाश्रमे

हनुमता संयोज्य सीतापतिः । सीताद्वार विधौसमं निजबलैः स्वीकृत्य सा-
हाय्यकं संप्राप्तः अग्निपद्मं बालिनिधनः रत्नं कपीन्द्राधिपात् ॥ २२२ ॥

ऋश्यमूकगिरौ रामो निःसहायः परिभ्रमन् । सख्यं समानदुःखेन सुयी-
वेण सहाकरोत् ॥ २२३ ॥

पादाङ्गुष्ठेन दूरधरणिधरं गुरुं दुन्दुभेरस्थिकूटं क्षिप्त्वा सक्षिप्रकारी
विषमं विनिहितान् वज्रवत्सततान् ॥ बाणैस्तेन शब्दप्रतिहतं सकलश्रेष्ठं
गर्भान् बिभेद्य प्रत्याशां बालिवेधे पुनः प्रवृत्तः प्रेषयामास रामः ॥ २२४ ॥

तालवेधे समये रामो बाणं प्रति ।

भावो निशं कुशं कनन्दनं पादयोर्मध्ये यद्यस्मिन् द्विजतिरस्कृतरेष ह्रीनः ।
नान्यङ्गानां सुचमनः शरसप्ततालान् भित्वा तदाप्रविश भूतलमप्यगाधं ॥ २२५ ॥

एकेनैव शरेण गर्भकदलीं काण्डेऽध्विवानुक्रमात् विद्धेऽथ प्रथमेन दाशरथिना
तालेषु सप्तस्वपि । शैलाः सप्तगजास्तु सप्तमुनयः सप्तापि सप्तार्णवाश्चैषां सप्तस-
तलान्युभयतः संख्यागताः ॥ २२६ ॥ निष्क्रान्तः ।

एकांशे रणस्थले कल्पनं ।

ततो बाली प्रविशति ।

सूत्र । श्रुत्वा हतान् समरमूर्द्धिं सुसप्ततालान् रामेण दीनं हृदयेन विनाय-
राधं । कौपान्तं ज्वलितं हृत्कमलोप-वासीरङ्गावतारमगमद्विरि गद्गुरा-
त्सः ॥ २२७ ॥

अथ पर्वतगुहाकृतिः ।

ततस्तारा अविशति ।

सूत्र । ततस्तारा सहर्षमात्मगतं अद्यावश्यं श्रीरामचन्द्रचरण प्रसादा-
न्निजवल्लभस्य चिरविरहिणोवदः पीठे लुठिष्यामि ॥ २२८ ॥

वीरसुग्रीवस्येत्याशिषः पठति ।

सूत्र । तारासंत्यक्तहारा गिरिशिखरवरव्यस्तधम्मिल्लधारा शोकाब्धि प्राप्त
पारार्पितमदनशरा वीरसुग्रीवदाराः । नानानाराच धारानिजरमणरता ता-
पिनो पापिनोस्य प्राणान् मालावतीर्णाहस्तु कलिकलाशालिनो वालिनो-
द्य ॥ २२९ ॥

श्रीराम मुद्दिश्यलक्ष्मणः ।

लक्ष्मणः । पृथिव्यां चतुरन्तायां नास्तिवाञ्छि समोवली । वचसानेन लोका-
नां शङ्कितयोमहेन्द्रजः ॥ २३० ॥

श्रीरामः सहसाः । माभैवीर्मयि सौमित्रे राघवेधिज्यधन्वनि । सतां
देहं पतित्यज्य निर्गच्छत्यसतोभयं ॥ २३१ ॥

वाली । गृहाणवाणं रघुराजपुत्रं सुचामसूनं समरेवतीशै । जानीहिमां
दुन्दुभि घातवज्रं नेष्यामिवां कालगृहातिथित्वं ॥ २३२ ॥

इत्युभौयुद्धायावतरतः ।

लक्ष्मणः सुग्रीवंप्रति ।

आर्यबाणेन भिन्नायं वाली लुठति भूतले । तद्विपक्षस्यशिरसि पुष्पवृष्टिः
सुरैः कृता ॥ २३३ ॥

वाली । सुग्रीवोपि क्षमः कर्तुं यत्काव्यं तवराघव । तदहं नक्षमः कस्माद्-
पराधं विनाहृतः ॥ २३४ ॥

रामः सकरुणं ।

शुद्धिर्भविष्यति पुरन्दरनन्दस्य मामेव चेदहह पातकिनं प्रप्राप । सख्य-
तिथिनं निरपराधिनमाहनिष्ठं जातः पुनर्जनकजा विरहस्ततो मे ॥ २३५ ॥

वाली । सोहं श्रीमतो रघुवंशावतं सस्यभवतः प्रसादान्महावीरोचितां
गतिं गच्छामि । अयं वत्सोऽङ्गद स्तवदासः परिपालनीय एवेति स्वर्गारोहणं
नाटयति ॥ २३६ ॥

सूत्र । सद्योनिर्भिद्यबाणैः समरभुवितदा वालिनं रामचन्द्रं किञ्चिन्वा राज्य-
मादा विदमथस ददौ तत्र सुग्रीवहस्ते । वर्षाकालं घनालीघनरवदक्षितोद्दाम
दिक्कलकगर्भं द्योमुन्वासं वितेने शिखरवरतटे माल्यवत्पर्वतस्य ॥ २३७ ॥
निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति चतुर्थोऽङ्कः ।

अथ पञ्चमोऽङ्कः ॥

माल्यवत्पर्वत कल्पनं ।

तत्र रामलक्ष्मणौ प्रविशतः ।

सूत्र । रामाङ्गुलीयान्नपरोक्षि कच्छिद्वारापद्मारात्रपरोपमानः । तथापि
रामः शरदं समीक्ष्य प्रतीक्षते सम्प्रति कालमेतं ॥ २३८ ॥

तत्र माल्यवति वर्षासु विरही रामः ।

यत्तन्नेत्रसमानकान्ति सलिले समुत्तदिन्दीवरं मेघैरन्तरितः प्रियेतवमुख-

पद्यानुकारीशशिः । येपित्वद्रुमनां कारिगतयस्तेराजहंसागतास्तुत्सादृश्यं
विनोदमात्रमपिमेदैवंनहिच्छाम्यति ॥ २३६ ॥

लक्ष्मणाः । मन्दं मरुद्वहति गर्जति वारिवाहो विद्युस्तता स्फुरति कूजति
नीलकाण्ठः । यतावतिव्यतिकरेरघुनन्दनस्यमूर्च्छैव केवलमभूदवलम्बनाय ॥ २४० ॥

सीतायाः पूर्वावस्थां सूचयन् ।

रामः । पूर्वपुरारिधनुषे निनन्देनखलं रामंमुनिं रणमुखे परितोविलोक्य ।
शङ्खाशशाङ्कं परितप्तं मुखारविन्दां तामेव मैथिलसुतां सततंस्मरामि ॥ २४१ ॥

स्निग्धश्यामलकान्तिं लिप्तवियतो वेल्लदलाकाधना वाताःशीकरिणःपयोद
सुहृदा मानन्दकेकाःकलाः । कामंसन्नुदृढं कठोररुहदयो रामोस्मि सर्व्वं सहे
वैदेहीति कथं भविष्यति ह हा हा देविधीराभव ॥ २४२ ॥

नीलेन्दीवरशङ्खाया नयनयोर्वन्धूकबुल्ल्याधरेपाणौ पद्मधियामधूकुसुम-
भ्रान्त्या तथागण्डयोः । लीयन्ते कबरीषु बान्धवजन व्यामोह जातस्पृहा दुर्वा-
रामधुपाः कियन्ति तरुणि स्थानानि रक्षित्यसि ॥ २४३ ॥

रामोल्लस्य शंसति ।

कार्थ्येषु मन्त्री करणेषु दासी धर्म्येषु पत्नी क्षमयाच धात्री । स्नेहेषु
माता शयनेषु वेश्यारङ्गैस्खीलप्राण सा प्रियामे ॥ २४४ ॥

जीवातुः कुसुमायुधस्य भवने सीमन्तिनीनां शिरोरत्नं मत्कुलदेवताप्रति
निधिर्नैषोत्सवःकामिनां । माद्यन्ति नितान्तं मन्दगमना सामेप्रिया जानकी
लौमिजे शतपत्रशत्रुवदना कुत्राधुनासीदति ॥ २४५ ॥

रामः स्वात्मानं स्वगतमधिच्छिप्य ।

इदं गमासु कुषे न कोपि भविता यस्याङ्गना कामुकैराकृष्टेति परस्परं नि-
गदतां श्रुत्वा मुनीनां मुखात् । सौमित्रे कुक्षपां गुलस्थं चरितं श्रीरामचन्द्रस्य मे
प्रप्राक्षासनसंस्थितेन गुरुणा दुःखं परं धीयते ॥ २४६ ॥

अतीतायां प्रावृष्य नागते सुग्रीवे रामचरितं ।

सूत्र । ततो रामो महातेजा लक्ष्मणं समुपाह्वयत् । सुग्रीवं प्रेषयामास स्त-
न्दावारं चकार सः ॥ २४७ ॥

किष्किन्धाराज्यकल्पनं ।

सुग्रीवः प्रविशति ।

ततः किष्किन्धारागत्वा लक्ष्मणः ।

श्रीमद्रामो वनस्थः कपिवरं नगरं लक्ष्मणः प्रेषितोऽस्मि किष्किन्धा दार-
भागां रघुपतिवचनास्तच्छ्रणन्तं जगाद । श्रुत्वा रामेति वाक्यं हसति कपिवरो
रामनामा किमेतत्कस्मात्किम्वा प्रमेयं सचकितमनसा विस्मितोऽसौ प्रमत्तः ॥ २४८ ॥

लक्ष्मणः सुग्रीवं प्रमत्तं नुध्वाभीयन्पुनर्वाधयति ।

व्याज्ञाकौशिकताडका व्रतवधो यक्षस्थरक्षाकरः सीतार्थं हरषापभङ्गम-
करोच्छिद्यैर्जितः शूलिनः । मारीचः खलु लीलयापि निहतो वाचीकृतः साम्प्रतं
सोऽयं संप्रति राक्षसः कपिपते पञ्चाननो गच्छति ॥ २४९ ॥

शक्ति श्रीरामपादाः कुशलिनः समावृयन्ति मां किं ।

इतिसुग्रीवोक्तिमाकर्ण्य पुनर्लक्ष्मणः ।

लक्ष्मण । नमोसंकुचितवायो येनवासी हृतोमया । समये तिष्ठसुग्रीव मां
वालिपथमन्वगाः ॥ २५० ॥ इति श्रीरामोक्तिंलक्ष्मणमुखतःश्रुत्वा ।

श्रीरामान्तिकं समागत्यसुग्रीवः ।

थासौप्रकृतिरस्माकं वानराणांनरेश्वर । तामहं त्यक्तुमिच्छामि नसामां
त्यक्तुमिच्छति ॥ २५१ ॥

पुनस्तानुजयं ।

दग्धदग्धं त्यजति नपुनः काञ्चनं कान्तिवर्णं ह्रिन्नं ह्रिन्नं त्यजति नपुनः स्वा-
दुतामिद्वुदग्धं । घृष्टं घृष्टं त्यजति न पुनश्चन्दनं चासुगन्धं प्राणान्तेपि प्रकृति
विक्रति जायते नोत्तमानां ॥ २५२ ॥

श्रीरामःप्रीत्यासुग्रीवं दृष्ट्वा ।

तातेनदत्तं भरतायराज्यं सीता हृता संप्रति रावणेन । विचिन्त्य रामोम-
मसाकुलेन विहायचापं खदितुं प्रवृत्तः ॥ २५३ ॥

अथावसरे पुनःसधीरंसुग्रीवः ।

एते सप्त पयोधयो दशदिशः सप्तैव गोचावलाः पृथ्वादीनि चतुर्दशैव-
भुवनान्येकं नभोमण्डलं । एतावत्परिमाणमल्प विषयेवृक्षाण्डभागोदरे कासौ
यास्यति जानकी द्रुपते किं कार्मुकं त्यज्यते ॥ २५४ ॥

श्रीरामः । व्यसने मरुति प्राप्ते स्थिरैःस्त्रातुं न युज्यते । सङ्गं निःशङ्कमा-
लोका क इहागन्तुमर्हति ॥ २५५ ॥

ततःप्रविशति जाम्बवान् ।

जाम्ब । धाञ्जनेयः समानेयो येसौ अपिकुलोद्भवः । लङ्गाप्रस्थापनेभोगः
भोक्तुं जाम्बवता सता ॥ २५६ ॥

श्रीरामं प्रणम्य स्वपराक्रमप्रकटीकरेति हबूमान् ।

किं प्राकारविशालतोरणवतीं लङ्गामिहैवानये किम्वा सैन्यमगूह्यतश्चसक-
सं तत्रैवसम्प्रातये । हेलोसोलित पर्वतोच्चशिखरे बंधूभिवातोयधिं देवाणां
प्रय किंकरोमिसकलं दोर्दण्डसाध्यं मन ॥ २५७ ॥

स्वात्कार्यवदन्तं श्रीरामः समादिदेश ।

एतैर्महत्तमुद्दुलं मासते तव तेजसः । वृथा परिश्रमः कार्यः सीता जीवति
बानवा ॥ २५८ ॥

पुनः स्वात्कार्यं बुद्धन्तं हनुमन्तं पश्यन् श्रीरामः ।

कूर्मम् । मूलवदालवालवदपां नाथो लतावद्दिशो मेघाः पल्लववत्प्रसूनफलवन्न-
क्षवसूर्येन्दवः । राजन् श्याम महीरुहो ममतले श्रुत्वेतिगां मासतेः सीतान्वे-
षणमादिदेश सहसा रामः सहर्षःस्वयं ॥ २५९ ॥

सीतान्वेषणे तदुत्तमनभिजानतो हनुमतः परिदेवन् ।

कुत्रयोध्या करामो दशरथवचनादखडकारणमागात्तौसामारीचना-
मा कनकमयमृगः कुत्रसीतापहारः । सुग्रीवो राममित्रं जनकतनयान्वेषणे प्रे-
षितोऽहं श्रेष्ठोऽसम्भावनीयस्तमपि घटयति क्रूरकर्मा विघाता ॥ २६० ॥

सूत्र । आरम्भा विदधे महेन्द्र-शिलरादम्भेनिधेर्लङ्घने वीरः श्रीरघुनाथ
पादं रजसामुषैः स्मरन्मासति । मूर्ध्ना जाम्बवतोभिवन्द्यचरणौ संस्त्रिष्य सेना-
पतीनाम्बास्याशुमुखाऽमुञ्जः प्रियतमान्पश्यन् समादिश्य च ॥ २६१ ॥

अथ सम्पतिरागमनं ।

सूत्र । सम्पातेरथदृष्टयोजनशतात्पारिसमुद्रं पुरी लङ्का तत्र विदेहराज
तनयेत्याकर्ण्यवायोः सुतः । अस्मिंस्त्वल्प शरीरदुस्तरतरं दृष्ट्वातथावर्द्धतेभ्याप्तं तेन
तदीय केशर सटाटोपैर्नभोमण्डलं ॥ २६२ ॥

अथ सविलसदम्भस्तम्भितास्ति प्रकाशं जलचर खरखेलत्स्फारवाचाक्षिताशं ।
जलनिधिमभिर्वीरोल्लङ्घितुं वायुपुत्रः खगपतिरिवचखेडाङ्गुलमङ्गुलचकार ॥ २६३ ॥

कपोनां कटके घोरौ जातः कलकलध्वनिः । आङ्गनेयः किसकाकी गच्छे-
द्वावण सन्निधिं ॥ २६४ ॥

सुरसागमनं ।

सूत्र । प्रविश्य सुरसामुखान्तरसतोपि निष्क्रम्य च क्रमादुदितमनुधेस्तुष्टिम
शैलजं मानयन् । निहत्य पथिरोधिकां गभसि सिंघिकां राक्षसीं विलंघ्य
जलधिं ययौ पवनजः स लङ्कापुरी ॥ २६५ ॥

लङ्कापुरीकल्प मं ।

सूत्र । गत्वालङ्कां निशायां पवनसुतवरोऽन्विष्य सीतां विनीतां गेहे गेहे
प्रयत्नात्स्वज जल विटपे प्राचिरे वृक्षमध्ये यत्रास्तेकुम्भकर्णः सुरजितभवने
कन्दरे गङ्गरेवाद्दृष्टुर्विदेहपुत्रीं चिरमनुसरणाबिन्तितोसौहृन्माम् ॥ २६६ ॥

मातृभ्रातृकलज मंजि सचिव प्रख्यातजानां गृहं पौलस्त्यस्य मया निरूपित-

मपि श्रीसोधमेकैकशः । नागरूप रहस्थलीच चरिता सीता न दृष्टा कचित्
शङ्गे सागरक्षणे निपतिता लङ्केशशङ्काकुला ॥ २६७ ॥

संक्षिप्याथतनुं निरीक्ष्य सकलां लङ्कां शरच्चन्द्रिका निर्धेताखिलसौध
मण्डलमहो द्योतप्रसन्नान्तरां । दृष्ट्वा शोकवनेसराक्षसवधू संवेष्टितां जागती-
मारुढो निभृतं स्थितः पवनजः कंकालभूमीरुहं ॥ २६८ ॥

अत्रावसरे रावण प्रेषिता दूती सीतांप्रति ।

आज्ञाशक्रशिखामणि प्रणयिनी शक्तिस्त्रिलोकीजये भक्तिभूतपतौ पि-
नाकिर्निपदं लङ्केति दिव्यापुरी । सम्भूति द्रुहिणान्वयेच तदहो नेट्टगुरो लभ्यते
स्याच्चेदेव न रावणः क्षणपुनः सर्वत्र सर्वे गुणाः ॥ २६९ ॥

ततः स्वयमागत्यरावणः ।

मुग्धमैथिलिचन्द्रसुन्दरमुखिप्राणप्रदानौषधि प्राणानुद्धमृगाक्षि मन्मथ-
नदिप्राणेश्वरिचाहिमां । रामश्चुषति तेमुखं मुललितं वस्त्रैकमात्रेणतप्तुस्त्रिव्या-
मिदप्राननै वञ्जविधं मुञ्चाग्रहं मानिनि ॥ २७० ॥

अयिजनकतनूज तापसेनत्वमेवं ननुकिमपिकुमंत्र ज्ञानिनाशिक्षितासि ।
नमदमरकिरीटोद्दृष्ट पादारविन्देप्रणमतिमयितस्मिन्मर्त्यकीटेनुरागः ॥ २७१ ॥

सीतेत्वंपरिमुञ्च मानमधुना राजादारोगृह्यतां पश्यत्वंकनकोज्वलां सुन-
मरीं लङ्केश्वरंजीवय । एकोनाश्व शतैकमहिषी स्यक्ताचमन्दोदरोः सेवार्थं वि-
नियुज्यतेषसकलं लङ्काधिपैर्ज्ञायतां ॥ २७२ ॥

सीतेषश्चशिरांसि यानिशिरसा यत्तेमहेष्टः स्वयं तानि त्वत्पदसंस्थितानि
सुभगे कस्मादवज्ञायते । श्रुत्वैतत्परदार लम्पटवचः सीताहृतंरावणं निर्मात्स्या
नि शिरांसि मूढतवधिकं सीतावचःपातुवः ॥ २७३ ॥

सीता । कारौकसि त्वमुचितं स्त्रिरमेव यस्य निर्वापितो युधि स येन सहस्रं
बाहुः । तस्यऽपि रे पुरभिन्दो खिलमन्त्रं वेद मध्यापितस्य विजयी समजीवनाथः
॥ २७४ ॥

सूत्र । अपततदशमौलिजानकी पादपद्मे कारधृतं पदयुग्मे नास्यमालोक्य
ऊचे । सुरपतिरपिपादे चापतद्भीतिर्योगाग्रभवति तव तुष्टिर्वृद्धिं किम्याकरो-
मि ॥ २७५ ॥

पु० सूत्र । इत्थं निष्क्रम्यमधुरं गृपमाहवाक्यं नम्रानना सपदि कोपवतीव सी-
ता । श्रीरामबाणहृतं रावणमस्तजेधुग्ध्राः पदं दधति चेन्मसतुष्टिवोगः ॥ २७६ ॥

सीता । यदन्तरं वायसवैनतेययो र्यदन्तरं सिंहं वदगान्तयोर्वने । खद्योत-
मार्तण्डकयोर्दन्तरं तदन्तरं ते रघुनन्दनस्य ॥ २७७ ॥

रावणः । सीते त्वं ननु कम्पिता मम भये नाथेन वान्तेन तन्नामं ब्रह्मसिम्ह
रुरूपं मयिरा दाकारपूर्वं कद । सानेनैव तनुक्षयं ननुगता सत्यं वक्ष्यामि
अन्तरावणसीतयोरिति वक्षो ह्यस्यं हनूमानयधौ ॥ २७८ ॥

त्रिजटाप्रविशति ।

सीतयाप्रतिदिग्ने रावणेचलिते त्रिजटासीतयोरहस्यं

सीता । पृच्छामि त्रिजटे सुखेन भवतीं कस्मादयं रावणोनीतिज्ञो नृप-
शेखरे । हरति मामन्याङ्गनांकाननात् ॥ २७९ ॥

त्रिजटा । सीतेसन्मथ पुण्यसावकहृते कानामनीतेः कथा यावत्कामशरा-
हृते न पुरुषस्तावद्विशिष्टायते ॥ २८० ॥

अपिच । वज्रं जीर्यति त्रिजणोऽपिचहरे खक्राश्वक्रां तथा दण्डः खण्डशतं
यमस्यदलितः प्राणोभवत्प्राणिनः । लङ्गेशोरसितत्र मन्मथशरो मणो नभगस्त-
तः कः श्लाघी सखि तस्य पुण्यमभत्पुण्याधूषस्यायुधं ॥ २८१ ॥

अथ सीतादर्शने हनुमान् ।

‘कालं प्रद्वपसाशास्त्रि पीतकोशेयवास्तिनि । द्रुमस्य शाखामालम्ब्य तिरुसि
त्वमनिन्दिते ॥ २८२ ॥

किमर्थं तव नेत्राभ्यां बारि खवति शोकजं । पुण्डरीकपलाशाभ्यां विप्र-
कीर्णमिवोदकं ॥ २८३ ॥

ततः सीतेक्तिः ।

‘दुहितोजनकस्याहं विदेहस्य महात्मनः । सीतेति नामतस्वाहं भार्या
रामस्य धीमतः ॥ २८४ ॥

कीटकप्रभांवराम इति हनुमता पृष्टे ।

सीता । रक्षितारघुवंशस्य जनकस्यच रक्षिता । रक्षिताजीव लोकास्य
धर्मस्य च परन्तपः ॥ २८५ ॥

धनुर्वेदे च वेदे च वेदाङ्गेषु च निष्ठितः । विपुलांशो महाबाहुः कम्बुग्रीवो
महामनाः ॥ २८६ ॥

अथ हनुमान्मुद्रां दर्शयति ।

सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य वरानने । प्रेषितं रामभद्रेण सुवर्णस्याङ्कुरी-
यकं ॥ २८७ ॥

अथ सीता हनुमतो रक्षि प्रत्युक्ती ।

मातर्जानेकि कोभवान् वनमृगः केनात्र संप्रेषित इत्यदौत्येन रघूत्तमन कि-

मिदं हस्तेस्थितं मुद्रिका । दत्ता तेन तदेव तां निजकरेणास्मिंश्यान्नादायच प्रे-
रणा श्रूयिष्यसर्जसम्भगु दभूद्वाजेषु रेमोद्गमः ॥ २८८ ॥

अथ सीता मोहः ।

सूत्र । मुद्राङ्कुरीयकमणौ प्रतिविम्बमासीद्रामस्य सादरमतीव विलोकाय-
न्ती । मद्रुप एव किसभून्मम जितयेति सीतांसया जनकराजसुता सुमोह
॥ २८९ ॥

पुनश्चेतना माधाद्य हनूमन्तमाहसीता ।

श्रीरामस्य तनुरीदृशी तनुतांगतेति ।

अथ हनुमान् ।

अनुदिगमनुशैलं त्वामनालोच्य सीतां प्रतिदिनमतिदीनं वीक्ष्य रामं वि-
रामं । गिरिरपि विनयोसौ यत्तदा नदिधाभूत्क्षितिरपि नविदीर्णा साहसैव
सद्यैव ॥ २९० ॥

समुद्रतरणे तव कीदृग्व्यवसाय इति प्रश्ने हनुमान् ।

तव प्रसादात् पवनप्रसादात्तवैव भर्तुं शरणं प्रसादात् । जिभिः प्रसादैरनु-
कूलितोऽहं व्यलङ्घयं गोष्पदवत्समुद्रं ॥ २९१ ॥

पुनर्हनूमन्तं सीतास्वावस्थांप्राह ।

सीता । चन्द्रोद्यत् दिनेश दीधितिसम स्तोत्रं स्फुलिङ्गायते कर्पूरः कुलिशोऽपमं
प्राशकलाः संजासमातम्वते । वायुर्बाहववज्रिवन्मलयजं दावाग्निर्वत्साम्प्रतं स-
न्देष्टं नयन रामसन्निधिमितो याजानुतंकारय ॥ २९२ ॥

ससन्देह आमुफलरूपः ।

सीता । श्रीमद्राम प्रद्वारविन्द युगले दातव्य मेकं फलं सैन्येभ्योयुगलंफलं
कपिवरायात्यन्तरम्भंफलं । शकश्चापिफलं ततस्तदनुजे देयं शुभाशीःशतं पञ्चात्यै-
व्य निराकुलप्रकृतिना भोक्तव्य मेकंफलं ॥ २८३ ॥

ततो हनूमान् ।

किन्दूरमिन्दुमुखिराम शिखीमुखानां किंदुर्गमं कुक्षभिदां हरियूथपा-
नां । देवं प्रसन्नमित्रं देवि तवाद्यसत्यं रक्षांसिकानि कुपितस्यच क्षण्यस्य ॥ २८४ ॥

लङ्काकारान्तरालाशोध्यान रचनं ।

सूत्र । सीतासम्भाषणान्ते पवनसुतवरोटरुण्णिर्भक्तु कामोद्याजे ना-
पिदिजोऽभूदशन विगलितश्चक्षूषी रक्तवर्णी । श्वेतोमुण्डोऽपि भूत्वा गत वन
निकटोभाघते मन्दमन्दं भातर्युष्मात्प्रसादात्पतदमृत फलं किञ्चिदम्भर्थयामि
॥ २८५ ॥ तवस्तेर्निराशतोवनंभक्तुमारब्धवान् ।

रावणंप्रत्युद्यानपालाः ।

यन्नादृष्टेवहति सततंमारुतो मन्दमन्दं सूर्योद्यज जसतितपितुं तोयदस्ते-
यदाने । भग्नाभग्नं कुटति सद्यसाप्राचिरं विश्वकर्मा तत्तेरुण्णद्वयिकमधु-
ना दानरे गोवभग्नं ॥ २८६ ॥ इति दूताःसर्वे निष्क्रान्ताः ।

अथ भग्नदूतागमनं ।

दूतः । देवाकर्ण्य कर्काशेन कपिना केनापि केसीवने खेलद्वाक्षद्विधाशि-
ताविटपिनःसाटोपमुत्पाटिताः । तत्रान्ये वनपालकाः सरभसं सर्वेपि निर्वापि-
तास्तदार्थं कथनाय केवलं मद्दं देवेन संरक्षितः ॥ २८७ ॥

इति श्रुत्वा प्रहितेन रक्तः सैन्येन समंयुद्धं कुर्वन्ति हनूमात् तदृष्ट्वा
मासाद्य रावणं चेष्टा ।

सूत्र । हन्तीतिज्वलित क्रुधाकपिरिति व्रीडानमत्कन्धरो हेलोक्तद्वित
बाहिनी पतिरितिश्लाघा चलत्कुण्डलः । रामस्यायमितीर्षया कलुषितो लङ्का
मुपेत्योद्भटे विक्लामत्यनिच्छात्मजे दशमुखः कां कां दशां नोगतः ॥ २८८ ॥

अथान्तरे सीता हनुमतो रहस्यं जिज्ञटयाकथिते रावणः ।

जिज्ञटा । मुद्रामर्षाट केन राम निकटा दागल्य दत्ता करे सीतायाइति
सम्भ्रमा जिज्ञटया प्रोक्तोऽथ लङ्केश्वरः । किं किं किं किमिति वृ वटिरनिग्रं
सिंहासना दुत्थितैरक्षो मुखसुत कामेवहिकपिं धत्तुं नियुक्ती कृतः ॥ २८९ ॥

अथ रावणाज्ञया चलत्यक्षयकुमारे पारिपार्श्वक वाक्यं ।

प्रविशत्यक्षयकुमारः ।

पारिपार्श्वकः । प्राकार तोरणमयीं पुरमप्यलंघ्यां लङ्कामयं विप्रति को-
पि कपि प्रवीरः । तत्संमुखं प्रचलितः स्वयमक्षनामा नन्देव राक्षसपतेः कुपि-
तःकुमारः ॥ ३०० ॥ ततोहनुमतासमरेऽक्षयकुमारोऽध्यापादितः ।

अथाक्षेपिते रावणाज्ञया गच्छति शक्रजितिपारिपार्श्वक वाक्यं ।

हत्वाकथञ्चि दधिराज कुमारमक्षं रेवानरापसद कुत्रापलायितोसि ।
त्वां हन्तुं निच्छति दशानन शासनेन दर्पोद्धतो धृत धनुर्मनु मेघनादः ॥ ३१० ॥

हनुमन्तंप्रति शक्रजित् ।

शक्रजित् । रामस्यगमनं निवेद्य सुचिरादाश्वास्य सीतांतवत्कक्षीमन्तम-

शितदारुघुपतेः प्रत्यायनायाददे । भङ्क्ताशेषावनं निहृत्यसहसाचाक्षादिकान्
 "सन्तान्द्रु" रावण मात्मबन्ध विषये सौम्ये भवन्मासुतिः ॥ ३०२ ॥

अथ हनूमन्तं रावणः ।

रेरेदूत किमेवमेव चरितं वारां निधिं दुस्तरं लङ्घित्वा जलजन्तुभिः
 परिवृतं भीमं तरङ्गोत्करैः व्यायतोसि विनारथं कथमिह प्रस्थापितः केन वा
 वृद्धित्वं न हिवध्य एव न भयः किं नामधेयो भवान् ॥ ३०३ ॥

ततो हनूमान् ।

श्रीरामेण सलक्षणेन जयिना श्रीचित्रकुटे स्थितः सीतान्वेषण कार्यं
 साधनविधौ प्रस्थापितो यत्नतः । लब्ध्वा चैव वरं चिरात्पुरभिदः सर्वजगामी ह्यहं
 विद्वित्वं पवनात्मजो दशमुखश्रीमान् हनूमानहं ॥ ३०४ ॥

अपिच । हत्वा बालि महाबलः कपिचमू मायास्य सुग्रीवकं राजानं ह-
 तिनं सदा विजयिनं सख्युः सदानन्दनं । हत्वा चैव विशेषं दैवनिबद्धाख्यास्य
 चिन्ताश्रितः श्रीरामो जनकात्मजा हृरगतः काशोप मोराजते ॥ ३०५ ॥

रावण हनूमतोक्तं प्रत्युक्ती ।

रेरेवानर कोभवानहमरे त्वत्सूनुहन्ताहवे दूतोहं खरखण्डनस्य जगतां
 कोदण्डदीक्षा गुरोः यद्दार्दण्डं कठोरताडनविधौ कोसौञ्च कूटाक्षलः कोमेः
 क्वच रावणोऽथ गणना कोटिस्तु कीटायते ॥ ३०६ ॥

रावणं प्रति हनूमान् ।

एकोहं पवनात्मजो दशमुखस्तुह्यपि कोटीश्वर स्तांजित्वा समरे प्रभोः

प्रययिनीं सीताञ्चनेतुं क्षमः । किन्तु प्रौढितया पुराभगवता रामेण सुधीवतो
दत्त्वा दक्षिण पाणिना वसुमतीं त्वां हन्तुमुक्तं वचः ॥ ३०७ ॥

अपिच । रेरेरावण राक्षसाधम पशोमुखीसि मूढाधम गर्बं वर्बर मुख
मुख भटिति प्रीत्याहितं ब्रूमहे । मुद्गां सेवय रामचन्द्र चरयो दत्त्वा पुरोजा-
नकीं तस्माद्राज्य मकण्टकं कुशचिरं पुत्रेण पौत्रेणवा ॥ ३०८ ॥

आत्मानं परिरक्षितुं यदिभवान् पुत्रश्च पौत्रादिकं भ्रातुर्वर्गं कुटुम्बकंपरि-
क्षणं चान्यत्तथा सैनिकं । राज्यश्चापि मद्देदितं दशशिरः कांक्षस्यदः स्वेच्छया
श्रीरामाय महात्मने विजयिने तदीयतां मैथिली ॥ ३०९ ॥

यारदाशरथेर्नपश्यसिमुखं यावन्नवारां निधिर्वर्द्धा यावदियञ्च वानरक्ष-
मूकान्ता न लङ्कापुरी । यावत्सोदर बन्धुपुत्र सुहृदां मृत्युं न चाशोकसेतावद्रा-
क्ष्य शोकनाथ दयिता सीतास्त्रयं दीयतां ॥ ३१० ॥

अथवा किं ब्रूना ।

तावत्क्षेत्रेश्वरो राजा यावन्नायति राघवः । आयाते राघवेवोरे लङ्कालङ्क-
श्वरःकुतः ॥ ३११ ॥

आगत्य च विभीषणः ।

अत्रावसरे क्रुद्धे रावणे विभीषण वाक्यं ।

वैरूप्यमङ्गेषु कशानिपातो मौण्डां तथालक्ष्मण सन्निवेशः । यतान् वधार्ध-
स्यष्टिशब्दादीं शास्त्रेषु दूतस्य वधोदट्टः ॥ ३१२ ॥

अपिच । कपीनां किललाङ्गूल मिष्टमेकं विभूषणं । तदस्य न्दीप्यतामाशु
तेनदग्गेन गच्छतु ॥ ३१३ ॥

केतुं तं जनितोद्यमः क्षितिभुजां वध्वाज दूतो भवेदित्या कर्णविभीषण-
स्य वचनं क्रुद्धस्तथा रावणः । वद्धावालिधिवल्लरीं वज्रविधौ वासोभि रौघयल्लु-
तैर्दत्वावज्जि मदीपयद्गुप्ततः कर्तुं विरूपं वपुः ॥ ३१४ ॥

रावण हनुमतो रक्ति प्रत्युक्ती ।

अग्निः प्रज्ज्वलितः समादिशभृशं वर्धन्तुधाराधरावातो वाति नवास्यति झूञ्ज
ममी देवास्तवाक्षावशाः । इत्थं सुख्य यकोत्तरे हनुमतो लङ्कापतेर्मानसं दग्धं
यादृशं माक्रमेण च तथा दग्धापि लङ्कापुरी ॥ ३१५ ॥

अत्रावसरे जनानां वितर्काः ।

अयम् किं वडवानलेन तरेष्विष्वेन किं स्वावियन्मेषः किं चपलाक्षणेन
प्रशिभृत्किं भाल नेत्रेण वा । काक्षः किं दायवह्निनेन्द्र धनुषाधाराधरः किं
महाम्भेष्टः किं ध्रुवमण्डलेन सवपिः पुच्छेन खेराजते ॥ ३१६ ॥

अथ हनुमान् ।

रामाग्रे न च लक्ष्मणस्य पुरतः कृत्वा शरैराह्वं सीता निस्तप वेपमान
हृदया चौर्येण नीता त्वया । प्रत्यक्षं वददुर्मते वरगृहेः पूर्णाञ्जनैरावृता स्वर्गपा-
टिकारत्न सौक्तिक मयी लङ्कामया दह्यते ॥ ३१७ ॥

सूत्र । उत्क मुखानां भयविह्वलानां जलंजलं व्याहृतां मुखेभ्यः । निर्ग-
त्यवर्जिर्गुण प्रभावा ददाच्छलङ्कामनिवारितार्थिः ॥ ३१८ ॥

रावणः । शौघं रक्तवत् वाजिवारणगृहं शय्यागृहं स्त्रीगृहं रत्नागारं घन-
लयं बलवता वतीन दीप्तोन्नतः । धूमव्याकुल नेत्रवत्पुवती वक्षस्थले साडनाम्
क्रान्दद्वालयक वृद्धभीत वनिता हाह्वारः श्रुवते ॥ ३१९ ॥

सूत्र । श्रीलङ्कामवलोक्य घोरदहनेः संदह्यमानां भृशं प्रोवाचेति वचोक्ति

सर्ववदनैस्तोयार्थं लङ्घेत्स्वरः । अग्रेनीरधि रम्बुधिर्जलनिधिः पाथेनिधिः स-
म्भ्रमौदम्भोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारां निधिर्वारिधिः ॥ ३२० ॥

रावणः । निकुम्भकुम्भोदर कुम्भकर्ण कुम्भैरुलं केवल नामधेयैः । मन्दोद-
री मन्दिर पावकोयं पानीय मानीय नकैर्विनीतः ॥ ३२१ ॥

ततोऽशोकवने वायुपुत्रः सीतान्ति केऽब्रवीत् । सङ्गादग्धामया देविविदायो
दीयतामिति ॥ ३२२ ॥

सीता धूमशिखाश्रिताः कालव्याल वधूरिव । उदस्य च शिरोरत्नं विद्यात्
स्वामिनेदौ ॥ ३२३ ॥

सीता । मनःशिलायास्तिलकं तथाभेगखड्गस्थले पाणितले च घृष्टं । स्मरेति
विज्ञानमथोत्तरीयकं जीवाश्च हं राघव मासमेकं ॥ ३२४ ॥

सूत्र । दग्धालङ्कामशङ्कां जनकनृपसुतां तां समाभाव्यभूयो वायोः सून-
स्तरस्त्रीपुनरपिमिलितोजाम्ब वन्मुख्ययूथेः । तेभ्यः सर्वे निवेद्य प्रमुदितहृदयेः
स्वसंसंनिवृत्तः सुग्रीव प्रेमपात्रं मधुवनमथ संख्य भोगसंचक्रौ ॥ ३२५ ॥

तैःपिवद्भिरभितो मधूचयं वारितो विनिहतो महाबलैः । रत्नकोदधि-
मुखोऽवधीरितः सप्लवङ्गपति सन्निधिं ययौ ॥ ३२६ ॥

इति सर्वं निष्क्रान्ताः ।

इति पञ्चमोऽङ्कः ।

अथ षष्ठोऽङ्कः ॥

विंध्याचल रचनं ।

ततोवनपालैसहप्रविशति दधिमुखः । जयतिजयति देवः । इतिसुग्रीवं प्रणम्य ।

दधिमुखः । विंध्यं भूमिधरं तदन्तरवनं तद्भोक्तुं मिच्छारुचिं तत्राधिष्ठित-
देवतापरिकरन्तप्रीतिं दत्तं पालं । वैदेह्यौ सभितौ विचिन्त्यहरयः सुग्रीवसंप्रे-
षणादारोहन्तिविशन्ति यान्ति दधति ध्यायन्ति खादन्ति च ॥ ३२७ ॥

हनुमदागमनं मजानन् सुग्रीवं प्रति रामः ।

मासमेकं गतोऽलङ्कां हनुमान्निवर्त्तते । विरंदूतेषु कल्याणं यदि वदो न
तिष्ठति ॥ ३२८ ॥

अपि च । हे सुग्रीव हनुमतः कथमहो वार्त्तापि नासाद्यते दुर्गम्योऽजल-
धिः पुरीचविषमा तस्मादिदं कल्यते । दुष्टैर्धर्मं पराङ्मुखैर्दण्डमुखैः सार्द्धं कि-
ञ्चाप्नोति यतो वानहिवासवायुतनयः कालानुरूपक्रियः ॥ ३२९ ॥

अथ दधिमुखात् हनुमदागमनं श्रुत्वा श्रीरामं प्रति सुग्रीवः ।

यथा । अत्यस्माकं मधुवनमिहृन्नाभुजा मेकभोग्यं भंक्त्वा भुंक्ते
पवनसनयं खेदसौ खल्वकार्यः । सत्यं प्रत्यागतइव तथोचित्यं मालाय भाजोस्त-
त्रायातः स्मितं किल किलोन्वीत हर्षा हनुमान् ॥ ३३० ॥

प्रविशति हनुमन्तं ।

सूत्र । स्तोत्रमहचुम्बितचारुशेखरः प्रसन्नताराधिपः मण्डलाग्रणीः । वियुक्त-
रामातुर दृष्टिवीक्षितो वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥ ३३१ ॥

अथ राम हनुमन्तो रक्तिप्रत्युक्ती ।

• हृहोमारुतनन्दनादिशहतो दृष्टात्वयाजानकी दृष्टा जीवतिजीवति प्रिय-
समा मांशोचते शोचते । मद्विच्छेद कृशा कृशा वदतिकं हाराम हाराम्वायेत्ये-
वं तत्प्रहितं किमस्ति सुतरा मध्येष चूडाकणिः ॥ ३२२ ॥

इति प्रथमाभिज्ञानं चूडामणिं दर्शयति ।

ततश्चूडामणिमासाद्य श्रीरामचेष्टा ।

सूत्र । कण्ठे संतनुते चिरसुरः पीठे निवेश्य प्रियास्पर्शास्त्रासभरं समाक-
लयति प्रेम्णा चिरं पृच्छति । स्वामिन्याः कुशलं तवेति पुरतः पर्य्य श्रुत्वा संपू-
तं निधन्देक्ष्य वीक्ष्यं प्रकुसते चूडामणिं राघवः ॥ ३३३ ॥

ततः पुनर्हनुमान् । मनःशिलाया स्तिलकं स्मरगण्डस्थले सम । संधृतजान-
कीयुक्तः स्पर्शात्लागीकृतः खगः ॥ ३३४ ॥

इत्यभिज्ञानद्वयं दर्शयति ।

तत आलिङ्गितुं मुपगन्तुं श्रीरामं प्रतिहनुमान् ।

पीतोवाग्नुनिधिं नरावणपुरी निःशेष चूर्णोक्तानानीतानि शिरांसि रा-
क्षसपते नानाधि सीतामया । आश्लेषार्पणं पारितोषिकमहं नार्हामि वार्त्ता-
धरः संजल्पत्य निष्ठात्सजे च क्षपति व्रीडान्तो राघवः ॥ ३३५ ॥

रामः । अहो नविहितं किम्वा भवता राक्षसाहताः । दग्धा लङ्कापुरी
सर्वा सीतावार्त्ता समाहता । हनू । त्वत्प्रतापानलेनैव नाथ श्रीरघुनन्दन ।
दग्धपुरेय लङ्केयं पञ्चावहनिर्मयार्पितः ॥ ३३६ ॥

रामः । अहो किं न विहितं भवता । यदयं क्षणितः मम मुद्र इत्युक्तोः ।

हनुमान् । देव वत्प्रबलप्रताप तपनै रम्भेनिधिः शोषितस्तेनेत्यं स्थलवर्त्म देव
गतवान् नङ्काम नङ्काम हं । रक्षोनायक नागरोनयनजेनोदैरथा पूरि त्रेतागो
नक्षधिक्षदाममकृतास्थालेन किंवापलं ॥ ३३७ ॥

अयोधविष्य राम हनुमतोत्पत्ति प्रत्युत्ती ।

ज्ञास्तेसीता वसति विपिने देव क्षणेशमुक्ते कीदृक्पण्या जलधि पिहित-
स्तीर्थते देवयोगात् । इत्याख्याते धवनतनये व्रीडविभ्रान्त नेत्रो हर्षव्रीडासग-
य चकितो विह्वलो रामचन्द्रः ॥ ३३८ ॥

तत्प्राप्तचेतनेन रामेण कीदृशीसीतेति प्रत्ययाथं पुनः पृष्टो हनुमान् ।

हनु । इन्दुलिप्तहवाञ्जनेन दक्षितादृष्टिर्मुग्धीयांतथा पाण्ड्ये नवमेखविद्रु-
मदलं श्यमेव हेनप्रभा । पारशं कलश्व कोकिल वधूशरदेष्टिवप्रस्तुतं सीता-
याः पुरतोऽथ हन्त शिखिनां वर्हाः सगर्हाश्च ॥ ३३९ ॥

इदानीं कीदृगवस्थेति श्रीरामेण पुनः पृष्टो हनुमान् ।

हनु । काश्यं क्षेत्रप्रप्लावा हिमनिधेः स्थूलाऽथचेत्पाशुना नीलाचैव
मृगाशिका नवगयोर्वाध्रः क्रियान् वारिधिः । सन्तापो यदि शीतलो जस्तबह्व-
स्थान्तियदर्थो रामत्वः कृतिमात्रमेव हृदयं सावण्या प्रेवं वगुः ॥ ३४० ॥

अपिच । स्वभावादेव तच्छुद्धी त्वद्वियोगा दिशेवतः । प्रतिप्रत्याठशीचस्य
विद्येव तनुर्वागता ॥ ३४१ ॥

अथ कथं समुद्र उन्नीयं इति प्रश्ने ।

हनु । शाखामृगस्य शाखायाः शाखां गन्तुं पराक्रमः । यन्मया लङ्घितो
श्मेधिः प्रभावोऽयं तवप्रभो ॥ ३४२ ॥

अपिच । राम नाम तव जातु जयन्तः पामरा अपि तरन्ति भवाब्धिं ।
अङ्कतङ्कि भवदङ्कुलिमुद्रः किं विविच सतरत्वापिरब्धिं ॥ ३४३ ॥

रामः । चतुरस्रपुरीलङ्घन सप्तप्राकार वेष्टिता । रथीनाश्च चतुर्लक्षे रथा-
नाश्च त्रिकोटिभिः ॥ ३४४ ॥

त्रिकोटि शाखासंयुक्ता नवकोटि सुरालया । कथं पुरी त्वया दग्धा विद्य-
माने दशानने ॥ ३४५ ॥

जिदशैरपि दुर्जर्या लङ्घानाम महापुरी । कथं बीर त्वया दग्धा विद्यमाने
दशानने ॥ ३४६ ॥

हनु । निम्बासिनैव सीताया राजन् कोपानखेन ते । दग्धा पुरेव लङ्घ्यं
निमित्तमभवं त्वहं ॥ ३४७ ॥

रावण जयेभवतः क्रीदग्न्यवसाय इति प्रश्ने ।

हनु । रत्नस्तद्वज्रकन्दरं वज्रभुजं बहुमानं दीप्तिम दंष्ट्रारौद्रमहं विलोक्य
सहसादधुमनोर्हंसितुं । देव त्वत्कृपया विजृम्भितधिया किं किं भवेद्दुष्कारं
भर्तुः कर्म भटस्य नोचितमिति त्यक्तोमया रावणः ॥ ३४८ ॥

रामः । एकेनैवोपकारेण प्राणान्दास्यस्यहं कपे । अन्येनैवोपकीरेण शोकेण
जह्यनोवयं ॥ ३४९ ॥

हनुमान् । मद्विधा बहवो भृत्या स्तव तिष्ठन्ति राघव । त्वद्विधो गुणस्त-
न्यन्नः स्वासीनैव च लभ्यते ॥ ३५० ॥

इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

ततः ससमुद्र लङ्कारचनं ।

अथ श्रीरामचन्द्रस्य लङ्काप्रयाणं ।

सूत्र । अथ विजयदशम्यामाश्विने शुक्लपक्षे दशमुख निधनाय प्रस्थितो
रामचन्द्रः । द्विविदगयसहस्रैर्युधनाथैस्तथान्यैः कपिभिरपरिमाणैर्यातादिक्
चक्रवातः ॥ ३५१ ॥

उत्पातोः स्थगयन्नभः किलकिला शब्दैर्दिशोनादयन् भङ्गगन्धर्वत कान-
नानि धरणी मुद्गूनयन् सर्वतः । प्रस्थाने रघुनन्दनस्य स तदा सुग्रीव संघाजितो
लङ्कासंमुख मुञ्चाल सहसा हृष्टः कपीनाञ्जयः ॥ ३५२ ॥

क्षोणीमञ्जति भूधरो विचलति क्षोभं प्रयात्यम्बुधिः कूर्माकुक्षति संकुच
त्यहिपति देवाधिप स्त्रस्यति । हेलागिर्जित वैरिणस्तरलिता रामेप्रयागो-
न्मुखे गन्तुं खेनविभीषणोपिसभयः स्थानान्तरं वाञ्छति ॥ ३५३ ॥

ततः समुद्र तीरावस्थितो रामः स्वगतं ।

पारेसिन्धुपुरी पुरी परिसरे प्राचीर मभ्रं लिहं सिंहदेविवलं रिपुञ्जयवला
स्तेकुम्भकर्णादयः । प्राक्तीक्ष्णः सरिपु स्तनन्धयश्च भ्रातासखा वानरो मत्स्यैव रघु
वंशकेप्रारिपुत्रा कोदण्ड मुदीक्षते ॥ ३५४ ॥

ततो हनुमान् । देवाज्ञापय किं करोमि सहसा लङ्कामिहेवानये जम्बुद्वीप
मितो नये क्षिप्रयथा वारागिधिं शोचये । हेतोः क्षोभित विंध्यमन्दरगिरि स्वर्ग-
चिक्कूटाच्च क्षेपदोभितवर्द्धमानसन्निधं बध्नामि वारागिधिं ॥ ३५५ ॥

अथ समुद्रोत्तरतीरे लङ्कावृत्तान्तः ।

भूज । लङ्कास्थानतिवृद्धतापसभटा नानीय प्रपन्नःछतो लङ्केन विलेक्य
नारनगरीं लङ्कांसशङ्कामिव । ध्यानज्ञानपरायणा मुनिगणा देवं किमत्र श्रुते
येषां यद्धृदये स्फुरत्यपि वच स्तेनैव तत्कथ्यतां ॥ ३५६ ॥

रावणस्यमात्रा निकषया व्यसनाद्रावणो निवार्यतामित्युक्तोविभीषणः ।
लङ्कानाथपदं प्रणिपत्याह । राजन् सेयं राक्षस कालरात्रिः सीतापरित्यजतां ।
यस्यवानरमात्रेण पूरीयं व्याकुलीकृता । कस्तेन सहयुध्येत बुद्धिमान् राक्षसे-
श्वर ॥ ३५७ ॥

अपिच । त्यजप्रकोपं कुलकीर्तिनाशनं भजस्व रामं कुलकीर्तिं वर्द्धनं ।
अस्मिन् विवादेन समेविधीयतां प्रदीयतां दाशरथाय मेधिली ॥ ३५८ ॥

लङ्कादग्धा वनंभग्नं लङ्कित्तखमहोदधिः । यत्कृतं रामदूतेन स रामः
के करिष्यति ॥ ३५९ ॥

नरावणोवा नमहेदरोवा नकुम्भकर्णोपि नष्वातिकायः । नचेन्द्रजिहासर-
प्रसोढुं शक्तस्तु न शक्नोत प्रभावं ॥ ३६० ॥

सुवर्णपुंखाः सुभृशं सुतीक्ष्णावज्रोपमा वायु समानवेगाः । यावद्गच्छ-
न्ति शिरांसिवाणः प्रदीयतां दाशरथायमेधिली ॥ ३६१ ॥

तत आगतः कुम्भकर्णतनूजो रावणं प्रेष्यवदति ।

तन्वर्तनोद्धृत्यस्फटिकशिखरी सोपविदधे समन्तादामूलं त्रुटितवस्त्रधत्तम्
। रा । अमुं येनाद्यापि त्रिपुरेश्वर नृत्यव्यतिकरः पुरस्तादन्धेषामग्नि शिख-
रा मुल्लङ्घयति ॥ ३६२ ॥

हावणः । पूराः श्रोत्रं पथेभु नः कतिकतिप्राप्तः पदं चक्रिरे तेयामेव विस्लंष्य
चास्त पदवीं जागर्त्ति लङ्गाभटः । यदोर्मखलं चण्डपीडनं वशाभिष्यन्दिरक्त-
च्छटा शङ्खामङ्कुरयन्ति शङ्खरगिरिस्थापिधातुद्गवाः ॥ ३६३ ॥

हृन्नं मात्यत्तरं सहस्रकिरणं दारि प्रतीहारकं लम्बं हनधरं समीरवगणौ
सम्भार्चयन्तौ गृह्णान् । पाचक्ये परिनिष्ठितं ज्ञतवहं किं मद्गुहे नेद्यसे रक्षोभक्ष्य
मनुयमात्र वपुषं तंराघवं स्तोत्रिणिं ॥ ३६४ ॥

त्रिभीषणः । रामोसौ भुवनेषु विक्रमगणैः प्राप्तः प्रसिद्धिगिरा मस्मत्पाग्य
विरथ्यवाद्यदि पुनर्देवो नजानाति तं । वन्दीवैष यशांसि गाथति मरुदस्यै कवा-
णाक्षतिश्रेणीभूत विशालतालविवरोद्धीयैः स्वरैः सप्तभिः ॥ ३६५ ॥

अजनि रजनिमध्ये मण्डलं चण्डरश्मेर्धनु रदयमदभ्रं विभ्रती द्यौःस्वका-
स्ति । अह हविधिरिदानीं दृश्यते रामयव प्रदिश जनकपुत्रौ मित्रता सेतु-
रामः ॥ ३६६ ॥

यस्यैकः कपिशवकः जनात्तदुल्लेख्य मञ्जोनिधिं दुर्भेदामपि देव दैत्य
निवहेर्लङ्कापुरीं प्राविशत् । क्षिप्तातान् वनरक्षिणो जनकजां दृष्ट्वा च भङ्गावनं
हृत्वाद्यं प्रदहन् पुरीमथगतोरामः कथं मानवः ॥ ३६७ ॥

गतायुषं त्वां विपरीतवृद्धिं निःसंशयं राक्षस सक्षयामि । यो मां हितं
तथ्यमपिब्रूवन्तं नमन्य सेराक्षस वीरमध्ये ॥ ३६८ ॥

सूत्र । अथचरणहते दशाननेन प्रकृतिविपर्यय मस्यलक्षयित्वा । सप्रदि-
चपरिहृत्य तं समञ्जी परिकुपितो नभस्ता जगाम रामं ॥ ३६९ ॥

गमनसमये पुनर्विभीषणः सानुनयं ।

प्रगृह्य रत्ना नि विभूषणानि वासांसि दिव्यानि मण्योश्चमुख्यान । सीताञ्च
रामाय विवेच्य देवीं वसाद्य कञ्चामपयात् शङ्खा ॥ ३७० ॥

रावणः । जानामि सीता जनकपुत्रा जानामि रामो मधुसूदनश्च । अहं च
जानामि हि तेन वध्यं स्तथापि सीतां न समर्पयामि ॥ ३७१ ॥

सूत्र । ततश्चतुर्भिः सहस्रं च पुत्रैरपेत्य रक्षः कुलधूमकेतुः । लङ्कामहातङ्क-
हवाम्बरेण विभीषणो राघवं मन्दिराय ॥ ३७२ ॥ निष्क्रान्तो विभीषणः ।

पुनर्लङ्का समुद्रयोः कल्पनं ।

सूत्र । विभीषणे समायाते सूर्यकोटि समप्रभे । तदादौ रावणभ्रात्र्या
भङ्गः कपिकुत्सेभवत् ॥ ३७३ ॥

हनुमतायं निर्णीतो रावणो न विभीषणः । रामचन्द्र पदद्वन्द्वं कमलोभ्रम्
रायते ॥ ३७४ ॥

देवारिकगगनागमनं ।

देव द्वारि नमः प्रथेष्टुमिलिताः पञ्चविंशत्याचरा स्वकारुण्यविभीषणो
दशमुखभ्राता परे मन्त्रिणः । यावन्नेश्वरं भयापहरणं किं तज्जजानीमहे
ह्ययाहृत्य विचारयैकनिपुणं कृत्वा प्रमायं प्रभुः ॥ ३७५ ॥

अथ रामचन्द्रं प्रति हनुमाद्विदेयति ।

सत्यं दाशरथे विभीषण इति भ्रातास्ति लङ्कापतेर्निद्रासिन्धुतिमिज्जि-
स्य चरमः शीकुम्भकर्णस्थव । दाक्षिण्याभ्युपलक्षितः प्रितृकुलापेक्षावर्षा-
शयोरक्षोलोकं विलक्ष्यां कलयति प्रत्यक्षं लक्ष्मीमयं ॥ ३७६ ॥

अथ रामलक्ष्मणयोरुक्तिं प्रत्युक्ती ।

धर्मात्मा दशकन्धराद्वहिरभूत्कस्मादयं रावणात् संभ्रान्तो भिन्नेन किं
मज्जुरते सुग्रीवतदासिनः ॥

रक्षोराज सद्योदरस्य निभृतारम्भोपि सम्भाष्यते किंजुर्म्भः शरणागतं
रिपुमपि दुहन्ति नेह्नाकवः ॥ ३७७ ॥

समागत्य श्रीरामंप्रति प्रति विभीषणः ।

भ्रान्त्वा दिग्वलयं दशास्यदमन त्वत्कीर्तिं हंसीदिवं यातावृक्षमराजसङ्गम
वशात्तत्रैव गर्भिण्यभूत् । पश्य स्वर्गतखड्गिणी परिसरे कुन्दावदातं तयामुक्तंभा-
ति विशालमण्डकमिदं शीतत्विवैर्मण्डलं ॥ ३७८ ॥

वीर क्षीर समुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुख रत्नत्वीर्यै स्तुलनांकरङ्ग-
मलिनो धत्ते कथं चन्द्रमा । स्यादेवं त्वदरातिशोधनिकरप्रोक्तं शम्भाङ्गुरग्रा-
सव्यग्रमनाः पतेद्यदि पुनस्तस्याङ्गशायां मृगः ॥ ३७९ ॥

कोदण्डमण्डलविनिःकृतचण्डबाणतुङ्गाखण्डित दशाननवाज्रदण्डः । स्वा-
खण्डलारिगण खण्डनचन्द्रहासः श्रीजानकी परिवृष्टः सुदृढप्रतिष्ठः ॥ ३८० ॥

पातुं चीयिजगन्ति सन्ततमकूपारात्समभ्युद्धरन् धात्रीं कोलकलेवरौ हृदि
रभूद्यस्यैकदंष्ट्राङ्गुरात् । कूर्मः भ्रान्दति नासति विरसनः पचन्ति दिग्दन्तिनो
मेघः क्रोशति मेदिनी जलजति व्यामापि रोलन्मति ॥ ३८१ ॥

कूर्मः पादोस्य यष्टि भुजगपति रसौभाजनं भूतधात्री तैलोत्पूराः समुद्राः
कनकगिरिरयं दीप्त वर्त्ति प्ररोहः । अर्चिः स्वयङ्गुणोर्चि र्गगनमलिनता कञ्चलं
दह्यमाना शत्रुश्रेणीपतङ्गा ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः ॥ ३८२ ॥

कूर्मं क्लेशयितुं दिशःस्थगयितुं भेत्तुं च पृथ्वीधरानब्ध्वाङ्गयितुं तथादिन
मणिं प्रच्छादितुं रेणुभिः । सद्दीरेषु पुनःपुनःखलवलात्कोलाहलाडम्बरान्धत्तुं
वीरवर्द्धयिनी तवपराजेतुं परान्वाहति ॥ ३८३ ॥

तुलाधारो धातावहति वसुधा शूर्पपद्मीं फणीशः स्यात्सूत्रं कनकशिखरीमा

नपुञ्जिका । तुलादण्डः सत्यं यदि भवति दामोदरगदा तदाप्येषोऽश्वत्थस्त-
समूहस्तुल्यति ॥ ३८४ ॥

अथ तौ यदि नैव कप्यसि सृष्टावाचं न चेन्मन्यसे त्वद्गोपद्रुतवस्तु वर्गानविधौ-
न्यायाः कवीनां गिरः । देव त्वत्तत्त्वप्रतापदहनज्वालावली प्रोक्षिताः सर्वे न-
धयस्तवारिवनिता नेत्रास्तुभिः पूरिताः ॥ ३८५ ॥

हनुमत्परितं कौति ।

रथः क्षात्रे लोकोधनु रगापतिर्ज्या फणिपतिः स्मरन्माथीदोषः सरसिज-
भवः सारथिरपि । शरः प्रेरि देवन्निपुरपुरदाहे परिकरो ज्वलज्वालै रङ्गा-
वतभसितभूता हनुमता ॥ ३८६ ॥

विभीषणं दृष्ट्वा सुग्रीवो लक्ष्मणमाह ।

यस्य न स्वजने प्रीतिः का प्रीति रितरेजने । शङ्खितव्योऽस्मि सौमित्रे हर-
क्षेपि विभीषणः ॥ ३८७ ॥

तदन्ते विभीषणावस्था ।

दृष्ट्वा वानरवाहिनीं मणिभृताश्चक्षुः शङ्खारिणीं शङ्खावात्सविभीषणः
क्षणमभूद्भारदोर्विक्रमः । पश्यन्दाश्रयं प्रमोदसहस्री गम्भीरमुज्जृम्भित
स्तम्भः स भूतविक्रान्तेऽपि चक्षितुं स्यात् न चायं क्षमः ॥ ३८८ ॥

तं दृष्ट्वा रामः । द्विशरं नेव संघत्ते द्विः स्थापयति नाश्रितान् । द्विर्ददाति न
पार्थिव्यो रामो द्विर्नैव भावते ॥ ३८९ ॥

विभीषणस्य हृदयं हनुमान् कथयति ।

सुग्रीवस्य श्रियं दृष्ट्वा लक्ष्मणस्य सेवनं । विभीषणस्य दोषैर्ब मतिरायाति
याति य ॥ ३९० ॥

ततः श्रीरामं प्रति सुग्रीवः ।

कथेष्टत्वं त्वधिकं तत्र लङ्कानाथे विभीषणात् । हनूमतास्य राज्ञः क-
थितः प्रचुरोगुणः ॥ ३८२ ॥

श्रीराम विभीषणयोर्वक्ति प्रत्युक्ती ।

अग्रे रत्नो राजानुज कुशलमद्यैव कुशलं यतो यौष्माकीनं चरणं कर्मणं दृक्-
पथमभूत् । किमुदेष्यं युष्मात्पदकमलसेवैव विदितं भवानद्यैवाभून्नज नगर-
लङ्कापरिवृद्धः ॥ ३८३ ॥

तस्याति भक्तिमधिगम्य विभीषणस्य सौमित्रिणा रजनिवारणवत्ता रा-
ज्ये । प्रत्तोऽभ्यधेय्यदमुं प्रचरोरङ्गणां प्रायः प्रयत्नकरणावशमा मनुजः ॥ ३८४ ॥

परस्परं वानवाः ।

अद्यैवास्य विभीषणस्य शरणापन्नस्य मृद्भानते हर्षादत्र ददात्ययं रघुपति
लङ्काधिपस्य श्रियं । यतस्यैव भुजाविह प्रतिभुवौ सुग्रीवरामपार्श्वे जलोत्थ-
प्रथमानसत्यचरितौ सर्ववयं साक्षिणः ॥ ३८५ ॥

समुद्रं प्रति रामः ।

त्वमतिकुलगतस्मिं मुञ्च वसंस्तुराणे शिरसि विनिहितोऽयं भक्तिपूतोऽ-
श्लिस्ते । दशवदनहृता तेषां रुद्धा मे भुपेयादशमुखनिधनेन क्षीयतां मेक-
लङ्काः ॥ ३८६ ॥

अथप्राशोपविष्टे रामे मार्गमत्यजति समुद्रे लक्ष्मणं प्रति रामः ।

वाञ्छितादेऽपराभवप्रत्यदनीनेन वाकुभिः शिक्षिता सेवासमन्वितः कदारं तु कुले

मोक्षोन्निवद्धोऽञ्जलिः । तत्सर्वं विहितं तयाप्युदधिना नेत्रोपरोधः कृतः पाणिस्तं
प्रतिसंप्रति प्रतिपदं प्रष्टुं धनुर्वाञ्कति ॥ ३६७ ॥

अथ सूर्यादये सूर्यसमुद्रयोक्तौ प्रत्युक्ती ।

भोःसिन्धोभगवन्नमस्त्वलितिकिं श्रीरामभद्रानुगोदक्षरिभयेन किं तव-
भयं त्वत्सु नवस्त्वङ्गुणाः । तस्येन्दुर्वदनेरमाचक्षदने पीयूषमाभाघगे बाह्योक्तस्य-
तस्य निष्ठातविशिखश्रेणीषु क्षालाक्ष्णं ॥ ३६८ ॥

श्रीरामः सरोधः ।

चापमानय सौमित्रे शरान् कालानलोपमान् । समुद्रं शोषयिष्यामि
पदध्यायान्तुपुवङ्गमाः ॥ ३६९ ॥

दम्भोलितौत्रैर्विशिखरेनैकैरम्भोनिधिं पाणुनिधिं करिष्ये । स्थलीकरिष्ये
महाभूमयिष्ये भस्मीकरिष्ये मृगं तृष्यायिष्ये ॥ ३७० ॥

सूत्र । श्रीरामचन्द्रे दशवक्त्रं पुण्यामादाय पाथोनिधिवदकोपे । आग्नेय-
मस्त्रं प्रतिसंदधाने बेलागिरीन्ध्रौचकितावभूतां ॥ ३७१ ॥

अनन्तरश्च । दिशोधूमायन्ते ज्वलितमभवत्सागरजलं परिचरुः प्राः
स्फुटनमगमन् शङ्खमणयः । परित्यक्तेवागे रघुपखिवृष्टे नाथ सङ्घता दधन्मूर्तिं
सिन्धुज्वलनमल्लिनां प्रादुरभवत् ॥ ३७२ ॥

अथ समुद्रः सानुनयः ।

अलसदहनतीव्रं कामितं ते शरौजः क्व मितसलिलोर्हदेतकोर्वजक्षीहि ।
नयकरवक्षकीर्णैर्वानरानीतशैलेर्विरचयससितुं सुषुपारं प्रयाहि ॥ ३७३ ॥

सेतुवद्धारम्भे रामं स्मृतिनक्षः ।

रामरेलमहंवन्दे चित्रकूटकपेटके । क्षौण्डल्याश्रुक्तिं संभूतं जानकीं वरुण
भूषणं ॥ ४०४ ॥

सूत्र । उत्पाद्योत्पाद्यं शैलानतिवहन्तत्तत्प्राप्तपातात् सूलानुक्तोदुक्तां श्रद्धां
नति कलितनभो सखलान् दिग्विकीर्यान् । दुर्धार्यानां कनेय प्रभृतिकपिशटा
क्षेप्तमानिन्युरन्तः सिन्धौ सन्ध्यादेया विरचयति नक्षो निर्भरं सेतुवन्धं ॥ ४०५ ॥

सेतुवन्ध समये श्रीरामं प्रति सुग्रीवः स्मृति ।

क्रमचतुर क्षपेन्मैत्रेयं मानेन मेन्द्रे गिरिकुक्षर निवासा राघवत्प्रसादात् ।
सुरक्षरि परिपेयां प्राप्यमन्दाकिनीं खेसवन्तितकरदण्डाः कुम्भिनेन्तःपिबन्ति
॥ ४०६ ॥

पयसि पाषाणेषु स्थितेषु विभीषणः ।

येमज्जन्तिजले कियत्यपिचिरं ते प्रस्तरादुत्तरे सिन्धौ हन्ततरन्ति राक्षस
भयं सम्पादयन्तो भूषां । नैवेद्यावगुणा नवद्विधिगुणानो वानराणां गुणाः श्रीम
दाशरथेरियं हि सहजाशक्तिः समुन्मीलति ॥ ४०७ ॥

अथ समुद्रं प्रति सुग्रीवः ।

दुर्वृत्तसंगति रनर्थं परम्परायाहेतुः सर्गा भवति किं वचनीयमत्र । सङ्गे-
श्वरोद्धरति दाशरथेः कलत्रं प्राप्नोति बन्धनमसौ किं स सिन्धु राजः ॥ ४०८ ॥

खलः कैरोति दुर्वृत्तं नूनं पलति साधुषु । दशाननो दरेत्सीतां बन्धनं
स्यान्महोदधौ ॥ ४०९ ॥

ततः प्रविशतिप्रहृतः ।

गमुद्र बन्धनं श्रुत्वाप्रहृतः ।

विषमजलधिमध्ये सेतुबन्धं विधाय निशितशरनिपातै र्वाद्यसेनं निहत्य ।
यदिनयतिससीतां रामनामा तपस्वी मशकगलकरंध्रे हस्तिवृथं प्रविष्टः ॥ ४१० ॥

अत्रावसरे रावणचेष्टा ।

सूत्र । आदौजहास बडविस्मयमाप मध्येसेतोः समाप्तिसमये सनिशाचरेन्द्रः ।
उदूतसम्मर्धन निर्भरसेव्यमान उत्पातवातहतपर्वतवच्चक्रे ॥ ४११ ॥

रावणः । प्राधागाः पयसिप्रसन्नवपुषः स्तिलन्ति सेतुं गताः श्रुत्यैवं वदतां दशा
ननधरः क्रुद्धः समुद्रं प्रति । धिक्त्वा नामतवाभ्युधिः सखिलधिः प्राणीयधिक्षोभ-
धिः प्रायोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्बारां निधिर्वारिधिः ॥ ४१२ ॥

श्रुत्वासागर बन्धनं दशशिराः सर्वैर्मुं खैरेकदातूरीं पुच्छतिवार्त्तिकं सचकि-
तो भीत्याकुलः स भ्रमात् । बडः सख्यमपांनिधिः सखिलधिः कीलालधिस्तोय-
धिः प्रायोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्बारां निधिर्वारिधिः ॥ ४१३ ॥

अपिच । पीतस्त्वं कलशोद्वेगमुनिना ध्वस्तोऽसिदेवासुरैराबद्धोसिच
रामनामहरिणा प्राखामूर्खैर्लुप्तः । नास्त्रामारभटी तथैवभवतो सौकैरियं
घुष्यते प्रायोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्बारां निधिर्वारिधिः ॥ ४१४ ॥

सेतुबन्धं दृष्ट्वा लङ्कापुर्यां दृष्टान्तः ।

सूत्र । महत्पुनरुत्थेकोः कपिकटककृत्तामग्निरसौ समुद्य स्त्राङ्गूलध्वजद्वयसमा
क्षिप्तगगनः । पुनः प्रत्यायास्यत्यहह कपिनाथे प्रचलिते वचः प्रोचूर्नं चैर्भयच
कितलङ्कापुरजनाः ॥ ४१५ ॥

अष्टादशमहापद्म सेनाध्यक्षधि प्राणिता । साराधवचमूस्तेन सेतुमारुन्तु
मुच्ये ॥ ४१६ ॥

लङ्काया मधिगर्जिता पलभुजाभाकार्य कोलाहलानुत्साहान् विदधुः
पुवङ्गमभटा युद्धेड्डटाटोपिनः । भोभोकुम्भनिकुम्भ शरणाश्रुकाः सज्जोभव-
भ्याभृशं निर्गच्छन्विति निर्भरं समभवत्तद्वैश्वरस्योक्तयः ॥ ४१७ ॥

कृतकलकलप्रन्दं चासिताशेषलोकां पुष्पगनूपतिसैन्यं सेतुनातेननीत्वा ।
मुदितविपिनदुर्गं पर्वतेऽसौ सुवर्णेशिबिरमकृत लङ्कानाथ नाशाय रामः ॥ ४१८ ॥

सूत्र । आयातौशुकशारणौ दशमुखप्रस्थापितौ दौक्षरौदेहं वागरमास्थिते
चकटकं संख्यातुमभ्युद्यतौ । विज्ञायाथ विभीषणे न यमितौ मुक्तौचतातद्व्यथौ
रामेण प्रभुना विलोक्य कटकं रामाक्षयतौगतौ ॥ ४१९ ॥

अथ लङ्कायां परावृत्त्यगतौ शुकशारणौ रावणाय निवेदयतः ।

आकाशे दिशिकानने जलनिधौ प्रेक्षितेष्टे गह्वरे नस्थानं तिलधारणेपि-
कलितं संख्याकथं कथ्यतां । भ्राताते यमितौ कपीन्द्र कटकं तद्वर्णयित्वान्नि-
तौ श्रीरामेण महात्मना कुत यथायोग्यं द्रुतं रावण ॥ ४२० ॥

ततः प्राप्तादमारुह्य वागरसैन्यं पश्यतारावणेन कतमोराम इति पृष्टौ शु-
कशारणौ श्रीरामचन्द्रं दर्शयतः ।

यत्रत्योभोपतति च मधुसून्दरमन्दारवर्धं यत्रातोवध्वनिपचितौ यत्रच
स्तोत्रघोषः । रामःश्यामः कमल लयनस्तचध्वन्वी सरोसंलङ्घनं पश्यन् भूमयति
शरंपाणिना दक्षिणेन ॥ ४२१ ॥

अङ्गैस्तत्त्वोत्तमाङ्गं पुष्पगजलपतेः प्रादमदमरा हनस्तारीपुत्रस्य हस्तं त्वचि
कनकमृगस्याङ्गुशेधं निधाय । वाणरक्तःकलधू प्रगुणित मगजेनादरादीक्षभा-
शोखल्लुः कोणेनलङ्घनं त्वदगुजवचनेदत्त वीर्यायमास्त ॥ ४२२ ॥

अत्रावसरे रावणो वाक्यं ।

श्वेतं ते ममवाहवः सुरपते दीदृगङ्कणदूहराः साहं सर्वं गत्यग्राभयकरो व-

श्रेयरोरावणः । सेतुं वद्धमहं प्रदग्धोमिकपिभिः पश्यामि लङ्कां कृतां जीवद्भिर्बन्धं
दृश्यते किमथवा किम्ना मनश्च्युते ॥ ४२३ ॥

अपिच । आश्चर्यं तापसेसौ गिरिकुहर परान् वानरान् मेलयित्वा
वाञ्छत्यागत्यनेतुं किञ्चजनकासुतां मद्गृहीतां दुरात्मा । दंष्ट्राः कण्ठं हरेः कः खर
नखर मुखोत्खात मातङ्गकुम्भभृश्वज्रस्ताक्षानुक्तापक्षनिकर रसास्वादसक्तस्य
शक्तः ॥ ४२४ ॥

अपिच । मरुचन्द्रादित्यौ शतमुखमुखास्ते क्रतुभुजः पुरन्दारेयस्याः सभ-
यमुपसर्पन्त्यनुदिनं । प्रकोपय्याकम्पत् खरगण पुटैर्वानरभटैः समान्नान्ता सेधं
हरिहरिदण्डगोवनगरी ॥ ४२५ ॥ इत्युक्त्वा ।

शुक्रशारंगो तिरस्कृत्यरामं प्रतिदूतप्रश्लेषना । ततः प्रविशति निजकुम्भः ।

सूच । आदायलेखं दण्डान्धरस्य गत्वानिजकुम्भोऽखिलरूपधारी । ददौ रघू-
णां प्रत्येकपुरस्तादुपेत्यगाढा रभटी पटीवान् ॥ ४२६ ॥

सस्तिथी दण्डान्धरस्तिभुवनव्यापि प्रतापानलो व्यासुर्धं लिखतीन्द्रवज्र-
भिदुरोरारामं वनाधातिनं । आनीताजनकात्मजा खलुमया सुग्रीवसेनान्विता
नेतुं बाणैश्चि मूढतापसकायं प्राणैः परिक्रीडसे ॥ ४२७ ॥

वाचिकं । इन्द्राद्यास्त्रिदशा विजोक्त्वसमरे यं विप्रवन्तिद्रुतं तं त्वं तापसरा-
वणं ज्ञर्थमज्ञेयोऽङ्गं किमुसाङ्गसे । अज्ञस्त्वं प्रतिपक्षराक्षसमुखे मोहात्पदं मा-
नः कृपाः सोतायाविनिवृत्त्य याहिभवनं गत्वेति शीघ्रं वद ॥ ४२८ ॥

अहमपिब्रवीमि । रेरेतापसमूढ रावणहतामुर्द्धुं कामः प्रियां किं लङ्का
भिमुखं प्रयासिकपिभिः प्रोत्साहितः कातरैः । कोयलं कुलतेच पैङ्गपतेरैलं
पाशामग्नला दाक्युं सहसा सवेतनमतिः श्वश्रेयसं दिनयन् ॥ ४२९ ॥

पुत्रिषु । यच्छिवा मुदितः शिरांसि कृतवानर्था भवानीपतेर्यस्याच्चावप्रवर्ति
नोऽमरगणा यः सर्वमायानिधिः । यः कैलासगिरिं भुजेस्तुलितवान्यः काल
दर्पापहस्तं तापस दुर्बलैर्जलनिधिं बद्धा कथं जेष्यसि ॥ ४३० ॥

अन्यच्च । यावन्नायातिरुष्टः प्रलयघनघटाघोरनादैर्विचित्रैः संयामं कुम्भ-
कर्णव्यजसमररसं रामसीतां विहाय । आसते कुम्भजर्गे तव कपिसहितस्यापि
सेनाविदूरात्स्थितुं शक्यते तत्प्रलयजपवनम्बासवातावधूता ॥ ४३१ ॥

अन्नावसरे मन्दोदरी समागत्य स्वगतं ।

कैलासप्रैलोलङ्घनप्रवीणो वीरः कुबेरानुजयकण्ठः । तथापि रामाजितबा-
लिवीर्यः शङ्कास्पदं संप्रति राक्षसानां ॥ ४३२ ॥

अपिच । यदूतो हृत्पुङ्गवः समतरदूलिष्वमग्नेनिधिं दुर्भेदां प्रविवेश
दैत्यनिबहैः संप्रेष्य लङ्कापुरीं । क्षिप्त्वा तान् वनरक्षणे जनकजां दृष्ट्वा च भङ्गा
वर्गं हवाक्षं प्रदहन्पुरीं गतहतो रामः कथं वर्ण्यते ॥ ४३३ ॥

प्रक्षाणं । रामोयं रविवंशजो दशरथश्चापाक्ष छूटामण्यो पुनः सर्वमष्टी-
श्वरो नरगणैः संपूजितो रक्षणात् । सीताहारि कृतान्तको निजभुजैः प्रतापा-
नलस्त्रेलेक्यस्य हितार्थं साधनविधौ जानासि नैनं कथं ॥ ४३४ ॥

समागत्यारविन्दमञ्चिर्भूते । देवत्वाप्रति संप्रति प्रतिभट स्तोत्रं नकुर्मैवयं
देवाय प्रतिपद्यते हितमिदं यस्माद्वयं मन्त्रिणः । सीतारक्षणे लक्ष्मणाक्षतधनु-
र्लखादिनो लङ्कितारिणो ह्येव ह्यितवारिधिः कपिवलैः सार्द्धं सरामो महान् ॥ ४३५ ॥

यस्य देशद्वरेण मासतसुतेनातारि वारानिधिः क्षिप्रं शीघ्रदवन्निजालय
इव प्रविशति लङ्कापुरी । सीता दर्शि समभ्यभाषि निखिलं लाभश्चिरकः पतेर्येण्यं
त्वत्पुस्तो व्यंदाहि च पुरी रामः कथं मानवः ॥ ४३६ ॥

अथ पुनर्मन्दोदरी ।

एकःसुग्रीवभृत्यः कपिरखिलबलं यत्तनश्चाद्गुदभ्र्वायातस्तुष्णीं तदानीं
दशमुखभवतां किंक्रतं वीरवर्गैः । संप्राप्तोराघवासौ सकलकपिवलैः सार्द्धं सुखं
ध्यचाब्धिं सीतांतां मुञ्चमुद्धेत्यनिशमकथयत्प्रयसी रावणस्य ॥ ४३७ ॥
इतिसर्वं निष्क्रान्ताः ॥ इति षष्ठोऽङ्कः ॥

अथ सप्तमोऽङ्कः ॥

ततः सीतामत्यजति युद्धे मनसि कृते रावणे मोन्ददरीपेष्टा ।

दृष्ट्वा राघवमेवराक्षसकुलस्वकन्ददावानलं जातक्यां गजवल्गुभस्य परमं प्रे
मागमालोक्य च । काङ्क्षन्तीमुज्जरात्कापक्ष विजयं भङ्गश्च सुग्धामुज्जर्ध्यावन्ती
तद्भुव मन्तरालपतिता मन्दोदरी वर्त्तते ॥ ४३८ ॥

ततः प्रविशते रामसुग्रीवौ ।

अथ रामः सुग्रीवंप्रति ।

लङ्काप्रस्थापनाये गच्छः कोऽस्ति वीरोमहाबलः । राजवंशोद्भवो विद्वान्समा
नेयः कपीश्वर ॥ ४३९ ॥

सुग्रीवो रामंप्रति ।

राजवंशेन शूरश्च कश्चित् शूरो न भूसिभुक् । राजपुत्रागौशैर्धृक्ताः कृताः
भ्रातृसुतोऽस्मिन्ने ॥ ४४० ॥

सूत्र । रामः सुवेलादितटे निवस्य समुद्रमुल्लंघ्य विकीर्णसैन्यः । लङ्काधि
नाथस्य गुहाय दूतं सुरेन्द्रनारायणादिपुत्रैः ॥ ४४१ ॥

अथ दौत्येन प्रस्थापितो लङ्काप्रविश्याङ्गदः ।

गत्वा ताराकुमारः प्रथममभिनवं सौधमुल्लङ्घ्यभित्तिं पादाघातद्वभञ्ज
प्रलयजलधरध्वानगम्भीरघोषः । एतत्कस्मादकस्मादिति चकितदशमीवमुद्राव-
चन्द्राकुर्वन् दूतानपूर्वान् बहिरभवदथ द्वारगः किञ्चिदूचे ॥ ४४२ ॥

रे राक्षसाः कथयत कसरावणाख्योरत्नं रघुप्रवर्योरपहृत्य नष्टः । जैशो-
क्यदीपन शरोग्रशिखाकराले कोरामदावदहने भविता पतङ्गः ॥ ४४३ ॥

राक्षसाः । मागास्तिष्ठ बह्विर्ज क्षणमपिस्थित्वा पुनर्गम्यतां यथाक्तेभुज
विक्रमाखिलजगदिद्रावणोरावणः । अस्यैवाङ्गदवाज्जपाग्र पतितोमूढः किमाक-
न्दसे सिंहस्याङ्गमुपागतं मृगमिव त्वां कः परित्रायते ॥ ४४४ ॥

अथावलेपादङ्गदे राक्षसश्रेणिधूमकेतो रावणसिंहासनमधिरुहे । राव-
णाङ्गदयोरुक्तिं प्रत्युत्ती ॥

कस्त्वंवालिनगूढवो रघुपतेदूतोऽस्मि वासीतकः कोवा वागरराघवः समु-
विता ते वालिनोविस्मृतिः । यद्वाह्नुन्तनितान्तप्रद्ववपुषः संमूर्च्छितस्य ध्रुवं ना-
सादर्पमिवस्तुर्विरहयन्नामःकथं विस्मृतः ॥ ४४५ ॥

श्रुतमप्यर्थक्रोधातिशयात् विस्मृत्तसरावणः ।

कस्त्वंवालिनगूढवोः कुतश्चिद्विद्वद्वासीतकः संप्रेषितावार्त्तां ब्रूहि हनूमतः सपक्ष
द्वाराज्ञो भयान्निरुद्धः । तद्वीतिर्वद कारणं दशमुखंसाङ्गं सपुत्रानुगं हत्वाचेन्नगतो
निश्वस्यवचनं चित्रार्पिताराक्षसाः ॥ ४४६ ॥

रावणः । रेरेकस्यासि कोसिक्त पुनरिहगतः कस्यदूतः किमर्थं विस्पष्टं
विष्टप्रानाविजयिनमपिमां मन्यसे वतुष्याथ । अङ्गदः । हंहेपौलस्त्यसूना तव

वक्षस्यनस्यात्मजोहं सुवेलात्सु प्राप्नो रामदूतो विरुज्ज जडमते जानकीं वाप्य-
सून्वा ॥ ४४७ ॥

पुनरङ्गदः । येनैकेनशरेण समनिहतास्ताला धनुस्तद्वत् बडोवारिधिरेव
सातमपिमे यः प्रापयत्यक्षतां । तद्गुह्यं खलुविद्धि राक्षसपत तत्पादपद्मक्षरदू-
खो पीनपरागरेणुकलिका जाताङ्गदश्चाङ्गदं ॥ ४४८ ॥

तथाःपुनरुक्तिं प्रत्युक्ती ।

रामः कोनामजेता जयति भृगुपतेः कस्यतादृक्भृगूणां यज्जत्रस्यातिपत्रं
प्रभवतिविदितस्तस्य यादृक् प्रभावः । योहन्ताहैहयेन्द्रप्रभृतिनरपतेः कस्तदा-
हैहयोवा व्यक्तं जानीहि यस्त्वां सुखिरमगमयत्क्रूरकारं निकारं ॥ ४४९ ॥

रावणः । कस्त्वं वन्यपतेः सुतोवनपतिः किंस्वाममाग्रे वदे देवाःशक्रपुरोग
माममगृहेनित्यं स्वदास्येभिषिताः । रामः किंकुवते कपीन्द्रपृथुकैः संसंध्यत्क्रूरकारं
चेदायाति मदीयदर्पदहने सस्यात्पतङ्गपमः ॥ ४५० ॥

अङ्गदः । हेरे रावण रावणानपिबद्धनेतान्वयंशुभस्तत्रैकः किल कार्त्त-
वीर्यंनृपतेर्दोर्दण्ड पिण्डीकृतः । एकोनर्त्तनलम्बितान्नकवलोदैत्येन्द्र दासीशै
रन्योमत्पितृबाहुमूलगलितरथं तेषु कोन्योऽथवा ॥ ४५१ ॥

रावणः । दोर्दण्डास्तश्मे त्रिलोचनशिरोरत्नसम्पन्नवितास्तान्तेतानि
दशाननानिदशभिर्द्दिग्भिस्तथाविश्रुतिः । पश्याद्यापि सख्य वीर्यमहिमा त-
स्मिन् पुनस्तपते शोच्यःसोऽपिरिपुः सचापिकुपित स्तस्यापिदूतःकपिः ॥ ४५२ ॥

अङ्गदः । दोर्दण्डःतिप्रचण्डार्जुनदहनविधौ प्रौढदेवाणां सहस्रान्धेदकीडा
प्रवीर स्थिरपरशुमहागर्वनिर्वापकस्य । दूतोहं राघवस्य त्वदपघनधिरावासक
क्षायलोन्नः पुनःसुजामसूनाः पुनरावसपतेर्नामतश्चाङ्गदोहं ॥ ४५३ ॥

रावणः । भूतामे कुम्भकर्णः सकलरिपुवलप्राणसंहार रूपः पुत्रेभ्यो मेघ-
नादः प्रहस्तिवदनो येनवद्धः सुरेन्द्रः । खड्गो मेघन्द्रहासो रणमुखक्षपला रा-
क्षसामे सहायाः सोहृन्गीर्वाण शत्रुस्त्रिभुवन विजयीरावणो नामराजा ॥ ८५४ ॥

अङ्गदः । रे रे रावण कर्त्तव्यीर्यदलिताहङ्कार गत्वा स्वयं सीतामर्पय पा-
त्यस्वतनयान् यावन्नरामःशरान् । कोपान्मुञ्चति ह्येहयाधिपभुजश्रेणीमहा
काननच्छेतुर्यश्चकुठारधारणपटो रामस्यजेता रणे ॥ ८५५ ॥

तयोः पुनरुक्ति प्रत्युक्ती ।

रामः किं कुर्वते प्रतीपविजयं कोसौप्रतीपोजितो वाली सोपिचकोनवेत्ति
किममुं कोवेत्ति शाखामृगं । आस्तत्रापि तथापि विस्मृतिरहो मोहो महानी-
दृशः पथ्यङ्गे निज बालकेलिहृतये वज्रोसियेनोरसि ॥ ८५६ ॥

किंकार्यवदराघवस्य सतथावद्धः किमम्भोनिधिः क्रीडार्थं कपिपोतकरिह
गतैर्जानात्ययमांनहि । लङ्कालोक निकायनाथवचसावेत्येव किं किं कामेको
लङ्काधिपतिर्विभीषण इति प्रख्यातकीर्त्तिर्भुवि ॥ ८५७ ॥

रावणः । प्रवीरगणानामुरे तवपितैव कैर्गणतेपतिः सच्चिवनौकसां त्वमपि
कोवराकोर्भकः । चकारकिशराघवः किमपिकर्मलोकोत्तरं तरङ्गयसियमुज्ज
र्ममपुरस्तदीयं यशः ॥ ८५८ ॥

अङ्गदः । रामोनाम स एव येनभगिनीनासावसापङ्क्तिः खड्गस्तेखरदूषण
न्निशिरसाधैतः शिरःशोणितैः । वद्धात्वांचतुरम्बराशिशु परिभ्राभ्यन्मुहूर्त्तेन यः
संध्यामर्चयतिस्मिन्निस्त्रयकथं तातरुचयाविस्मृतः ॥ ८५९ ॥

रावणः । यस्तातं तव निर्यलीकमवधी तत्रापि निर्मत्सरस्तस्य प्रेष्यतया
भूमग्नप्रशिष्टो निर्लज्जकिंशर्जसि । त्वत्पित्रे पुनरेकदा किरमया मैत्रीप्रसादः
क्षतस्तुत्रे त्वयि ताददेवमुचितोदयः कथंघीयतां ॥ ८६० ॥

अङ्गदः । प्रपन्नः पश्यान् नयमयमितो न्योपि नियतं निधेयः साधूनां न
पुनरपि नीतिः सुहृदपि । तथा हित्वां हित्वा सहजमपिनक्तञ्च रघूमविरामं
श्रीरामं भवदनुज एवैव भजते ॥ ४६१ ॥

रावणः । श्रुतमस्ति विभीषणञ्च नः सहजः समग्रतिराममाश्रितः । कतिस-
न्ति न रामनामकाः कतमस्तेषु सयस्त्वयोच्यते ॥ ४६२ ॥

अङ्गदः । जघान युधिताडकादि कमसीसरक्षाः कुक्षं बभ्रधनुरैश्वरं परि-
बभूव तं भार्गवं । स ताणतखसप्तकंसपदि ह्यन्तवानम्बुधिं बबन्ध न तथापि ते परि-
साद्रिमितोरघूणाभ्यतिः ॥ ४६३ ॥

रावणः । भग्नं भग्नमुमापतेरजगवं वाची हतोऽसौ हत स्तालासप्तहताहता-
श्च जलधिर्बद्धश्च बद्धश्च सः । आः किं तेन सशैलसागर धराधारैरग्रेन्द्राकुलं
रुद्रमुदस्यतो निजभुजान् जानात्ययं रावणः ॥ ४६४ ॥

अङ्गदः । एकसंवया सशिखरी स्वभुजैरुदूढः शम्भोः प्रसाधन विधौ दशवन्द-
रेण । पूर्ववराहवपुषाम्बुधि मध्यमग्रातेनोद्धृतागिरि सहस्रधराधरित्री ॥ ४६५ ॥

रावणः । कुतो हन्तारयि कनकमृगमात्रं तृणचरं कुतो वृक्षावृक्षपुत्रनि-
पुण्यपाली विनिच्छस्य । कुतो वज्रिष्वालाजटिषु शरसन्धान सुदृढत्वहं शुद्धोद्यो-
गी समरमयतस्थेऽन्तकजयो ॥ ४६६ ॥

अङ्गदः समदं । अवेहि मां रावण रामदूतं बाणास्तदीयाः खरदूषणाद्यान्
भुक्त्वा तूष्णीमाश्रय शोणितान्भः पास्यन्ति ते कण्ठघटैः सरं ध्रैः ॥ ४६७ ॥

अथ कटुप्रलापिनः पश्य ।

मृत्युपादान्तमृत्युस्तपतिदिनकरो मन्दमन्दं ममायेचाप्येलेपितपाशा मम
भयचकिताः पादरेणुं चरन्ति । दृष्ट्वा मच्चन्द्रहासं पतति सुरवधूपन्नगीनाञ्च गर्भो
निर्लज्जो तापसैर्हो कथमिह समितौ वानराभ्येक्षयित्वा ॥ ४६८ ॥

अपिच । अरे त्वामहं धर्मशीलतयाकटुकं प्रलापिनमपिनहन्मि । यथा-
स्तावादीदूतः स्यान्नसवधो महीभुजां । मूरं तदीय कोपेन क्वचिद्वैरूप्यमर्हति
॥ ४६८ ॥

अङ्गदः सवेदग्ध्यं ।

परदारापहरणे नश्रुता यादशानन । दृष्ट्वादूत परिचाये साधोस्ते धर्म-
शीलता ॥ ४७० ॥

रावणः । बद्धः सेतुर्यदिजलनिधौ वानरैस्तावकैः किं नोवच्छ्रीताः क्षि-
प्रनिभाः किं क्रियन्तेपिपीलैः । लङ्कादग्धायदपि कपिनासप्रभावः किलाग्नौः
शैर्याश्च्ये निजभुजवलयैः किं क्षतंरामनाम्ना ॥ ४७१ ॥

अङ्गदः । रे रे रावण शम्भुशैलमथने प्रख्यातकीर्तिर्भवान् रामेदुद्धमिहे
च्छेदीदमुचितं मन्यामहेकेवलं । रामस्तिष्ठतुल्यगणस्य धनुषोरेखापिनेलङ्घिता
तश्चारेयवक्ष्यति जलनिधिर्दग्धाचक्षुष्मापुरी ॥ ४७२ ॥

रावणः । यद्विद्वाः किल बाल तालतरवो रामेण सार्द्रत्वचोभग्नं यच्च पुरा-
तनंशिवधनुस्तदीयं मुक्तीर्यते । नासीदेतदनागतं श्रुतिपथे खर्त्तृकधूमध्वजः
पौलस्त्यः करकन्दुकीकृतचरक्रीडाचलो रावणः ॥ ४७३ ॥

अपिच । अलमप्रस्तुतालापैः श्रुत्वापि ममविक्रमं । इदानीं रघुडिम्बेन
वद किं कर्तुं सिध्यते ॥ ४७४ ॥

अङ्गदः । खसुर्नासावसापङ्क पङ्क्तिरामसिवधरि । कदुग्यैस्त्वच्छिरोरक्ते
रामः क्षातिर्नमिच्छति ॥ ४७५ ॥

रावणः । श्रावः कश्चि क्षिरां त्वमसि नविदितास्तेपि कीदृक्प्रभावास्ते

किं म्यां नोविदन्ति त्रिभुवनजयिनं रामसुग्रीवमुख्याः । तेषां किं केनतावद्भिज
परवलयोस्त्वारतम्यंविदित्वा सन्दिष्टं दुष्टदूतत्वरितमवितथं तत्तदावेदयस्व ॥ ४७६ ॥

अङ्गदः । प्रथमतः श्रीरामपादास्तवामादिशन्ति ।

अज्ञानादथवाधिपत्यलभनादस्मत्परे।क्षेप्ता सीतेयं परिमुच्यतामिति
वक्ष्ये गत्वा दशास्यं वद । नोक्षेक्ष्यमाणमुक्त मार्गागमलच्छेदोच्छलच्छेगित वृक्षा-
च्छद्मदिगन्तमन्तकपुरं पुत्रैर्वृत्तोयास्यसि ॥ ४७७ ॥

कुमारो लक्ष्मणस्त्वामाह ।

सीतांमुच्च भजस्व रामजरणौ राज्यं चिरंभुज्यतां देवाः सन्तुह्यविभुजः परि
भवंमायातु लङ्कापुरी । नोक्षेद्दानरवाहिनीपतिमद्याचक्ष चपेटान्तरैस्तत्तन्मुष्टि
भिरेव संगरगतस्तदत्फलं प्राप्स्यसि ॥ ४७८ ॥

क्षुसुग्रीवश्चत्वामाह ।

दृष्टः श्रीरघुनन्दनो ननु बलैर्वीर्यैर्महादर्पितस्तत्क्षुब्धैश्चर मुच्च मानमखिलं
श्रुवा वधं वालिनः । सीतामर्पय रक्ष राक्षसकुलानिद्राधिवोसंपदंतस्माद् च्छद
प्राप्य रामजरणेदासत्वमंगीकुरु ॥ ४७९ ॥

अन्यच्च प्रधान सेनापतिभिरादिरं ।

रेरेरावण राक्षसाधम पशोमग्नौ सिशोकाण्यंवे शत्रुक्षुःसमुपागत स्तमिह
किं नोद्ध्यसेकेवलं । रामश्चापि करावलम्बित धनुस्तीक्ष्णो ज्वलत्सिंहायकः सा-
क्षादिन्द्रश्वा परस्त्वपुरदारे स्थितः सानुजः ॥ ४८० ॥

अपृष्टापि त्वामहं पितृवन्तुध्या व्रवीमि ।

रेरेरावण सर्वलोकविदितः श्रीरामनामानृपस्त्वांहन्तुं समुपैति वीनर
चमूमादाय बद्धोदधिं । तेनाहं प्रहितस्त्वदीयनिकाटं मद्वाक्यमाकर्ण्यतां सीतां
देहि भजस्व रामचरणौ राज्ञं चिरंभुज्यतां ॥ ४८१ ॥

रावणः । निर्योत्तम्भिततात विक्रमकथा विस्फारनिरस्फारणं तस्यक्षत्रिय
डिभक्तस्यचरितैश्चित्रीयते त्वादृशः । यद्वातस्य मुज्जर्महेश्वर धनुर्भङ्गादिकं गा
यसि प्रायस्तच्चविचारतो नमहिमप्राग्भावमारोहति ॥ ४८२ ॥

तयोःपुनरुक्ति प्रत्युक्ती ।

भग्नं शम्भुधनुर्धुंशैरुपहृतं संताडिताडका सापिस्त्रीजरिता खरप्रभृतयो
व्यापादितास्तेऽर्भकाः । तासांःसप्तहृतःस्तृणानि किलतेवासीहृतो ऽसौकपिर्बद्धो
वारिनिधिर्निरुत्तर इतिश्रुत्वा भवद्रावणः ॥ ४८३ ॥

रावणं निरुत्तरीभवन्तं दृष्ट्वा तदाच्छादनाय प्रविशति प्रहस्तः ।

ब्रह्मध्वजनाय नैघसमगस्तूणीर्विहिः स्थीयतां स्वल्पंजल्प नृहृस्तेजद-
मते नैघासभा वज्रिणः । वीणांस्तंबूणां नारदस्तुतिक्थयासापेरलं तुम्बुरोसीताहृष्ट
कभल्लशक्तिवपुः सुस्थोऽनलङ्घेश्वरः ॥ ४८४ ॥

सुस्थोऽनलङ्घेश्वर इति प्रच्छादयितुं पुनः सरवाह ।

प्रतापंजोतुं रविरपिदशास्यस्यशक्तितो निगज्जत्युन्मज्जत्यपरजलधौ नव
सहता । हरिःशेतेह्यवेवसति च हिमाद्रौस्मरहरः सुरज्येष्ठो घाता नहि
सरसिजंमुञ्चतितरां ॥ ४८५ ॥

अङ्गदः । रे रे राक्षसराज मुञ्च सहसा देवीमिमां मैथिलीं मिथ्या किं
निजपौरुषप्रकटनप्रागल्भ्यमभ्यस्यसे । एनां पश्यसि किं न किन्नरगणरुद्रीत दे-
र्विक्रमांसेनां वानरभर्तुं खड्गट भुजस्तम्भैर्गभीरां पुरः ॥ ४८६ ॥

रावणस्य पुनरुत्तिः । एते ते समवाहवः सुरपते दीर्घशङ्खगुह्वराः सोऽहं सर्वं
जगत्पराभवकरोऽक्षय्वरो रावणः । सेतुं बद्धमहं षट्शोमिकपिभिः पश्यामि
सङ्गावृतां जीवद्भिर्न च दृश्यते किमथ वा किन्नामनश्रूयते ॥ ४८७ ॥

अङ्गदः । रे रे रावण दीनहीनविमते रामोऽपि किं मनुष्यः किं रम्भाप्यवला
हृतं किमुयुगं कामोपि धन्वी किमु । किं गङ्गाक्षनदीगजः सुरगजोऽप्युच्चः श्रवाः
किं ह्यस्त्रैश्चोक्थप्रकटप्रताप विभवः किं रे हनुमान्कपिः ॥ ४८८ ॥

उपोद्घातस्तु त हनुमच्चरितो रावणः ।

ये नादाहिममाग्रतः पुरमिदं चाक्षो बलीलीलया येना मारिच पर्वतस्य
कुहरं चाभारिवैराक्षसैः । येना भाजिमहावनं कथिवरेणातारिवारानिधि
स्तत्तुल्योऽभवतां नृपस्व कटकवीरेऽस्ति किञ्चाङ्गद ॥ ४८९ ॥

अङ्गदः । यो युष्माकमदीदृहत्पुरमिदं योऽदीदृहत्लाननं योऽहं वीरममी
मरद्भिर्दिदरीं योऽमी भरद्वाक्षसैः । सोऽस्माकं कटककदाचिदपिनोवीरेषु स स्मा-
द्यते दूतजेन हतस्ततः प्रतिदिनं संप्रेष्यते प्रेष्यवत् ॥ ४९० ॥

रावणः । ज्ञातं रामस्यैवैदग्ध्यं येन दूतः कृतो भवान् । त्वयि दूतगुणः को वातं
व्याचक्ष्ववने चर ॥ ४९१ ॥

अङ्गदः । सप्तौ वा वि गच्छेवापि मयि दूते दशानन । अक्षतो वा क्षतो वापि
क्षितिपुष्टे लुठिष्यसि ॥ ४९२ ॥

रावणः । रेरेपन्नकपे सुवेखकटकासौ तपसे । वारसप्रार्थिषा विगियोज-
अज्जितनं गच्छेतिशेषं वद । उग्रिन्नः समदःसमुद्रनिकटेवी रोऽस्त्रिकुम्भःखयं
सङ्गासङ्गतः सुरेन्द्रभवनाकाङ्क्षीकृतो रावणः ॥ ४८२ ॥

सूत्र । अयमयमतिदुष्टो हृत्पतां हृत्पतामित्यभिहितवति को पाद्मावण
वालितुनः । धृतभुज मयस्त्वोबुन्द मुद्रयसौधं चरणतलनिपातैर्भूर्यधियोत्प-
पात ॥ ४८३ ॥

अथाङ्गदेो रामसन्निधौ कथयति ।

गणयतिहितवाक्यं रावणोऽनैषदीप्तवभुज बलवद्वै प्राप्तकालःपतङ्गः ।
तमयमुदित सेनाचक्र संपूर्णशुद्धं रघुकुलनृपवीर क्षुद्राशीर्धैविधेहि ॥ ४८५ ॥
इति सर्वे निष्क्रान्ताः । इति सप्तमोऽङ्कः ॥

अथाष्टमोऽङ्कः ॥

पूर्वोक्तचित्र चित्रं ।

सूत्र । कङ्कः सविशेषमङ्गरमुखादाकर्ण्य लङ्कापतेर्वृत्तं सम्बन्धककुलस्य
विभवं चक्रेविमर्षे मुद्रः । स्त्राव्योऽयं दशकक्षरोलमरिपुट्टं च मदिक्कमं वरे-
होऽनसमर्पिता यदमुना मुक्ताचनान्दृष्टिः ॥ ४८६ ॥

रावणागमनं ।

सतोऽलङ्कायां निजराजमन्दिरं शिखामासङ्ग्यरावणः ।

लङ्कायाःकृतवानयं हिविद्वति दग्धायपुच्छः पुरासोऽपिधप्रतिभाति काल
सदृशो नूनं नभश्च सुतः । श्यामःकामसमाकृतिः शरधनुर्धत्ते ससीताप्रियः
प्रत्येकं रिपुसद्यतेति निगदन्मन्त्रस्थितो रावणः ॥ ४८७ ॥

प्रविशति मन्दोदरी ।

अत्रान्तरेऽप्यलिङ्गद्वा मन्दोदरी वैरिविद्रावणं विज्ञापयति ।

मन्दोदरी । त्वं ब्रह्मदृत चन्द्रशेखरगिरि भूताजागद्वल्कः पुत्रशक्रजयी
रिपुः सरत्तधीनू नं वलीवालिजित् । तद्वाजमन्त्रा वत्सादप्रहृता देयास्य सा
जानकीचङ्गायां वसतीत्युवाच वचनंमन्दोदरी मन्दिरे ॥ ४६८ ॥

इत्युक्त्वा मन्दोदरीगमनोन्मुखीजाता ।

ततो रावणो निजभुजाडम्बरं नाटयन् ।

रावणः । किन्तेभीरुभिः निष्ठाचरपतेर्नासौरिपुर्ममहान् यस्यायेसमरो-
द्यतस्य नसुरास्तिष्ठन्तिशक्रादयः । मन्दोदर्यङ्कमण्डलोद्यतधनुः क्षिप्ताः क्षणा-
न्मार्गगाः प्राणानस्यतपखिनः सतिरणे नेष्यन्ति पश्याधुना ॥ ४६९ ॥

निष्क्रान्तामन्दोदरी ।

अत्रान्तरे विरूपाक्षनामा मंत्री प्रविश्य ।

जयति जयति देदस्त्रिदशाधिपमौलि मुकुटरलनीराजित पादपीठा-
श्वावणः ।

राजन्मुखसुखावाचमधुराः कस्यनप्रियाः । ताच्छलोदक्षमाः किन्नुनेता-
स्य सनसङ्गमे ॥ ५०० ॥

प्रियावामधुरावातु स्वाम्नेष्वेवविराजते । श्रीरक्षोप्रमाणन्तुवाचः सुनय
कर्त्ताशाः ॥ ५०१ ॥

विभवेभोजनेदाने तिष्ठन्तिप्रियवादिनः । विपत्तौचगतेन्यत्र दृश्यन्ते खलु
साधवः ॥ ५०२ ॥

अप्रेस्तुतनाशानां मूकतापरमेगुणः । तथापिप्रभुभक्तानां सौधर्मादेव-
मुच्यते ॥ ५०३ ॥

घरेवस्तुतिभिः स्वामीप्राप्यते व्यसनावटं । पञ्चामूकत्व मापन्नेरुद्धं नैव
शक्यते ॥ ५०४ ॥

यावदाश्रयेर्नपश्यसिमुखं यावन्नपाथोनिधिंशुक्लं यावदिमां नपाकवशगां
सङ्कां निरस्तालकां । यावन्नैव निजानुजस्यचरितं यावत्कुशाङ्गारतां तावद्रावण
सोकनाथदयिता सीतास्वयंदीयतां ॥ ५०५ ॥

रावणोद्यैर्यमालंब्य । सतिर्विपश्चितां मञ्जोरतिमञ्जो विष्णुसिनां । परा
क्रमैक साराणामस्माकमसिवह्नी ॥ ५०६ ॥

ततः पुनःप्रविशति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । विभीषणोवैरि वनप्रविष्टो निद्रावशः सीदतिबुम्भकार्यः । राजा-
भिमानोपतितः कलङ्गे खड्गे निमग्नास्ति गभीरपङ्के ॥ ५०७ ॥

ततोमायां नाटयति रावणः ।

सूत्र । अथदशवदनेयं रामसौ मित्रिमाया विरचितशिरसीतेतच्छाया-
वदीर्घे । गच्छदविरुतरत्नेतपर्थस्तनेजेजनकदुष्टिरुद्रेस्थायामासमापः ॥ ५०८ ॥

तदृष्ट्वा जानकीसबाध्यं ।

सूत्र । अहजनकप्रभृत्सुराजीवनेत्रा नयनसलिलधारा वर्षनिर्भिन्नधारा ।
रमणमरुभीता मृत्युगार्किं नगीताहृदयदहजनजालं सन्देहेदाविशालं ॥ ५०९ ॥

रामशिरः समधिलाल्य षाजगदीशहाजगदेकवीर तत्किंकरोमीति सीता
बज्रशोविलाप्य ।

सीता । स्फुरतिमधुरवाणी किं नवस्त्रारविन्देनशनकमरुद्योस्तेनोमदङ्गे
विलासः । अमरपुरवधूनां वल्लभोदद्यासिभूतोव्रजति परमहंसं सेयमालिङ्गुनैस्ते
॥ ५१० ॥

इतिरामशिरः समाक्षिंश्रु प्राणप्रयाणं नाटयति ।

सूत्र । आकाशे । गच्छन् न खलु सीते रामभूपालमौलिः समरशिरसिवधो
नप्रियस्ते कदाचित् । स्पृश कथमपि मातर्मानिशाचारिणस्तुं हरिहरिहरभ-
क्तस्त्रेयमायावतारः ॥ ५११ ॥

ततः प्रविशति सरमा ।

सरमा । विरमविरम शोकात्कोपमानोद्यरामः सतनय पशुयन्तुं रावणं
महंयित्वा । वलिभिदुपक्षणीलःकोमलः कोमलाङ्गित्वदधर मधुपानं स्वीकरि-
ष्यत्यजस्रं ॥ ५१२ ॥

रावणः स्वगतं । पुनरपि मायाधारिणा समागन्त्यमिति तथाकरोति ।

सूत्र । भेरीनिःस्त्रान शङ्खध्वनि गज तुरगस्यन्दनस्फीतनादैःसानन्दंराक्षसे-
न्द्रःकटकभटभुजास्फाल कोलाहलेन । लङ्कामापूर्थकामं स्वयमभवदयो राघ-
वोरावणस्य किन्नामूर्द्धोदधानः शिरसिरुहभरेष्वे कतः पक्षपक्ष ॥ ५१३ ॥

एवंभूतः पुनरप्यशोकवने सीताभिमुखकुतोरावणः ।

सूत्र । सज्जादालोष्यहर्षाज्जटितिकुचतटीभारनम्रागिरामं सोत्थायोदस्त
देर्भा दूरविदलित कुचाभोगजेलोन्नताङ्गी । धन्याहं प्राणनाथत्यजरजनिचर
स्त्रिंशशीर्षाणिगाढंमामालिङ्गुयखेदं जहिविरहमहापावकःशान्तिमेतु ॥ ५१४ ॥

आकाशे । मन्दोदरी रघुशराहत राक्षसेन्द्रं चुम्बिष्यति त्वमपि वेत्सि तत्तत्र
रामं । जानीहि राक्षसपतिर्न हि रामभद्रो मायामयेन वपुषा विदधच्छिरा-
सि ॥ ५१५ ॥

ततो रावणः खगतं । भवतुराख्यलीघु तापसद्वयं निहत्य वै देहीकोपीकला
कुतूहलमगुभवामीति निष्क्रान्तः ॥ इत्यष्टमोऽङ्कः ॥

अथ नवमोऽङ्कः ॥

ततः पुनः पूर्वोक्तचिच चिचं ।

प्रतिश्रुतिविभीषणः ।

भोभोवीराङ्गदवानरभटा अद्य राजौ खलु सावधानैः स्थातव्यं । रावण
प्रस्थापिता प्राभञ्जनी राक्षसी निशि शयनो रामसन्ध्यागो हनिष्यतीति वि-
भीषणो वदति ।

ततो निशि प्रविश्य प्राभञ्जनी खगतं ॥

उखातदारुण सुतीक्ष्णरूपपाणिवीराटवीघु निशि निर्भयतः शयानं ।
ह्लाहासदर्शन परिभ्रमणेन गुप्तं रामं निहन्मि कथमद्य वरं वराकी ॥ ५१६ ॥
तद्गत्वा सङ्गेशमेव निवेदयामीति । निष्क्रान्ता ।

ततो सङ्गायाम्प्रविश्य प्राभञ्जनी ।

जयति जयति सङ्गायः राजन्सुदर्शनसङ्गा भ्रमणेन रक्षितं रामभद्रं निशि
हन्तुं न शक्यते तद्गच्छताः प्रातः समराङ्ग्यप्रणयिनः आर्याः ॥

रावणः । सव्यमेतत्तथा करोमि । इति श्रुत्वा निष्क्रान्ता ।

अथयुद्धोद्योगचित्रं ।

रामलक्ष्मणरावणाद्यागमनं ।

सूत्र । सुग्रीवोराजलक्ष्मीपरिमलितवपुर्वालिपुत्रःकुमारःश्रीगम्भीराभिरा-
मःपुंवगपरिवृणः प्राप्तिमावावन्तः । उल्लंघ्योल्लंघ्य लङ्कांजलनिधि परिघोभूत
भूरिप्रभावांसर्वं सर्वामखर्वां पिदधुरथ रणे राक्षसान्क्षोभयित्वा ॥ ५१७ ॥

प्राकारकूटादुपलान् पलाशैर्निपात्यमानान् प्रतिगृह्यदेर्भा । तैरेवसौधा-
नि बभञ्जुसचैः पुवङ्गमाः कम्पकाराः क्षिपन्तः ॥ ५१८ ॥

रावणः । श्रीरामस्यकटकं दृष्ट्वा तदागमनदिनं महोदरं पृच्छतिस्म ।

महोदरागमनं ।

महोदरः । न्यक्षतभूवल्यं चलत्क्षितिधरं क्षुब्धतमस्तार्यवं चस्यैरि-
वधूविलोचनजलैः प्रायोखवर्षाद्गमं । प्रोदक्षत्कपिवाहिनी कपिभटस्याधूतधूली
पटच्छन्नादित्यपथं कथंनविदितं तज्जैत्रयात्रादिनं ॥ ५१९ ॥

रावणः । क्व राज्यरहितरामलक्ष्मणावासाते ।

महोदरः । भूभङ्गाद्दृक्षसिन्धू रघुपतिरवतादन्दिनावेदितोसौविलस्ते
मातुलस्थत्वचि पुनरनुजेमंजिशिप्रक्तकर्मा । बाणेदत्तार्जं दृष्टिस्तवभय पिशुने
षण्ण्यो सस्मितोयः सुग्रीवग्रीववाङ्मृतचरणभरः साङ्गदेवायुपुत्रे ॥ ५२० ॥

रावणः साभ्यसूर्यं । आकिमितिविच्छासे पश्चाद्यमेवाङ्गवीर्यमिति संया-
मावतरणं नाटयति ।

अथयुद्धचित्रं ।

योद्धुं वानरराक्षसाः समराङ्ग्यां प्रविशन्ति ।

अत्रावसरे विभीषणः । संभूयप्रसभं पयोधिलहरीपुञ्जरिवप्रावृता लङ्का
राक्षसयूथपैःशिखिशिखाभङ्गी पिशाङ्गेज्वलैः । वैदेहीविरहव्यथैकविधुरक्लिष्टा-
त्यलङ्घ्यस्वरःसोयं संप्रति राजपुत्रकटकाटोपःसमुज्ज्वलति ॥ ५२१ ॥

सूत्र । आकण्ठं पिहितवपुर्विशाखवक्षाः प्राकारस्थतिकरजागण्डकामूना-
उद्गमे नभसि ययैकैर्दृष्टिकोष्ठरेकोरजनिचरो व्यतीर्क्ष्योक्तैः ॥ ५२२ ॥

युद्धं द्रुमहोदरःप्राह ।

अयेसरी रघुपतेः परिनद्धपाककिम्पाकपाटलमुखी क्षापिवीरसेना ।
निःशेषमापिवतिराक्षस बीरवक्रं प्रातःप्रभैवतपनस्य तमिच्छजालं ॥ ५२३ ॥

युद्धितेषु राक्षसेषु रावणः । भोभोभंजिणःप्रबोध्यता मयमनराजन्मा
कुम्भकर्णः ॥ मंजिणः । यदाज्ञापयति देवइति तथाकुर्वन्तः ॥

रावणः स्वगतं । न्यकारोच्छयमेव मे वदरयस्तत्राप्यसौतापसःसोप्यजेवनि-
हन्तिराक्षसकुलं जीवत्यज्ञोरावणः । धिक्धिक्शक्रजितं प्रबोधितवता किं
कुम्भकर्णनवा स्वर्गयानठिकाविलुण्ठनवृत्ताच्छूनेः किमेभिर्भुजैः ॥ ५२४ ॥

सूत्र । दत्तासंतप्तैरज्ञानि कुम्भकर्णस्यकर्णयोः । निद्रादरिद्रितं चक्रुस्तम-
मात्यपुरोहितैः ॥ ५२५ ॥

प्रविशति कुम्भकर्णः ।

विनिद्रःकुम्भकर्णो राजसनीपमुपेत्य । जयन्तिजयन्तिप्रभूमौलक्ष्यपादाः॥

कुम्भकर्णः । यद्यपि क्षितिपाखानामाक्षसर्वत्रगाख्यं । तथापि शास्त्रदीपेन
चरत्यवमतिः सतां ॥ ५२६ ॥

रावणः । इति भ्रातृवचः श्रुत्वा तथेत्याह दशाननः । शास्त्रनिःसंशयावाचः-
सतां व्यसनदुर्नभाः ॥ ५२७ ॥

उत्तिष्ठतस्पाटिकाचलेन्द्रशिखरश्रेणीविमृष्टाङ्गदैरेभिः पीनतरैः सुरासुर
जयप्राप्तं प्रतिष्ठेर्भुजैः । संयामे समकुम्भकर्णविजयः किन्त्वदुताहस्वरं प्रत्याशा
प्रिथिवोत्थं वृज पुनः स्तुपाय निद्राख्यं ॥ ५२८ ॥

कुम्भकर्णः । सीताप्रियश्च दलितेश्वरकाम्बुकश्च वालिद्रुहश्च रचितामृधि
बन्धनसं । रक्षोहृनश्च विजिगीष् विभीषणश्च रामं निहत्य चरगौ तव वन्दि-
ताहे ॥ ५२९ ॥

किञ्च । देवत्वं राक्षसेन्द्रपरिहरं तृणवद्दिशः शोकशून्यं हृत्वा विदेशिबृन्दं
कलुषमपि परिहृत्य लयस्य हरतैः । कोरामो लक्ष्मणः कः काङ्क्षहृदि पतिः कोऽङ्गदः
को हनूमन् कः कालः को विधाता च खति मयि रणे रोधयो कुम्भकर्णः ॥ ५३० ॥

रावणः । महाबल पराक्रमैराक्षसभटैः परिवृतो भवतु वत्सः कुम्भकर्ण-
स्तथा कुर्वति रणशिरसि ॥ कुम्भकर्णो रणमूर्ध्नि स्थितो वदति ॥

कुम्भकर्णः । नाहं वालो सुवाञ्छं नैखरत्रिशिरसौ दूषणस्ताडकाहं नाहं सेतुः
समुद्रो न च धनुरपि यत्तन्म्वकस्य त्वयात्तं । रे रे राम प्रतापानलकवलसहाकाल
मूर्तिः शिलाहं बीराणामूखशून्यं समरभुविपुरः संस्थितः कुम्भकर्णः ॥ ५३१ ॥

सूच । विघटितवज्रसेनाचारिवीरः कपीन्द्रं पश्चिगुरुभुजाभ्यां गाढमापी च धृ-
त्वा । निरगमदति तूष्णीं यन्मूर्ध्नि दिक्कंपि कुलमयलङ्घनसम्मुखं कुम्भकर्णः ॥ ५३२ ॥

तच्छ्रुत्वा रावणः । यदपि तं प्रागबलेन वालिनाविधाय देयुः समबध्नां दशा-
ननं । तदुजुतं शल्यं मनेन मानि नानिवेश्य कदाकुहरे कपीश्वरं ॥ ५३३ ॥

गमनमुपेत्य सूत्र । सुग्रीवं वाङ्मूले प्लवगवत्पतिं कण्ठदेशे भुजेन क्षिप्त्वा-
निक्षिप्य गाढं रजनिचरपुरीं सन्ध्याजगाम । सानन्दं कुम्भकर्णस्तदनुकामिभट-
स्तस्य गूणैस्ततः घ्राणं जग्ध्वा जगाम क्षणिविरमुरसः कूर्परेणाहतस्य ॥ ५३४ ॥

निश्चस्येत्सु व्यवाप्यं नयनकमलये राक्षसेना विदित्वा क्षत्वा क्षणेपमूर्धं
सक्तवणमपुनर्भाविनीत्वा त्रिशूलं । क्रोधान्धः कालमूर्तिः प्रसवजस्तवहाङ्कारमे-
वावकीर्णं त्रिप्रघाणे तृतीयां पुनरपि समरप्राङ्गणे कुम्भकर्णः ॥ ५३५ ॥

तं दृष्ट्वैव प्रविष्टा गिरिवरकुहरे अक्षचित्ताः कपीन्द्राः केचित्पादान्तदन्त-
प्रक्षलितपवनान्देलिताः खेचलन्ति । केचिद्देहदण्डवख्य भ्रमणनिपतिताः शो-
णितान्युद्धिरन्ति प्राणान् केचित्प्रवीराः कथमपि जहति स्फीतफूत्कारभिन्नाः ॥ ५३६ ॥

सुग्रीवागमनं ।

सूत्र । उरि क्षिप्य शूलमजयं विपुरान्तकस्य संहारकोतुमिव काटितडित्प्रभञ्ज ।
घोरं ज्वलन्तं मुरसि क्षिपति स्मरत् खाराप्रलेदिधुगारघुणानिरक्तं ॥ ५३७ ॥

तातं विचोक्ष्य विषमस्थमथाङ्गदन्तं गात्रमतेन भुवि पातयति स्म शत्रुं ।
मुक्तोऽपि निश्चसति यावदसौ कपीन्द्रः क्षावत् बबन्धनरक्षि हृत्पदाङ्गदं सः ॥ ५३८ ॥

दृष्ट्वा नीलकण्ठो भयमपि यत्नमाश्रित्य रक्तः स्तब्धैर्मौलौ श्रवणलुप्ये मध्याव-
न्तोदरेषु । तीव्रास्त्रैर्घेहति कुपितः स्वेन रूपेण वीरः क्रव्यादोऽभूत्तदनुविक-
खः प्रेत्यितौ वानरेन्द्रे ॥ ५३९ ॥

दम्भोऽपि कुम्भकर्णो गिरिमिव तरलापातयज्जानुबन्धं कण्ठे गाढं निधृत्य शत्रुज

गुरुमदं जाम्बवानुयरोधः । निर्मुक्तो तावभूताम भवदथमस्तु पृथ्वि सदक्षे
शूलार्घतिनरो घात्रजनिचरभटस्तं निरस्योपतस्थे ॥ ५७० ॥

राजेश्वरस्तमवलोक्य रणेज्वलन्तं कादम्बिनी सद्यश्चरोऽमृतवारिधाराः ।
तूयां नुमेच तदुपर्ययलज्जसङ्गेभोक्तुं क्षतान्तश्च नीलनलौ सदधो ॥ ५७१ ॥

आलोकितोरधुवरेण सलक्षण्येन कालान्तकादिवरिणोः परिशङ्कितेन ।
स्थानं जगाम हनुमान्समरेऽवतीर्थमाहेशमुग्रनरसिंहश्चावगात्तः ॥ ५७२ ॥

कुम्भकर्णो हनुमन्तं निरध्यद्वानावसी । रावणाय ददौ भ्राजेऽपायनमिवा
दरात् ॥ ५७३ ॥

कुम्भकर्णो गानीतं हनुमन्तं गृहीत्वाऽशोकवने रावणः । सीतेपश्यपश्य ।

रावणः । रामः स्त्रीविरहेण हारितवपुस्तच्चिन्तया लक्ष्म्याः सुग्रीवोऽग्रजसूनु
सैन्यभयतो विन्ध्यस्थमूलं गतः । गण्यः कस्य विभीषणः सचरिणः कारुण्येन्या
तिथिर्लङ्काहारकापाट फेटनपटुर्ब्रह्मोयमेकः कपिः ॥ ५७४ ॥

अथ रावणसीतयोश्चिन्ति प्रत्युत्तौ ।

भविष्यतीरस्मोयजिदशवक्त्रं गुणिरविरात् सतेरामः स्थातानयुधिपुरतो
लक्ष्म्या सखः । इयं वास्यत्युच्चैर्विषदमधुना वागरचमूर्खं विच्छेदं वृष्टाक्षरपरविषो
पात्तपुनः ॥ ५७५ ॥

सूनु । अथ चरणयुगं तद्वत्सिस्थापयित्वा खरनखरकरायैर्गाढं मुत्पात्य कथौ ।
क्राशचक्रठिनदनैरस्य संदश्य नासामुदपतदति वेगाद्युयकर्मकपीडः ॥ ५७६ ॥

सपदि परिनिवृत्तः क्रोधनः कुम्भकर्णस्तु मुखमनुलमं चाशेषश्च स्तं । अता-
नीत् । निशितशरनिपातैर्लीलया तत्र रामो निरभिगदभिधीमं तत्तदङ्गं क्रमेण
॥ ५७७ ॥

कुम्भकर्णमूर्ध्नि पतति हनुमान् ।

धीरंधारयकूर्मराजधर्यासाङ्गं पण्डितस्वामिना दिङ्मागाः कुतस्तस्मिन्नाम्
कुष्मिरोन् दनैर्ददौःक्षणं । यस्मादेतदकाण्डं खण्डनगलद्रसौघं मलुन्नसंक्षतं
रामशरोत्कारैः पतितयत्तत्त्वौम्भकर्णेशिरः ॥ ५४८ ॥

सूत्र । कवत्वेप्रपतति । देवाः सर्वविमानान्य पनयतरवेः स्थन्दनोयातुदूरं रेरेप्रा-
खामृगेन्द्राः परिहरतरणप्राङ्गुणंराक्षसाश्च । वेगयस्ताञ्जनाद्रि प्रतिनिधिवर-
धिः सर्वविस्मापकनां खड्गातङ्केकहेतुं निपततिनभसः कौम्भकर्णःकवन्तः ॥ ५४९ ॥

उत्क्रान्तोपिस्वदेहात् प्रवरसुरवधूदेभिर्राक्षस्यमाणः प्राणनाशायभर्तुः
पुनरपिसमरापेक्षयानासरोह । संगीतेनारदाद्यैर्मृदुमुरजरैः स्तूयमानोवि-
मानं वीरःसंग्रामधीरः शिवशिवहिकथं कथयतेकुम्भकर्णः ॥ ५५० ॥

प्रविशति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । सङ्गानाथतवानुजो युधिष्ठिरारामेणरत्नाकरं संसंध्यपूर्वगैस्त-
थापरिवृतस्तेद्वारिपूर्वस्थितः । रामेपिस्मृति गोचरेसतितथातत्रैव रोधान्विता
सीतासंप्रतिसंमता किमुभवेत्तत्रैवतूष्णीस्थितः ॥ ५५१ ॥ मन्दोदरीनिष्क्रान्ता ॥

रावणः स्वगतं । व्यहृहृतविधे । सख्यन्त्रादित्यौ शतमखमुखास्तेकतुभुजः
पुरदारेवत्याः सभयमुपसर्पन्त्यनुदिनं । प्रकोपव्याकम्पाधर तटपुटैर्वानरभटैः
समाक्रान्ताः सेवंशिवशिव दशग्रीवनगरी ॥ ५५२ ॥

रावणः । सङ्गरमाखण्डश्च खण्डतट्टिप्राचंयमेघनादं दुष्करसमरायदृगो
तिष्ठ । मेघनादेपि समरावतरणं नाटयति । वानराःपक्षायन्तिस्म ॥

प्रविशति मेघनादः ।

मेघनादः । चन्द्राःसंभासमेने विजहितहरवेभिन्नशक्तेभुकुम्भायुधै-

हेमुल्लादधतिपरमसीसायज्ञानिष्यतन्तः । सौमित्रेतिष्ठपात्रं त्वमसिनहि
रघुर्वागर्हमेघनादः किञ्चिद्भूभङ्गलीलानियमितजलधिं राममन्वेषयामि
॥ ५५३ ॥

सूत्र । मायारथंसमधिरुद्धा नभश्चलस्योगम्भीर काशजलदध्वनिचञ्च
गर्ज्वा । बाहिरपातयदधोपक्षिपाशवर्णि तौमेघमन्दरगिरीपरिभूतप्रहः ॥ ५५४ ॥

प्रविशति सरमा ।

अथान्तरेसरमाराधसीरावणाक्षया रामलक्ष्मणयोरिमां गतिंसीतायैक-
थितवती । सीता । हेरामभद्रहावत्स लक्ष्मणमदर्शं युवयोरैतादृशीगतिः ॥

सीता । किं भार्गवच्यवनकाश्यप्रगौतमानां वाचावशिष्टमुनिलोमशकौशिकानां ।
जातामृताप्यहहयाक्षपितात्वयास्यान्मन्दभाग्यमिव मेसकलंनिहन्तुं ॥ ५५५ ॥

सूत्र । अमरपतिजितौ नागपाशेनवद्धा वथगरुडनिपातोन्मुक्ततत्पाशवन्तौ ।
विदधतुरतियुद्धं तत्परामानुजम्भासितशरहृतजीवं मेघनादं चकार ॥ ५५६ ॥

अनमुखरणावर्त्ता श्रूयतेराक्षसेन्द्र तवतनयसुवेशः पातितोक्ष्मणेन ।
यदतिजदशवत्तौ तदृचिस्तःसभायां मशकागच्छरथे हस्तियुथं प्रविष्टं ॥ ५५७ ॥

पुनःप्रविशति मन्दोदरी ।

हेतेवरावणपुत्रेषु सर्वेषु रावणप्रतिमन्दोदरी ।

दृष्ट्वा दैन्यंभगिन्यास्त्रिशिरस उतवामातुलस्यापिनाशं तालानांभेदनं
तत्कपिवरहननं तच्चसुग्रीवसख्यं । कम्भीरस्युद्यानहन्तुर्जलनिधितरयेयानजात
स्तदानोसोयंगष्टकुलेस्मिन् कथमिहकमितुर्जायतेतेविवेकः ॥ ५५८ ॥

अथतारावणः । रामायप्रतिपक्षं कक्षशिखिनेदास्यामि वामैथिलो रुदे
राघवसायकैरभिहतः स्वर्गगमिव्यामिवा । नीतिश्चेकथय स्वदेविकतरः पक्षो
गृहीतस्त्वया तन्मेव ह्यि यथास्मदीयमभवन्मन्मात्रप्रेषं कुसं ॥ ५५८ ॥

जानामि सीता जगत्प्रसूता जानामिरामो धुसूदनस्य । अहं जानामि
हितेन बध्य स्तथापि सीतां न समर्पयामि ॥ ५६० ॥

प्रविशति यमः ।

अथ रावणः । कालमधि क्षिपन्नाह । रे कालत्वमपि कालं वृद्धविभवः स्वैर
सक्तमोभवस्थाने भूषयतां प्रवशिरः श्रेणीभिरङ्गं स्वकं । तस्माद्वाघवमेत्यशं स स-
हसाज्जोभव त्वः क्लेशं संलुङ्घ्य करवाणभीषणभुजो युद्धाय तत्रैश्वरः ॥ ५६१ ॥

हनू । येवं विभीषणो मुक्ता शक्तिः क्लृपेरारक्षसा । कण्ठ्या न गृहीता सा प्रि-
येव निजवक्षसा ॥ ५६२ ॥

अथ रावणशक्तिविह्वले कण्ठ्या यो रामविलापः ।

रामः । वक्षोत्तिष्ठ धनुर्गृह्णाण रिपवः सैन्यं विनिघ्नन्ति नः किं शेषेऽद्य निरा-
हताः क्रिमयः प्रत्युद्धता किं प्रिया । भ्रातर्ह्येव ज्ञो जहौ हि हृदयभ्रान्तिं नृपं वि-
द्विमांके केयि प्रियसाहसे सुतव धाम्नातः कृतार्था भव ॥ ५६३ ॥

तातः स्वर्गमुपागतः प्रियसखी देवेन दूरीकृता नीता दुष्टनिष्ठा घरेण वलिना
पत्नी मनोहरिणी । भ्राता सर्वगुणे करलनिलयः सन्दिग्धदेहाऽधुना दुःखाद्दुःख
परम्परापरिचयं देवेन नीता वयं ॥ ५६४ ॥

सुग्रीवः । पातालाग्नसमुद्भूतो बत वलिर्नेति न भृत्यः क्षयं नो भृत्यं प्रशङ्काप्य
नय मलिनं मे भूलिता व्याधयः । शेषस्यापि धरां विधृत्य न हता भारावलीक्ष-
न्वतां पेतः सत्पुत्रवाभिमानपदवीं मित्येव किं खिलसे ॥ ५६५ ॥

अथ सुयोध प्रबोधितस्य रामस्यवचनं ।

भ्रातुर्वहस्त्रिभुवनेन हिवन्दुरस्ति प्राणाङ्ग भागघटितः परिभूतशत्रुः । हा
स्यप्यस्य त्विभुजो रघुगन्दनस्य त्वं यासि कालसदनं किमुमांविहाय ॥ ५६६ ॥

महाशयमवाहार्त्तं त्वमरयस्मिन् प्रागतः । न गच्छामित्वया साकं साकमप्यहम
जयः ॥ ५६७ ॥

सुघेयागमनं ।

सूत्र । अद्यैवौषधमानेतुं यावद्भाति न भास्करः । कोपिरामसमर्थश्चेत्तदा
जीवति क्षणायः ॥ ५६८ ॥

सौम्यधानयनप्रस्तावे नृणादीनां वाक्यं ।

नलस्त्रिरात्रात्पुनरेति गत्वा तथा नमैन्दुविदोदिरात्रं । सुयोधनीकौ पुन
रेकरात्रं वीराङ्गदोषामचतुष्टयेन ॥ ५६९ ॥

अथ महेवधमानेतुं गते हनूमतिराभवाक्यं ।

मातर्निशीथिनिचिरं भव दीर्घयामातातात्कारं वपुष्ठागमनं पिघेष्टि ।
नाथप्रभाकररक्षां नकुलप्रचारं यावन्नदृष्टिं पथमेतिसमीरसूनुः ॥ ५७० ॥

शुकशारङ्ययोरागमनं ।

अथ हनूमतानीतौषधिविशल्ये नसूत्थिते सौमित्रैरावर्ण्यप्रतिशुकशारङ्ययोर्वाक्यं ।

हत्वासायामर्षो तारजनीचरवधू भीमरूपं द्रुहस्यं याहं प्रोक्तव्योऽर्थोऽस्य-

मथबल्लेरक्षसां मदयित्वा । जित्वागन्धर्वकोटिभट्टिति सतमणिष्णाकमाश्व
शैलंप्राप्तः श्रीमद्भनूमान् पुनरपिभविता लक्ष्मणस्तेपुरस्तात् ॥ ५७१ ॥

अथतदाकर्ण्य समरमवरति रावणेरक्षसां कपीनाश्चवचः ।

अयमनुष्ठतवल्ली फुल्लतापिष्कगुच्छोरण भुवमवतीर्णः काम्मुकीरामभद्रः । अय-
मपिदशकण्ठः कुण्डिताम्भोदशोभः परिकलयतिरामं भ्रान्तकोदण्डदण्डः ॥ ५७२ ॥

रावणः । रेरेवीरप्रवीराः कुसतरणमितः किंपलायध्वमेतैः सन्नद्धीभूयश-
स्त्रैर्भजतरिपुगणान् कोवकाशोभयस्य । हत्वाद्याहं हनूमद्रणं विजयबलं जाम्बव-
न्तस्त्रनीलं तान्वाघ्रौढाङ्गदादीन् करकलितधनूराम मन्दे घयामि ॥ ५७३ ॥

श्रीरामः । भो लङ्के श्वरदीयतां जनकारामः स्वयंयाचतेकोयं तेमतिविभूतः
स्मरनयं नाद्यापि किञ्चिद्वृतं । नैव चैतत्स्वरदूषणं जिशिरसां कण्ठस्त्रजापश्रितः
पत्नीनैवसहिष्यते ममधनुर्जीबन्धबन्धूदातः ॥ ५७४ ॥

अनन्तरे रावणहनुमतोद्यत्तिप्रत्युत्थी ।

साधुवानरगच्छत्वंस्त्राघो जीवसिभूतसे । धिगस्तुममजीबलंयश्वंजीवसि-
रावण ॥ ५७५ ॥

रामस्यदिव्यास्त्रोपक्रमे रावणवाक्यं ।

आग्नेयास्त्रं हृदयदवधूवांशुणः शस्त्रमुच्चैर्धारावाप्यः पवनशरतां यान्तिनि-
न्वासदण्डाः । तज्जानक्याकिमपिनष्टतंरक्षसां स्वामिनेमेदित्यैरस्त्रैर्यदयमपरंता-
पसःकर्तुं कामः ॥ ५७६ ॥

श्रीरामः । रेरे निशाचरपतेत्वरितं गृहाणवाया सर्गजिदशदंष्टरं शरक्षा
निर्वापयामि विरुद्धाग्निमस्रं प्रियाया मन्दोदरीनेज्जलाप्रवाहैः ॥ ५७७ ॥

रुक्मः । स्त्रीमात्रं ननुताडका भृगुसुतोवृद्धस्तपस्वी द्विजो मारीचोमृगश्च
भीतिभवनंवाचीपुनर्वानरः । भोकाकुत्स्थविकत्यसेक्रिमधुनावीरोजितःकरञ्चया
देहंशृङ्गस्तस्यायते यदिपुनःकोदण्डमारोपय ॥ ५७८ ॥

अपिच । जातश्चण्डांशुवंशे त्वमसिपुनरहंपद्मयोनेः प्रपौत्रोराजःकूराहति
र्मेस्फुरति दशमुखीर्लंकैकाननेन्दुः । बाह्वर्णाविंशतिर्मेविकल्पितकुक्षिशादोर्युगं
निर्जितं तेस्पर्द्धावध्वासिमोघां रघुतनयमयापौरुषमेवाकुलेवा ॥ ५७९ ॥

रामः । सत्यंतेपद्मयोनिः प्रथमकुलगुरुः किन्तुतच्छमभूमेः पद्मं सैवोपजी-
व्योममनुविजयतेवंशवीजंविस्त्रान् । धिक्तेवक्ताशितानि प्रकटयसिपुरायानि
जीवन्मृतानिस्पर्द्धाचलवाची ममयुधिपुरतोबाहुनाहृत्यवीर्यं ॥ ५८० ॥

अपिच । हित्वामूर्ध्नः किमितिसवृतोघूजटिदंशमीषां देहस्तम्भानांजिभु-
घनविजय श्रीरिषंवास्तवीति । मूर्द्धानोवा नखजुभवतोदुर्गंभासंभवेयुर्द्वेवस्य
त्वमसिभवतांश्विषिनोपिप्रपौत्रः ॥ ५८१ ॥

अथ श्रीरामहस्तयोःशक्तिं प्रत्युक्ती ।

रे रे दक्षिणहस्त साधुसमयेभोक्तुं भवानग्रणीयुर्द्वे मां पुरतोनिधायभव-
ताकिंपृष्ठतोऽगच्छते । नैवंरामदयानिधेरघुपते रागव्यकर्णान्तिकं पृच्छाम्येकम-
संशयं दशमुखः किंवध्ययेव्यसौ ॥ ५८२ ॥

अथ रामेणक्षिप्तमाने रावणशिरसितं प्रशंसन्जनोप्याह ।

सूत्र । एतद्गुणं दशमुखशिरः शंसतेकण्ठपीठाच्छुद्धं च धनुर्विष्णुरे चैतदु-
यादृहासं । एतद्ग्रासं प्रतिवक्रुतेविक्रमं क्रोधवाचान्यै तल्लज्जामाभिरतिपुन-
स्त्री जनाश्चासनाय ॥ ५८३ ॥

तेभूमौप्रतिताः पुनर्नवनवानालोक्य मूर्ध्नापराज्ञेखिद्यन्तश्चेनहीत्यपि
परं प्रत्यादृष्ट्वासंदधुः । येहंपूर्विकयाप्रहार मभजन्माहिन्धिमां हिन्धिमाहिन्धी
त्युक्तिपराःपुरारिपुरतोद्धापतेमैत्रायः ॥ ५८४ ॥

रामः । हृत्वातेदंशमंशिरो दशमुखप्रायो नभोमण्डलंदृष्टो देवगणैःसमं
सुरपतिस्तातस्वयस्मान्मया । तस्मात्वां पुनरन्यजन्मनिरिप्तं बाष्पाभ्याहं बाष्पान्
रामस्तुस्तिरावणस्यवदनं सीताविधोगातुरः ॥ ५८५ ॥

सूत्र । किन्नाकिम्मानवीना भवदथवज्रशोराच्छाधीश शीर्षश्रेणीत्यालोक्य मुग्धे
सकलकपिकुलोमातलोवाक्यजतिः । बुद्धातंमर्मवधं क्वचित् शिखिनिभंवृक्षबायं
गृहीत्वा भित्त्वावहःस्थले तंक्षयमनय दधोरावणं रामचन्द्रः ॥ ५८६ ॥

इति रावणवधः ॥

रथशिरसिसुरस्त्री मुक्तामन्दारमालं स्वयमयमवतीर्णालाप्यान्यस्तहस्तः ।
विरचितजयशब्देवन्दिभिःस्थन्दिनाङ्गादिनकरकुललक्ष्मीसङ्कृतोरामभद्रः ॥ ५८७ ॥

नेपथ्ये । सर्वाङ्गीर्वाणवन्द्याः वृजतनिजगृहान् रक्तमाधोरयाद्राक्खर्गभक्त-
न्नुप्राक्षां नयसुरकरिणं यामिकायातदेवाः । भूयोदेवदुमाणां मनुभवतुवनेनन्द-
ने सन्निवेशोदारे क्षिप्तंयदेतदश वदनशिरः किङ्करैरन्तकस्य ॥ ५८८ ॥

अथ मन्दोदरी विलापः ।

असुराधिपमयतनया दशमुखपत्नी सुरेन्दजिज्जननी । अहमनुकांप्याकपि-
भिर्धिग्देवैर्विसदृशारम्भं ॥ ५८९ ॥

रामोधिष्ठासुतुवन्धनविधिः ज्ञावस्थितिर्भूभृतांशुः क्षयरामदेवज-
ह

निधिःपारं क्वादुःसहाः । किष्किन्धानगरासिनोपिकपयः क्षैतेनिशाचारिभ्यः
कार्याणां गतयोविधेरपि नयांत्यालोचनागोचरं ॥ ५६० ॥

भुजाग्रजगत्करवाणजाल केशीकलां खगिहतकाकदखं । तरावयंहन्त
तथाविष्टानुं कोरामभाद्रादपरःप्रवीरः ॥ ५६१ ॥

शिवशिरसिशिरांसि वानिरेजुः शिवशिवतानिलुठन्ति गृध्रपादे । अथि
खलुबिषमः पुराकृतानां प्रभवतिजन्तुसु कर्माणां विपाकः ॥ ५६२ ॥

राक्षसाः । रावणस्यरयोभङ्गः पुष्पकस्थपराभवः । कपिभिर्बिजिता कङ्का
जीर्वाद्भिः किं नदृश्यते ॥ ५६३ ॥

जातोवृक्षकुलोऽग्रजोधनपतिर्यः कुम्भकर्णाग्रजः सूनूर्वासवजिस्त्वयं दशशि-
रादोर्दृग्दृक्काविंशति । अस्त्रं कामगमं विमानमजयं मध्येसमुद्रपरीसर्वं निष्फल
मेतदेवनियतं देवंपरं दुर्जयं ॥ ५६४ ॥

यस्यैवानगरी समुद्रपरिखाकामप्रदकाननं आशाशक्रशिरोमणिप्रणयनी
नैलोक्तराज्यं परं । कित्वायेन शिरांसितीव्रतपसासंसेवितः शङ्करस्तस्यैवागतिरी-
दृशी किमपरं सर्वं विनष्टं हृत् ॥ ५६५ ॥

अथ लङ्कारूपचित्रं ।

प्रविशति विभीषणः मन्दोदरीम् ।

अथ मन्दोदरी प्रणामेरां प्रति विभीषणाय वाक्यं ।

इयमियं मयदाभवान्दिनी विदग्धनाथजितः प्रसवस्थली । किमपरंदश-
कान्धरोहिनी त्वयिकरोति करदययोजनां ॥ ५६६ ॥

रामः । मन्दोदरीतवविभीषणपट्टराजी भूयादिमाश्च परिपालय बीरुज्ज्वा ।
आश्चाप्यतं तदितिदत्तसमस्तराज्यं सीतां समोपनयनाय दिदेशरामः ॥ ५६७ ॥

अथ सतीत्वपरीक्षायां अग्निप्रवेशे सीतावाक्यम् ।

सीता । अयंरामःस्वामी तदनुजवरो लज्जयाह्वयं वायोःसुनुयुंतिकरमु-
खावानरगणाः । ममाकारोजातोयदि दशमुखेभाववशगस्तदाहं भस्मीस्यामिति
विश्रुतिवह्नौरघुवधूः ॥ ५६८ ॥

वचसिमनसिकाये जागरेखम्भावे यदिममपतिभावो राक्षसादन्यमुं सि ।
तदिहृदहममाहं पावनंपावकेदं सुकृतदुरितभाजां त्वंहिकम्भै कसाक्षी ॥ ५६९ ॥

वह्नीप्रविष्टायां सीतायां ।

सूत्र । पदेपाणौलाक्षावसनमिव कौसुमःरजनं कटीदेशे तस्यावनजशशि
काङ्क्षारकुसुमं।हरिद्रामद्रास्येधनकुचतटे कण्ठनिकटेक्षत्रानुवैदेक्षाःशपथसमये
भूषणमभूत् ॥ ६०० ॥

सीतामुदीक्ष्य सुमुखींशिखिनः प्रवेशेमुक्तास्तथा सुमनसःसुरसुन्दरीभिः ।
सुमित्रायाः सकलखेचरस्त्राक्षिकानां जातोयथाचिरतरं त्रिदिवेमहाहं ॥ ६०१ ॥

वज्रैःशुद्धिविधौतथा भगवतस्तोजोभिरभ्युद्धतैरम्भानामनसूयया विरचितं
मालिज्जंविभ्रती । मादाङ्कुल नखाद्यदन्तनयनानीवी विनिन्यासतः स्तोकास्तौ
कमुखीक्षत्रानु वलयाम्राङ्निर्गता जानकी ॥ ६०२ ॥

अथावसरे अदृष्टायां सीतायां ।

भगुं यदनुरीचरस्त्राक्षिणा यज्जामदन्त्याजितस्थक्ता येनगुरोर्गिरा वस-

मतीबद्धायमम्भे निधिः । एकैकं दशकान्तरत्तयकृतो रामस्य किं वर्यते देवं निर्णय
येन सौमिसहस्रासीता विद्युन्नाः कृतः ॥ ६०३ ॥

अदग्धायां सीतायां दशरथसमेतानां आकाशे देवानां वाक्यं ।

विरमविरम रामत्वत्कलत्रं पवित्रं वयमधिगतवन्तः साक्षिणो लोकपालाः ।
किमपरमनखेऽस्मिन् हेमवल्ली वशुद्धाकुल विपुलविभूषां जानकीति तनोति ॥
॥ ६०४ ॥

देवाः । विजेतव्या लङ्काचरणतरणीयोजलनिधि विपुलः पौलस्त्योरणभुवि सहा-
याश्चकपयः । तथाप्येको रामः सकलमजयद्राक्षसकुलं क्रियासिद्धिः सत्ते भवति
महत्तानोपकरणे ॥ ६०५ ॥

रामो मूर्धनि धाय काननमगाम्भालामिवाक्षां गुरोस्तद्भक्त्या भरतेन राज्य
मखिलं मानासहैवोन्मिषत् । तौ सुग्रीवविभीषणावनुगतौ तौ तौ परां सम्पदं प्रोद्-
व्यादशकान्तरं प्रभृतयो ध्वस्ताः समस्तादिघः ॥ ६०६ ॥

जैलोक्यविदितसैतन्नामोपाश्रयति ध्रुवं । मैथिलीरामरा मेति रामो जानकि
जानकि ॥ ६०७ ॥

प्रविशन्ति लङ्कास्थलोलोकापालः ।

लोकाः । अथाक्षीमो लङ्का मयमियमुदन्वन्त मतरदिशल्यं सौमित्रेयमुपनिनायौ-
यधिवरं । इति स्मारं स्मारं त्वदरिणगरीभिर्त्तिलिखितं हनूमन्तं दन्तैर्दशतिकुपि
तौराक्षसगणः ॥ ६०८ ॥

अयोध्यागमनोद्योगचिन्तं ।

सूत्रः । हत्वा तं रायगंवीरं सीतामादाय राघवः । अयोध्यागमिष्यामि मुमु-
दे स ह सीतया ॥ ६०९ ॥

सीतांप्रतिरामः ।

यस्यामणिर्जरित चन्द्रिकमर्कपादैस्त्रासाद्भिषाधरपतेरुप्तसिन्धुपासि ।
व्यावर्त्तवत्तकमणं कमलाद्भिः प्रशयलङ्घ्येतितां नवविभीषणराजधानीं ॥ ६१० ॥

अत्रासीत्कणिपाश बन्धनविधिः शक्याभवद्देवरेगाढं वक्षसिसाहिते हनु-
मताद्रोणाद्भिरत्राहृतः । दिव्यैरिन्द्रजिदत्र लक्ष्मणशरैर्लोकांतातरं प्रापितः केना-
प्यत्रमृगाक्षिराक्षसपतेः कृत्वाचकण्ठाटवी ॥ ६११ ॥

सूत्रा वैदेहींसमवाप्यदाशरथिनारब्धे प्रयागेऽर्धतोदृष्ट्वापुष्पकसंस्थितेन रभ-
सादाकाशमारोहता । लङ्कासागरे जानकीवनरगलौणी समत्कारिका जम्बू
वज्जल बिन्दुवज्जल जवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ६१२ ॥

अथदहनविशुद्धांतां समादाथ सीतारजनिचरकपीनैर्वन्दितः पुष्पकेन ।
पुरमगमदयोध्यां मंत्रियूथैर्मिलित्वा सपदिभरतदत्तां राज्यलक्ष्मीं समेजे ॥ ६१३ ॥
सर्वे निष्क्रान्ताः ॥ इतिनवमोऽङ्कः ॥

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति
सुरेन्द्र	सुरेन्द्र	६७	१७
भाद्रा	भद्रा	६८	७
देवं	दैवं	६८	११
मालि	मैलि	६६	१६
मूर्ध	मूर्ध्नि	१००	१०
स्तद्धक्या	स्तद्धक्या	१००	१०
रब्धे	रब्धे	१०१	७

अनुज्ञामिकापत्रे ।

द्वेचि

द्वेचिय

७